

Wok Minə
Wok yamə mine Aposol minə
kimisor
Nəgkiarien kwəkwə kape
nəkwəkwə e Wok Minə

? Pa rimirai nəkwəkwə e? Luk rimirai nəkwəkwə e. Ævhuekin “Nəgkiarien kwəkwə kape nəkwəkwə a Luk” tuk nirkunien mə Luk in pa.

? Rimirai ramvən kimi pa? Luk rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi in kirik, nhagin e Teofilas, yermamə kirikianə əmə yame Luk rinhher-pən kin nəkwəkwə kupan e kamni kimə “Luk.” Nhag Teofilas, nipran rimə, “Yermamə yame rorkeikei Kughen.” Luk rinhher-pən pakw kin nəkwəkwə e kimi kwən a, mərig rirkun mə nəmə Gris khapsaah tuksəvheikin.

? Nimraghien rinhawor pən iran mine ye nipiḡ rimirai? Ye nəkwəkwə e, kitawə kasəm mə nəməhuak minə kimishorpin nəgkiarien kape nəmə Isrel mine nəmə kantri pisin pisin minə yame kasorkeikei mə tuxharkun nuknei nhatətəyen kape narmamə kape Yesu. Ye nəkwəkwə e, kasəm mə gavman kape Rom, iriə min kimisərig nəgkiarien kape Pol ye nikarin kape Yesu Kristo.

? Rimirai nəkwəkwə e tuk naha? Nəkwəkwə yame Luk rinhəkupan mirai, nhagin e “Luk” raməvsao kin nimraghien mine nəmhayen kape Yesu Kristo. Mərig Luk rimirai nəkwəkwə e mamni mimə niməhuak rinhawor pən iran mine mirikakun, kini tukrhawor pən iran mine mhaktə.

Nīpərin raməvsao kīn nəriwəkien kape Pita, kīni nīpərin raməvsao kīn nəriwəkien kape Pol. Ye nəkwəkwə e, kitawə kasəm mə Luk mīne Pol kworkeikei mə narmamə m-fam yame Rom rarmamaru irəriə, iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu.

Kughen rīmə tukrher-pə kīn Nanmīn Rhakə

¹ Teofilas, kafak yermamə, yimnəvsao ta kīn Yesu ye nəkwəkwə yame yimīrai ta. Yimnəvsao kīn nəwhagien mīne norien kafan ²muə meriaji-pə Kughen rīvəh In mīvən apa ye neai. Kwasig ikin rīvən apa ye neai, Nanmīn Rhakə rīmavən iran, In rīvəhsi-pən nəgkiarien infamien kīmi kafan aposol mīnə yame In rīmīrpen ta əriə. ³ Kīni məriḡ, nīpig kīmoh Yesu khopni, kīni ai rīmīmragh mīn ye nīmḥəyen kafan, kīni marə mīn iriə kafan narmamə mīnə meriaji nīpig foti. Nīpig a, rīmḥərer ye nīmīriə nīpig rīpsaah mamor əpu In mə tukharkun mə rīmāmragh əfrakis ye nīmḥəyen kafan. Iriə kisəm In, In raməvsao kīn narmaruyen kape Kughen. ⁴ Nīpig ramarə hanə iriə mīn, In rīvəhsi-pən nəgkiarien kīrik kīmi əriə mīmə, “Takhapəh nisətayen taon e Jerusalem. Masəmīr mamawhin Nanmīn Rhakə yame Rīmīk rīmīrpen mə tukrīvəhsi-pre kīmi əmīə, rəmḥen kīn yame Yo mīn yimnəvsao ta kīn kīmi əmīə. ⁵ Məriḡ in ai kupən, Jon Baptaes rīmḥə baptaes irəmīə kīn nu, kīni rīpəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmīə kīn Nanmīn Rhakə.”

1:1: Luk 1:3 **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 **1:3:** Luk 24:36-49; Wok 10:41 **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Wok 2:33

Kughen rīvāh Yesu mivān ye Rao ye Neai

⁶ Ye nīpig a, aposol minā kimnhauā kirikianā iriā Yesu, misaiyoh In mhamā, “Yermaru. ?Rinor nīpig ai taktākun mā Ik takor ətawə tuksarmaru ye tanā kapətawə e Isrel, uə nīkam?”

⁷ Kini Yesu rimini-pən tuk əriā mā, “Rimik pisin əmə In ravāh nehuəyen tuk nərəhuyen nīpig minā a. Mamerkwaig kin tuk əmiā, mor əmiā mā takhapəh nharkunien. ⁸ Kini məriḡ nīpig Nanmin Rhakə tukruə irəmiā, takhavəh nəsaninien, mhani-ərhav nhagik e Jerusalem, mhavən yerkwānu minā fam ye Judia mine Sameria, mhavən yerkwānu minā fam ye tanimtanā.”

⁹ Yesu ruini ta, nīpig iriā kisarha-pən hanā masəm In, Kughen rīvāhsi ta In kini mivəh in mhaktə mamvən ye neai. Aikin, napuə ruvrig əpis In. ¹⁰ Kasarha-əterik ye napuə, məkneikin, misəm yermamə mir kiraru neipən kapəriu rhawən kirauə mawərer iriā miriā. ¹¹ Marəni mirəmā, “Nəmā Galili. ?Rhawor nakasərer məkneikin masarha faktə ye napuə? Yesu e, Kughen rīvāhsi-ta In, mivəh In muavən ye rao ye neai. In tukrirerig-pə min rəmhen əmə kin yame In rimnhaktə ai taktākun.”

Aposol minā kimnhavəh-si haktə yermamə kirik mā tukrivəh tamhek Judas

¹² Aposol minā kisəta ye takwar Olif, misəriwək kəskəh əmə*, mharerig min mhavən Jerusalem.

1:6: Mat 3:11 **1:7:** Mak 13:32 **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Ye nəḡkarien kape nəmā Gris, v. 12 ramni mā, “Kimiseriwak ye nerwakien yame kimneighan kin mā tukeriwak ye nīpig kape Sabat.” **1:12:** Luk 24:50-53

13 Mhavən Jerusalem, kini misauru-pən ye nimə kirik mishaktə mhavən ye kwənmhaan kirik yame kimnasəmir ikin kupən. Narimnə a: Pita, minə Jon, mine Jemes, mine Andru, mine Filip, mine Tomas, mine Batalomiu, mine Matiu, mine Jemes, kwajikovə kape Alfeas, mine Saemon Selot†, mine Judas, kwajikovə kape Jemes.

14 Iriə nīpiraovin tiksin mine Meri, nisin Yesu, mine naorahi Yesu minə tiksin, iriə kasofugin iriə miriə. Rikiria kirikianə əmə. Nīpig minə fam, kasəhuak. 15 Nīpig tiksin ruauə muavən, narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. Iriə khapsaah kisəmhen kin 120. Aikin, Pita rərer maməgkiar kimi əriə, mamni mimə, 16 “Kafak narmamə minə, nəgkiarien kape Kughen tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. Apa kupən, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kimi King Deved. King a rimirkun məkupən mini-ərhav mə kwən e Judas tukrikir narmamə mhavən kharaptərəkkin Yesu.‡ Kini nəgkiarien e ruauə ai taktəkun minor nəfrakisien kin. 17 Apa kupən, Judas in kitawə kirik; mamor wok kape Kughen kitawə min. 18 Mərig rimnarar meighan-pən kin Yesu, mivəh mane iran, kini en mivən mivəh nimri nimoptanə kirik kin. Ikin aikin a, in riməviə məwhan əteih tipin nisinavin ritərhav. 19 Kini nəmə Jerusalem kisərig nar a, kishen-pən nhag nimoptanə a mhamə, ‘Akeldama.’ Ye nəgkiarien kapəriə nīpran ramni mimə ‘Nītə.’ ”

† 1:13: Selot, nīpran rimə, “Yermamə ye kwhen a yame rorkeikei mə tukher ye rhav kin namehuə kape Rom minə apa Jerusalem.”

1:13: Mat 10:2-4 ‡ 1:16: Əm-ru Sam 41:9.

²⁰ Kini Pita rimini min mæ, “Ye Ol Sam nægkiarien kirik ramni mimæ,
 “Pæh kwænmhaan kafan tukramæmir apnapig æmæ;

Pæh yermamæ kirik tukripæh næmirien aikin.’

(*Sam 69:25*)

“Kini nægkiarien kirik min ramni mækneikin mimæ,

“Pæh yarmæ kirik tukruæ mivæh tamhekun mivæh nehuøyen.’”

(*Sam 109:8*)

²¹⁻²² Kini Pita rini mirpin min mimæ, “Ror mækneikin mæ tukasækeikei mhavæh-si haktæ yermamæ min kirik yame rimnæm kin nimrin mæ Yesu Yermaru rimamragh min ye nimhøyen kafan mæ tukrini-ærhav mæ Yesu In rimnærer min ye nimhøyen kafan. Yermamæ a in yermamæ kirik yame rimnamæriwæk kimawæ min kupæn, ye nipig yame Yesu rimnamæriwæk kimawæ min. In rimnæm norien minæ a ririkakun ye nipig Jon Baptaes rimnamni-ærhav nægkiarien, muæ meriaji-pæ nipig yame Kughen rimivæhsi-ta Yesu tuk ætawæ, mivæh In mhaktæ.”

²³ Kini iriæ khani-ærhav nhag yermamæ kiraru. Kirik, nhagin e Josef, kamni kimæ Basabas, kini kamni min kimæ Jastas. Kirik min nhagin e Matias. ²⁴ Kini iriæ misæhuak mhani mhamæ, “Kughen, Ik nakirkun rikimawæ fam. Ik takasitu iræmawæ mini mæ pa e nhagin yermamæ mir e Ik nimirpen ta kirik ²⁵ mæ in tikrivæh neihuøyen kape aposol yame Judas in rimnæpæh mæri-pæn swatuk ahas- in a kwænmhaan atuatur kafan.” ²⁶ Kini kimisæhuak ta, mharai-pæn nhagriu ye kapier kiraru mhawhan, mhamæ tukharkun mæ

pa tukrivəh nei huəyen a “apostol.” Kini nhag Matias rukreikin. Kini iriə kimnhavəhsi-haktə Matias rəmhen kin apostol. Kini taktəkun ai rinor min apostol iriə fam twelef.

2

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu-pə

¹ Kini ai, ye nipiɡ kape nəviginien ehuə kirik kamni kimə Pentekos,* narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. ² Məkneikin, kisərig nar kirik rimasi-pən ye napuə rəmhen kin nimətag ramavən mivən apa imə a kasəmir ikin. ³ Aikin, iriə kisəm nar kirik rəmhen kin nap raməsiə, məwhai neram nap reiwaiyu irəriə m-fam. ⁴ Iriə m-fam, Nanmin kape Kughen rukwar irəriə. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimi əriə kasəɡkiar ye nəɡkiarien ye tanə pisin pisin.

⁵ Kini ye nipiɡ a, nəmə Isrel tiksın yame kamhasiai Kughen kimnhasi-pən ikin minə fam ye tokrei tanə, mhauə misofugin e Jerusalem. ⁶ Nipiɡ kimisərig əriə kasəɡkiar ye nəɡkiarien ye tanə pisin pisin, narmamə khapsaah khauə misəm kisakur meinai narmamə minə fam kasərig kamhani nəɡkiarien atuatur kapəriə. ⁷ Kisakur pik kin nar a mhamə, “!Eh! Narmamə yamə mine kasəɡkiar məkneikin, mərig iriə nəmə Galili əmə. ⁸ ?Rhawor e kitawə m-fam kisərig kasəɡkiar ye nəɡkiarien

* **2:1:** Pentekos in nəviginien ehuə kirik kape nəmə Isrel. In nipiɡ yame kamni vi vi Kughen tuk nəviginien vi kape nəsimien. Kamor Nəviginien Kape Pasova, nipiɡ fifti ai, kini ai kamor nəviginien ehuə a Pentekos. **2:1:** Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 **2:3:** Mat 3:11 **2:4:** Mak 16:17; Wok 4:31; 10:44-46; 19:6

pisin pisin kapətawə? ⁹ Kitawə narmamə ikin pisin pisin. Ikin e taktəkun narmamə Patia, mine narmamə Media, mine narmamə Elam, mine narmamə Mesopotemia, mine nəmə Judia, mine nəmə Kapadosia, mine nəmə Pontas, mine nəmə Tarki, ¹⁰ mine nəmə Frijia, mine nəmə Pamfilia, mine nəmə Ijip, mine nəmə Libia ipakə tuk Saerin, mine nəmə Rom ¹¹ (yame iriə tiksın nəmə Isrel atuaturuk, kini tiksın kimnhasi-pən ye tanimtanə mine misəpəh narəyen kape nar iməriə ikin, mhauə misəhuak kimi Kughen); mine nəmə Krit, mine nəmə Arebia. !Mərig kitawə m-fam kimisərig əriə kasəgkiar ye nəgkiarien mine fam kapətawə mamhani norien ehuə mine yame Kughen ramor kimi ətawə!” ¹² Iriə kimisərig kisakur pik kin rukrekin kapəriə kapə misaiyoh əriə mine kin nipran.

¹³ Mərig narmamə tiksın kisarh irəriə mhamə, “Nikam. ?Kisapis kin waen uə?”

Pita rimnhoprai niprai norien e yame Nanmin kape Kughen rivəhsi-pən nasaninien kimi nəməhuak mine

¹⁴ Aikin, Pita rimnərer iriə aposol mine, iriə fam leven. In mokrən ehuə mini-pən tuk narmamə mine mimə, “Nəmə Isrel, mine kimiə mine fam yamə mine nakasarə e Jerusalem, taksətərig huvə kin yo. Pəh yakhoprai-pre norien mine e kimi əmiə. ¹⁵ Narmamə mine a khapəh nisapisien kin waen, rəmhen kin yame kimiə nakamhani. Ramraan əmə- [pəh nien mə nipig kape ninimien waen.] ¹⁶ Nar yame nakasəm ai taktəkun rəmhen əmə kin yame profet kape Kughen, nhagin e Joel, rimini ta kupən mimə,

- 17 “Kughen rĭmini-ta mĭmĕ,
 “Nĭpĭg Kwasiġ tukruĕ ipakĕ, Yo jakher-pre kĭn
 Nanmĭn Kafak tuk narmamĕ mĭnĕ fam.
 Kwajikovĕ kapĕmiĕ mĭnĕ tukharkun nĭni-
 ərhavyen nĕġkiarien kafak.
 Tamaruĕ kapĕmiĕ mĭnĕ mine nĕwharu
 kapĕmiĕ mĭnĕ tuksĕmrĕrhav ye nĕfrakisien.
- 18 Jakvĕhsi-pĕn Nanmĭn Kafak kĭmi yasitu mĭnĕ
 kafak- narman mine nĭpiraovĭn,
 pĕh tukharkun nĭni-ərhavyen nĕġkiarien
 kafak.
- 19 Yo jakor nĭmtĕtien tiksĭn ye napuĕ mine ye tokrei
 tanĕ:
 Nĭtĕ tukraiġu, nap tukruĕk, nehenap
 tukramĕnah.
- 20 Mĭrh tukrĭpĭs, makuĕ tukrĕwhao rĕmhen kĭn
 nĭtĕ;
 kwasĭg ikĭn, Nĭpĭg Ehuĕ Pĭk kape Yermaru
 tukruĕ.
- 21 Ye nĭpĭg a, narmamĕ yamĕ mine kasokrĕn kĭn
 Yo, Kughen Yermaru, Yo jakvĕh mĭragħ ərĭĕ.” ’”
(Joel 2:28-32)

*Narmamĕ khapsaah kĭmnhani nĕfrakisien ye
 Yesu*

22 Kĭni Pita rĭmĕ, “!Kĭmiĕ nĕmĕ Isrel! Taksĕtĕriġ
 kĭn nĕġkiarien e. Kĭmiĕ nakharkun huvĕ nĭmtĕtien
 mĭnĕ pĭsĭn pĭsĭn yame Yesu rĭmnor ye nĕsanĭnien
 kape Kughen, yame kĭmiĕ nĭmĭsĕm. Narĭmnar
 mĭnĕ e ramhajoun-pĕn mĕ Kughen e In e rĭmnher-
 pĕ kĭn Yesu ruĕ. 23 Kughen rĭmĭrkun mĕkupĕn
 mĕ tukuh In, kĕrĕhu-pĕn In ye kwermĭmiĕ. Kĭni
 kĭmiĕ nĭmnhauh In mĭsĕrĕhu-pĕn In ye kwermĭ
 nĕmĕ has mĭnĕ, irĭĕ kĭsĕsik-pĕn In ye nai ka-
 markwao kĭn, mĭshopni. 24 Mĕriġ Kughen In

rimirisin Yesu ye nəmhəyen kape nīmhəyen, mor In rimragh min; meinai nīmhəyen rīpəh nautəniēn mə to rīraptərəkīn tim tim Yesu. ²⁵ Rəmhen kīn nəgkiariēn kīrik yame King Deved rīmīni kupən. Rīmənəgkiar iran mamni mīmə,

“ Nīpīg minə fam yakaməm Kughen ramarə kīmru min.

Nar kīrik rīrkək tukror yo yakmīr.

²⁶ Ror pən, rīkīk ramagiēn pīk mavəhsi haktə In.

Kīni rīkīk ramərinu meinai yakīrkun mə Kughen tukrīvəh mīragh nīprak.

²⁷ Mərig In rīpəh nīpəhyēn yo mə jakaməmīr rerīn ye nəkwai nīmīr.

Rīpəh nīpəhyēn nīprak ramətīt mapīēn, mərig in ai Yo, yemə rhakə kafan.

²⁸ In rīmnhajoun ta swatuk kīn yo;

yame tuk nīvəniēn mamarə huvə, kīni mor yo rīkīk ramagiēn. Mərig in ai In ramarə kīmru min.’ ”

(Sam 16:8-11)

²⁹ Kīni Pita rīmə, “Yo minə tīksīn, jakhoprai-pre nəgkiariēn e kīmi əmīə. Kaha kapətawə a, King Deved, ruamhə ta tu, kīminim in. Təwk iran raməmīr imətawə ikīn maməmīr təvīr. ³⁰ In profet kīrik kape Kughen, kīni rīmīrkun mə Kughen rīmīrpen ta mə kwənərəus kīrik kafan tukruə min yermaru kīrik rəmhen kīn In. ³¹ Deved rīmnam nar a tukraməkeikei muə mor nəfrakisīēn kīn. In rīmīni mə Kristo, yame Kughen rīmīni mə tukrherpə kīn, In tukror ramragh min ye nīmhəyen, kīni tukrīpəh nīpəhyēn nanmīn kafan raməmīr rerīn ye nəkwai nīmīr, kīni nīpran tukrəpəh nīmətītīēn.

2:29: 1 King 2:10

2:30: 2 Saml 7:12; Sam 89:3-4; 132:11

2:31: Sam 16:10

³² Kughen rimnor Yesu ramragh min. Kini kimawə fam yimisəm kin nimirawə, mamhani-ərhav nar a. ³³ Kughen e In Rimni, in rimivəhsi haktə Yesu mə tukrəkwətə ye nikarin, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimin, rəmhen kin yame rimirpen ta kupən. Kini narimnar yame nakasəm mine yame nakasərig, Nanmin Rhakə ramor kimi ətawə. ³⁴ King Deved in rimipəh nivəniyen ye neai, mərig in əmə rimini nəgkiarinen e mə,

“ Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mīmə,

“Əkwətə-pən ye kwermik matuk

³⁵ Meriaji nipig jakor Ik takehua ye tikmir kafam minə.” ’ ” *(Sam 110:1)*

³⁶ Kini Pita rirpin mīmə, “Pəh kitawə nəmə Isrel, tukharkun huvə mə Yesu e nimisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin In a Kughen rimnor In mə In Yermaru kapətawə, mine Kristo min.”

³⁷ Pita raməgkiar məkneikin, rikiriə rərhakis. Aikin, kisaiyoh Pita mine aposol minə mhamə, “Yo minə tiksın ?jakshawor-pən iran mine?”

³⁸ Kini Pita rimini-pən tuk əriə mīmə, “Kimiə taksarar ye nərigien kapəmiə tuk norien hah kapəmiə, kini misor baptaes ye nhag Yesu Kristo, misarakikin təvhagə hah, pəh Kughen tukrivəhsi-pre nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi əmiə. ³⁹ Kughen rimirpen ta əmiə mine kwajikovə minə kapəmiə, mine mukupmiə minə yamə mine tukpihauə. Nirpenien e raməmir ye narmamə yamə mine Kughen Yermaru rimnokrən kin əriə.”

⁴⁰ Kini Pita rimini-ərhav min nəgkiarrien ripsaah kimi əriə maməgkiar skai kimi əriə mimə, “! Takasəkeikei misəta ye nəmə hah yamə mine kisarə ye tokrei tanə ai taktakun, pəh Kughen tukripəh nivəhsi-preyen narpinien kimi əmiə!”

⁴¹ Kini narmamə yamə mine kimnhani nəfrakisien iran, kimisor baptaes. Ye nipiğ a, narmamə rəmhen kin tri taosen kimnhauə mhakwasig kin narmamə yame minə kishatətə ye Yesu.

Norien kape narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu

⁴² Nipiğ minə fam narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kasarə kirikianə misətərig kin nəvhagien kape aposol minə, mamhavəh Nəviginien Rhakə†, misəhuak. Rikiria riskai mə tukasəkeikei misor narimnar minə a. ⁴³ Kini Kughen rivəhsi-pən nehuəyen kimi aposol minə tuk norien nimtətien ripsaah. Narmamə kisəm kisakur pik kin.

⁴⁴ Narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu, nipiğ minə fam kasofugin kirikianə. Iriə fam rikiria ragien tuk nəvraiye kapəriə nautə kimi iriə minə tiksın, ⁴⁵ rəmhen kin tukmə yermamə kirik kafan nar kirik rirkək, kini kirik rəvrai kafan nautə, mivəh mane iran, kini masitu iran. ⁴⁶ Nipiğ minə fam iriə kasofugin ye Nimə Ehuə kape Kughen, rikiria kirikianə. Kasəvigin ye nəkwai nimə kapəriə, mamhavəh Nəviginien Rhakə rəmhen kin Yesu rimini. Nipiğ minə fam, nərigien kapəriə

2:41: Wok 2:47; 4:4 † **2:42:** Nəviginien Rhakə, uə Lodsapa: Nipiğ Yesu raməvigin infamien iriə kafan narmamə minə, In mini-pən tuk əriə mə tukhawəh nəvginien məknakin, rikiria tukraməsik In. **2:42:** Wok 20:7 **2:44:** Wok 4:32-35

reiwaiyu, kini masagien, ⁴⁷ masəgnəgin Kughen. Kini narmamə kamhani vivi əriə tuk norien kapəriə. Kini nīpig mīnə fam Kughen ravəh mīragh narmamə mamofugin əriə ye kwhen kapəriə.

3

Yermamə yame nihun raha, rhekimter meriwək

¹ Nīpig kirik, ye nīpig kape nəhuakien, ye tri klok yenaiyu, Pita mīnə Jon iriu kimiweriwək mīravən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen.

² Yermamə kirik raməmīr aikin, nihun rahas rimnor hanə. Nīpig mīnə fam in mīnə tiksīn kharəh in mamhavən ye kwəruə kape Nimə Ehuə kape Kughen. Kwəruə a kamni kimə “Rhuvə pik.” In ramawə-pən kīn mane kimi narmamə yamə mīne kisauru-pən ye nəkwai nimə. ³ Nīpig in rəm Pita mīne Jon kaweriwək mīravən mə tukwauru-pən ye nəkwai nimə, in rimnaiyoh əriū kīn mane.

⁴ Aikin, Pita mīne Jon kwarha-pən mwəm kwən a. Kini Pita rini-pən tuk kwən a mīmə, “Arha-pə atuatak məm əmru.” ⁵ In rarha-pən məm əriū, rikin rəsik mə tikrivəh mane kirik.

⁶ Mərig Pita rini-pən tukun mīmə, “Yo, kafak mane* rirkək. Mərig nar kirik yame yo yakavəh, jakvəhsi-pre kimik. Ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret, yakamni-pre tuk ik mə takhekimter məriwək.” ⁷ Kini Pita rivəh kwermīn matuk, masitu iran mə tukrərer, taktəkun əmə nihun mir kirahuvə. ⁸ Rivia haktə, məriwək mamavən. Mamkwasiḡ kīn əriū, irisir mīrhauru-pən ye

2:47: Wok 6:7; 11:21 **3:4:** Wok 14:9 * **3:6:** Pita rīmə, “Silva mīne gol rirkək tuk yo,” mərig nīpran rīmə, “Kafak mane rirkək.”

3:6: Wok 4:10; 16:18

nəkwaī Nimə Ehuə kape Kughen. In rīmnəriwək, mavihaktə-vihaktə, maməgnəgin Kughen. ⁹ Kini narmamə fam kisəm kwən a raməriwək, maməgnəgin Kughen, ¹⁰ kharkun mə kwən ai nīpig m-fam ramawə kin mane ye kwəruə ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kisakur pik tuk kwən a.

¹¹ Kwən a ramrəh tīm tīm hanə kwermi Pita mine Jon, narmamə kimisəm, kisakur pik kin, misaiyu mhauə a karharer ikin, ye kwənmhaan kirik kamni kimə Vranda kape King Solomon.

¹² Kini Pita rəm narmamə minə a, mini-pən tuk əriə mimə, “Nəmə Isrel. ?Rhawor naksakur pik kin nar e? ?Rhawor naksətamə pik irəmru? ?Kimiə nakhamə ta kimru yerpirig kini mirarkun nor-huvəyen yermamə e raməriwək ye nəsaninien əmə kapəmru uə? !Nikam! ¹³ Kughen kape kaha minə tu, Ebrahim mine Aesak mine Jakob, In a rīmnor nar e. In pisin əmə rīmivəh-si haktə yor atuə kin kafan e Yesu. In e Yesu əmə e nīmnhavəhsi-pən In rərer ye nīmri namasur minə kape gavman. Ye nīpig ai, Paelat rīmnamni pawk mə tukririsin In, mərig nīmīsəkeikei kimi Paelat mə tukhopni In.†

¹⁴ Nakwənhaukrekin-pən nīmetaimiə kimi Yesu e yame ratuatuk mamərhakə, kini misaiyoh Paelat mə tukririsin əmə yermamə kirik yame ramhopni yermamə. ¹⁵ Ye nərigien a, kimiə nīmishopni yermamə a in nuknei nīmraghien. Mərig kwasig ikin, Kughen rīmnor In rīmragh min. Kini kimawə yimisəm mamhani-ərhav mhamə nar a in nəfrakisien. ¹⁶ Kwən e kimiə nakasəm mharkun

† **3:13:** Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarīen ye v. 13: “nīmnhani-pən hah in tuk Paelat.” **3:13:** Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Wok 2:23

in, in rinəsanin meinai kimawə yakshatətə ye Yesu. In nəsaninien kape Yesu, mine nhatətəyen yame Kughen rimivəhsi-pə kimi əmawə yame rinnor huvə yermamə e, kimiə nakasəm.

¹⁷ “Yo minə tiksın, yakirkun mə nimisor narımnar minə e kimiə namehuə kapəmiə minə ye nətəwaoyen kapəmiə. ¹⁸ Ror pən, nəgkiarien yame Kughen rimini kupən, ruauə minor nəfrakisien kın. Nəgkiarien kape profet kafan minə kupən rimini ta mimə kafan Kristo tukraməkeikei mamərig nəmhəyen. ¹⁹ !Eh! Kimiə takasəkeikei misarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə. Kini mhakwasig kın Kughen, pəh In tukrivəhsi ta narpinien kape təvhagə hah kapəmiə kini mətu-pən əmiə imei napisien. ²⁰ Kini In tukrher-pə min kın Kristo tukrirerig-pə min, yame Kughen rimirpen ta kupən. Yakamni Kristo e, Yesu. ²¹ Mərig Yesu tukraməmır ye neai meriaji nipig yame Kughen tukror huvə narımnar fam rəmhen kın yame Kughen rimini ta tuk profet rhakə kafan minə kupən, ²² meinai Moses rimini mimə,

“Kughen Yermaru tukrivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen kın yo. Profet a in kimiə kirik; takasəkeikei masətərig huvə kın nəgkiarien kafan misor nəkwan. ²³ Narmamə yamə mine khapəh nisətərigien kın nəgkiarien kafan, Kughen tukror narpinien ehuə kimi əriə.’ ” (*Dut 18:15-16*)

²⁴ Kini Pita rirpın nəgkiarien mimə, “Kini profet minə min tiksın kımnhani min nəgkiarien a.

Ririkakun ye Profet Samuel, muə meriaji-pə ai taktəkun. Mərig iriə kasəgkiar kin narimnar minə ai taktəkun. ²⁵ Nirpenien yame Kughen rimini kupən tuk profet kafan minə, promes a kapəmiə. Kimiə naksəmīr ye promes yame Kughen rimini ta tuk kaha minə kapəmiə kupən. Nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebrahim mīmə, “Kwənərəus kafam tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə fam ye tanimtanə.” (*Jen 22:18*)

²⁶ “Rəri-pən nəgkiarien a, Kughen rimnher-pə kin Yesu, yor atuə kin kafan, kimi əmiə tuk nivəhsi-preyen nihuvəyen kimi əmiə məkupən, mīmə tak-sarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah.”

4

¹ Pita mine Jon kawəgkiar hanə kimi narmamə, kini pris minə, mine yamehuə kape mobael yamə mine kasarha tuk Nimə ehuə kape Kughen, mine Sadusi minə, khauə mhatərhav-pə. ² Iriə, niemha rhai pik əriə meinai iriu kimiraniərhav-pən tuk narmamə mə Yesu rimamhə mīmragh min mor swatuk mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə. ³ Məkneikin, kharaptəəkīn əriu, mərig rinenaiyu ta, kini kharəhsi-pən əriu ye kalabus mhamə tikəni rikwamer kin tuksəm əpu əriu. ⁴ Kini mərig, narmamə khapsaah kisərig nəgkiarien kapəriu, mamhani nəfrakisien iran. Nəməhuak minə kimnhapsaah, iriə fam rapita faef taosen.

Pita mine Jon kawərer ye nimri kaonsel

⁵ Kəni rikwamer kin, namehuə minə kape nəmə Isrel, mine nəwharu minə kapəriə minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, kimisofugin apa Jerusalem. ⁶ Misofugin iriə hae pris kapəriə, nhagin a Anas, mine Kaeafas, mine Jon, mine Aleksandra, mine narmamə tiksın yame iriə kwənərəus kape hae pris. ⁷ Misor Pita mine Jon kawərer ye nımriəriə, misaiyoh əriu mhamə, “?Nakaravəh nhag pa e mawor huvə yermamə e kin?”

⁸ Aikin, Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən ye Pita. Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, “Namehuə kape nəmə Isrel, mine nəhuaru minə, ⁹ tukmə ror kimiə naksarkut mə taksarhakın-pə ru irəmru mə kwən yame nihun rimnahas rimivəh hiə nihuvəyen- mə yimiwhawor-pən iran mine mawor huvə nihun. ¹⁰ Kini kimiə nəmə Isrel minə fam takasəkeikei mharkun mə kwən e yame nihun ruahuvə ta, ramərer əkupən irəmiə ye nəsaninien əmə ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret. In e Yesu yame kimiə nımisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin. In rimhə, mərig Kughen rimivəh mıragh min In. ¹¹ Yesu a In a Nəkwəkwə kape Kughen rimini ta mimə,

“Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien
nimə kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə
yame tukrəkır məkupən.’ *(Sam 118:22)*

¹² “Kini yermamə kirik rirkək ye tokrei tanə e yame rirkun nivəh-mıraghien ətawə, meinai Kughen tukraməkeikei mivəh mıragh ətawə ye nhag Yesu Kristo pisin əmə.”

¹³ Narmamə kape kaonsel minə kimisəm mə Pita mine Jon yermamə apnapig mir əmə, kimirapəh

nīwor-pawk-ien skul, mæriḡ kīmīwætgha kīn nægkiarien. Kīni iriə kīsakur kīn nīrkunien kapəriu, kīni mharkun mæ iriu kīmīwəriwak irisir Yesu. ¹⁴ Kīni iriə to khapəh nhaniyen nar kīrik mæriḡ in ai kīmīsəm yermamə a yame nīhun ruahuvə ta, ramərer ye nīmriəriə.

¹⁵ Kīni iriə khani-pən tuk ərisir mhamə irisir tukrhap a ye kwənmhaan kape kaonsel pəh iriə əmə tuksəḡkiar. ¹⁶ Kīni iriə kīmnhani tuk əriə mīnə mhamə, “?Tukshawor nar mir a? Nəmə Jerusalem kwənharkun ta norien a nar mir a kīmīwor ye kwən a. In rehuə pik; kītwə to khapəh nhaniyen mæ neikuəyen. ¹⁷ Pəh khani-əhu nəvsaoyen kīn, kīni mīsor kwiriḡ kīmi nar mir a mæ tukriḡpəh nīrīni-mīnien nhag Yesu.”

¹⁸ Kīni ai, narmamə kape kaonsel mīnə kīsokrən kīn Pita mīne Jon mæ tukravən mīn imə. Kīni mhani-əhu əriu mæ tukriḡpəh mīn nīraniyen nhag Yesu, mīne nīwhajounien narmamə kīn.

¹⁹ Kīni iriu krəni-pən tuk əriə mīrəmə, “Nīkam. Kīmīə taksəkīr mæ ratuatuk ye nīmri Kughen mæ jakwor nəkwai Kughen, uə mæ jakwor nəkwaimiə. ²⁰ Mæriḡ kīmrū jakrapəh nīwapnapīḡien. Kīmrū jakawəkeikei mīrəni-ərhav narīmnar a yame kīmrū yīmīwəm ye nīmriḡmrū, mīne yame yīmwəriḡ kīn nīmətīḡimrū.”

²¹ Kīni kaonsel rīmīni-pən mīn tuk Pita mīne Jon mæ iriə tukhavəhsi-pən narpīnien kīrik kīmi əriu tukmə iriu kawəkeikei mæ tukarani-ərhav Yesu kīmi narmamə; kīni tuksher yerhav kīn əriu. Kīmīsher yerhav kīn əriu meinai

kwəseinein mə tukshawor əriu. Kimnharkun mə narmamə apnapig minə rikiriə tukrimhə tukmə iriə khavəhsi-pən narpinien kimi əriu, meinai narmamə fam khavəh-si haktə Kughen tuk nımtətien yame rimnor ²² ye kwən a yame nihun rahas rimnor hanə meriaji-pə aitaktəkun, kini kafan newk rinapita ta foti.

Nəhuakien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

²³ Kaonsel a rher-yerhav kin Pita mine Jon kiravən, taktəkun əmə iriu kirarerig-pən min tuk kapəriu narmamə minə. Kini mawəvsao kin nəgkiarien kape jif pris minə mine nəhuaru minə kimi əriə. ²⁴ Kini iriə kisərig nəgkiarien a, iriə m-fam khauə kirikianə misəhuak kimi Kughen mhani mhamə, “Kughen. Ik nımnor neai mine nımoptanə mine tahik, mine narımnar minə fam yame kasəmır ye tokrei tanə. ²⁵ Kini kaha kapəmawə a Deved, yor atuə kin kafam, rimini-ərhav nəgkiarien e ye Nanmin Kafam mimə,
“?Rhawor nəmə tanımtanə minə niehmaa ramhai əriə?

?Rhawor narmamə minə a kamharai mhun mə tuksor nahasien minə e? Kamharai mhun təkun əmə nəgkiarien.

²⁶ Namehuə kape tokrei tanə kasor apnəpenə tuk nuhyen,
mine namehuə minə khauə misofugin mamhani hah Kughen
kini mamhani hah min Kristo yame In rimirpen In.’ ”
(Sam 2:1-2)

²⁷ Kini iriə mhamə, “Kughen, nəgkiarien e nəfrakis. Herod mine Ponjes Paelat mine nəmə Isrel, kimisofugin iriə nəmə tanə pisin pisin minə, mharai mhun nəgkiarien mə tukshopni Yesu, yame In kafam yor atuaturuk yame nimirpen.

²⁸ Kimnharai mhun nəgkiarien rəri-pən atuaturuk əmə kafam nəgkiarien yame Ik nimini ta ye nəsaninien mine nirkunien kafam kupən. ²⁹ Mərig Kughen, taktəkun ai, takaməkeikei mamərig nəgkiarien skai yame kamhani-pə tuk əmawə. Kimawə yor atuə kin kafam minə. Takaməkeikei masitu irəməwə mə kimawə jakhani-ərhav nəgkiarien kafam. Mə kimawə jaksətgah kin nini-ərhavyen nəgkiarien kafam. ³⁰ Takaməkeikei mərav-pə mhajoun nəsaninien kafam, mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə, kini mor nimtətien pisin pisin ye nhag Yesu yame In kafam yor atuaturuk.”

³¹ Kimisəhuak ta, nimə yame kimnasəmır ikin rikiu-kiu. Kini Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən irəriə m-fam. Kasətgaha tuk nini-ərhav-yen nəgkiarien kape Kughen.

Norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

³² Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, rikiriə kirikianə əmə. Yermamə kirik to ripəh niniyen mə, “Nar e kafak.” Tukmə nautə kirik, kapəriə m-fam. ³³ Nəgkiarien kape aposol minə, nanmin aikin. Kini iriə kimnhanı-ərhav mhamə, “Yesu in Yermaru kapətawə. In rimimragh min

4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Wok 3:13

4:28: Wok 2:23

4:29: Efes 6:19

4:32: Wok 2:44

ye nīmḥayen kafan.” Kini Kughen rīvəhsi-pən nīhuvəyən kimi əriə. ³⁴ Yermamə rirkək ye kwhen kapəriə yame kafan nautə rirkək, meinai narmamə yamə mine kapəriə aikin nīmoptanə, uə kapəriə aikin nimə, kasəvrai mamhavəh mane iran, ³⁵ mhauə, mhavəhsi-pən kimi aposol minə. Kwasig ikin, aposol minə kisəwhai-pən mane a kimi narmamə m-fam yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, yamə mine kapəriə nar kirik rirkək.

³⁶ Kini kwən kirik, nhagin e Josef, in kwənərəus kape Livae, in rīmnarha apa tanə kirik kamni kimə Saepras. Aposol minə kimishen-pən min nhagin kirik mhamə, “Banabas.” (Nīpran rīmə, “Yermamə kape nəgkiar-vi-vi-yen.”) ³⁷ Kwən a rīmnəvrai kafan nīmoptanə, mivəh mane iran, muə mivəhsi-pən kimi aposol minə.

5

Ananaes mine Safaera

¹ Kwən kirik, Ananaes iriu kafan piahwaru, Safaera, iriu min kimiwor salem kin kapəriu nīmoptanə. ² Kwən a rīmivəh nīpar mane muə mivəhsi-pən kimi aposol minə. Merkwaiḡ kin nīpərin mīmə kafan. Kini kafan piahwaru rīmirkun.

³ Kini Pita rini-pən tukun mīmə, “Ananaes. ? Nakhawor mameighan kin yarmhə e Setan raurə yerkim, kini ik mameikuə ye Nanmin Rhakə, mamraptərakin nīpar mane yame nīmivəh ye nīmoptanə a? ⁴ Kwasig ikin nīpior salem kin

nimoptanə a, kafam pisin əmə. Kini nipig nimnor salem kin, mane iran raməmir əmə ye kwermim. ?Mərig rhawor nakameikuə məkneikin? Pa rimə nakameikuə ye yermamə, mərig nakameikuə ye Kughen.”

⁵ Kini Ananaes rərig nəgkiarlen a, taktəkun əmə risi-faktə meiwaiyu mowhan mimhə əgkəp. Kini narmamə kisərig, kisakur pik kin. ⁶ Kini nitamaruə minə tiksın khauə, mhauvrig əpis nipran, mharəh, mhatərhav, mhanim.

⁷ Kini aoa kisisər ruə mivən, Safaera, piahwaru kape kwən ai, ruə imə. Mipəh nirkunien mə kafan yerman ruamhə ta. ⁸ Kini Pita raiyoh-pən in mimə, “Takni-pə tuk yo mə, ?mane hanə əme e in e yame nimiravəh ye nimoptanə uə?” Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Əhə. Mane hanəmei en.”

⁹ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “? Rhawor nakawor məknenkin? !Kimiru nimirəmə takwəvi niehmaa kape Kughen! ?Nakamərig narmamə kasəriwək mamhauə ye kwəruə? Iriə kwəhanim ta kafam yerman. !Kini iriə tukharəh min ik mhavən mhanim ik!”

¹⁰ Taktəkun əmə min, risi-faktə meiwaiyu mowhan a ye nihu Pita mimhə. Nitamaruə minə a khauə imə, misəm mə ruamhə min, kharəh mhatərhav mhavən, mhanim-pən min ye nikar yerman kafan. ¹¹ Nəməhuak minə mine narmamə min tiksın kisərig nəvsaoyen a, khagin pik.

Aposol minə kasor nimtətien minə

¹² Kini, aposol minə kimisor nimtətien ripsaah ye nimri narmamə. Nipig minə fam narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kimisofugin apa kwənmhaan kirik apa ye Nimə Ehuə kape

Kughen, kamni kimə, “Vranda kape King Solomon.” ¹³ Narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kamhasiai pawk əriə məriḡ kamhagin kin nisofugin-pəniyen tuk əriə. ¹⁴ Kamhagin, məriḡ nipig m-fam, narman mine nīpiraovin khapsaah khauə mamhani nəfrakisien ye Yesu. ¹⁵ Aposol minə kimisor nimtətien ripsaah. Narmamə khapik kapəriə narmamə yamə mine kamhamhə, mamhauə. Kini misərəhu-pən əriə ye təvheitə kapəriə ye nikar swatuk mhapəh mhamə tukmə Pita rukrao ye swatuk, nanmin tukrirəh-pikin əriə tiksın, kisəsanin. ¹⁶ Kini narmamə khapsaah min yerkwanu minə ipakə tuk Jerusalem, kimnhapik narmamə yamə mine kamhamhə, mine yamə mine nanmin has raməmır irəriə, mhapik əriə mhauə, kini aposol minə kisor huvə əriə.

Namehuə minə khavəhsi-pən aposol minə ye kalabus

¹⁷ Kini hae pris mine in minə tiksın ye kwhen kape “Sadusi” kimisor timət kimi aposol minə. ¹⁸ Misarar mharaptərəkin aposol minə, mharəhsipən əriə ye kalabus. ¹⁹ Kini yenaiyu, agelo kirik kape Kughen ruə məhitə ye kwəruə ye kalabus, mikir əriə mhatərhav. ²⁰ Mini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə takhavən apa Nimə Ehuə kape Kughen, misəvsao kin nimraghien rerin kimi narmamə.”

²¹ Aikin, aposol minə kisor nəkwən. Yenpig-enpig əḡkəp, khavən apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, misəwhag kimi narmamə.

Kimisərip aposol minə ye kot

Kini hae pris mine in minə tiksin kisokrən kin nəwharu minə kape nəmə Isrel, khauə misofugin misəkwətə ye kaonsel kape nəmə Isrel. Kini misher nəgkiarien rīvən apa kalabus mə tukher-pə kin aposol minə mə tukhauə misərer ye nimiria.
²² Mərig nipiḡ mobael minə kimnhavən apa ye kalabus, misəm mə aposol minə kwənharkək. Kharerig mhauə ye kaonsel, mamhani-əsah pən iran tuk əriə, mhamə, ²³ “Yimnhavən apa ye kalabus, misəm yakhamə tapig rətapig tim tim. Kini mobael minə kape kalabus kasarha huvə tukun. Mərig nipiḡ yimisəhitə, misəm yermamə rirkək a imə.” ²⁴ Yamehuə kape mobael minə kape Nimə Ehuə kape Kughen, mine jif pris, kisərig nəgkiarien a, rukreikin kapəriə kapə, khani-pən tuk əriə mhamə, “?Naha nhagin tukruə min?”

²⁵ Kini yermamə kirik ritərhav-pə, mini-pən tuk əriə mimə, “!Eh! !Narmamə minə e nimnhapik-pən əriə ye kalabus, kwənhavən ta apa ye Nimə Ehuə kape Kughen; masəvhag kimi narmamə apaikin!”
²⁶ Məkneikin, yamehuə kape mobael minə rimikir kafan narmamə minə, mhavən mhapik aposol minə mhauə. Mərig kimnhapəh nisəukəkinien əriə, meinai khamə ta tukmə kisəukəkin əriə, narmamə apnapig kisəsik əriə kin kapier apig.

²⁷ Kimnhapik aposol minə, mhavən imə, mhani-pən mə tuksərer ye nimir kaonsel. Kini hae pris rimnaiyoh əriə mimə, ²⁸ “?Rhawor? Yakwənhanipre ta mhamə takhapəh nhaniyen nhag kwən a Yesu. ?Mərig rhawor e kimiə naksor nəgkiarien kapəmiə rehuə e Jerusalem? Kini kimiə naksor narmamə kamhani mhamə kimawə yimishopni

Yesu.”

²⁹ Aikīn, Pita mīne aposol mīnə khamə, “Kīmawə jakasəkeikei mīsor nəkwai Kughen. Kīmawə yakhapəh nīsorien nəkwai yermamə. ³⁰ Kīmīə nəkwəsəsik-pən ta Yesu ye nai kamarkwao kīn mīshopni. Mərig Kughen kape kaha mīnə tu rīmnor In rīmragh mīn. ³¹ Kīni Kughen rīmivəhsi-haktə In ramkwətə ye nīkarīn matuk. Mə In Yemehuə, In Kristo kapətawə. Kughen rīmnor məknakin mə tukror swatuk mə kītawə nəmə Is-rel tukharkun nīsararien ye nərigien kapətawə tuk təvhagə hah, kīni In tukrīrəh-si ta narpīnien kape təvhagə hah kapətawə. ³² Yakamhani-ərhav nar a yame yīməsəm, mīne Nanmīn Rhakə yame Kughen rīvəhsi-pə ta kīmī narmamə yamə mīne kasor nəkwai Kughen.”

³³ Narmamə kape kaonsel mīnə kīsərig nəgkiarien a, nəgkiarien a raməvi pīk niemhaa kapəriə, kīni khamə aposol mīnə tukasəkeikei mhamhə. ³⁴ Kīni iriə kīrik, nhagīn e Gamaliel, in Farisi kīrik, in yemhajoun kīrik kape Loa kape Moses, yame narmamə kamhasiai in, ramərer ye nīmri kaonsel, mīni-pən tuk mobael mīnə mīmə, “Takhapik ta aposol mīnə mhatərhav.” ³⁵ Kīni mīni-pən tuk kaonsel mīmə, “Kafak narmamə mīnə. Pəh kīsərig huvə mə tukshawor-pən iran mīne narīmnə a. ³⁶ Pəh nien mə tu əgkap e, kwən e Tudas rīmnarar, mamni-ərhav mīmə in yamehuə kīrik. Narmamə tīksīn rəmhen kīn fo handred kīmnhakwasīg kīn in. Mərig kīmnhopni in, kəko rik rik kafan narmamə mīnə. Kwhen kafan

5:28: Mat 27:25 **5:29:** Wok 4:19 **5:31:** Wok 2:33-34; Efes 1:20; Hib 2:10; 12:2

ruirkək ta. ³⁷ Kwasig, Judas, yemə Galili, ritərhav-pə ye nipiḡ gavman rimnaməvheikin narmamə minə. In min ravi narmamə kamhakwasig kin. Mərig kimnhopni min in, kəko rik rik kafan narmamə minə. ³⁸ In e ye nirkunien kafak: Pəh khapəh narmamə minə e. Mharisin əriə khatərhav. Nar a kasor, to kape yermamə əmə, tukrirkək. ³⁹ Mərig tukmə rimasi-pən ye Kughen, keinein nini-əhuyen. Tukmə khani-əhu, tuksəm əmə mə kitawə Kughen kasotgoh.” Narmamə kape kaonsel minə kisərig, kiseighan kin kafan nəgkiarien.

⁴⁰ Kini kisokrən kin aposol minə khauə min imə. Khani-pən tuk mobael minə mə tuksərkis-ərkis əriə. Misəgkiar-pən skai kimi əriə mhamə tukhapəh nhani-min-ien nhag Yesu. Misher yerhav kin əriə.

⁴¹ Khatərhav ye kaonsel, aposol minə rikiriə ragien maməsik mə nar huvə kirik mə Kughen rimnəm-pən əriə mə iriə kisəmhen mə tuksərig nəmhəyen tuk nhaniyen nhag Yesu. ⁴² Nipiḡ minə fam, khavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine nimə apnapig minə, masəvhag kimi narmamə, mhani-ərhav Nəgkiarien Huvə, mhamə Yesu In Kristo yame Kughen rimirpen.

6

Kimnhavəh-si haktə dikon seven mə tuksasitu ye nəməhuak minə

¹ Kini ai, narmamə kape Yesu minə kamhapsaah. Iriə tiksın kwənərəus kape Isrel yamə mine

kimnhasi-pən ye tanə pisin pisin; mərig iriə tiksin, kwənərəus kape Isrel yamə mine kasarə rerin Isrel. Kini yamə mine khasi-pən ye kantri pisin pisin minə kimnhani nīkar yamə mine kasarə rerin apa Isrel, mhamə, “Nīpig fam, nīpig kaməwhai mane mine nəviginiēn, kīpəh nīsarha-huvəyen tuk nīpiəwharu kapəmawə yamə mine khamhə-tan kin əriə.”² Ror pən, aposol minə twelef kimisokrən kin narmamə kape Yesu minə khauə kirikianə, mhani-pən tuk əriə mhamə, “Kītwə minə tiksin. Rīpəh nəmhenien mə jaksəpəh nīni-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhauə misowhai əmə narimnar*.”³ Rhuvə mə takshajoun narmamə seven irəmiə yamə mine Nanmīn Rhakə rukwar irəriə, kīni nīrkunien kapəriə rehuə. Pəh kīmawə jakhavəh-si haktə əriə tukasarha huvə tuk nar a; ⁴ kīni pəh kīmawə jakharkun nəhuakien mine nīni-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen.”

⁵ Kīsərig nəgkiarien a aposol minə khani, rīkiriə ragien. Kīmishajoun Steven, kwən kirik yame kafan nhatətəyen rehuə, kīni Nanmīn Rhakə rukwar iran. Mīshajoun mīn Filip, mine Prokoras, mine Nikano, mine Timon, mine Pamenas, mine Nikolas, yemə Antiok kirik, yame rīmnəpəh narəyen kape nəmə iman ikin, muə mīkwasig kin nəhuakien kape nəmə Isrel. ⁶ Kīni iriə khakīr nəmə minə a iriə seven, mhauə misərer ye nīmri aposol minə. Kīni aposol minə kasərəhu-pən kwermiriə ye kapərhiə kapə, misəhuak-pən irəriə.

⁷ Kīni narmamə kape Yesu kīmnhani-ərhav

6:1: Wok 4:35 * **6:2:** Nəwhaiyen narimnar in wok kape dikon. Ye japta e, nīməhuak rīmivəh-si haktə dikon kupan minə iriə m-fam seven.

nəgkiarien kape Kughen kimi narmamə, kini narmamə kape Yesu e Jerusalem kimnhapsaah. Ye nəmə minə a, pris minə khapsaah kimishatətə ye Yesu.

Nəmə Isrel tiksın kimnharəh dikon a Steven mhavən ye kaonsel

⁸ Kini Steven, in kwən kirik yame Kughen rīvəhsi-pən nəsaninien mine nihuvəyen kimin, kini in ramor pik nımtətien ye nımrı narmamə.

⁹ Mərig nəmə Isrel tiksın kape nukwao kirik kamni kimə “Friman,” kasəməkin Steven. Iriə a nəmə Saerin mine nəmə Aleksandra, mine nəmə Silisia mine nəmə Tarki, kimnhauə misotgoh kimi Steven.

¹⁰ Mərig Nanmın Rhakə rīvəhsi-pən nirkunien kimi Steven. Nıpig in rəgkiar, iriə to khapəh nisapitayen in.

¹¹ Kasəməkin in, mhavən misərok narmamə tiksın mhamə tukseikuə iran, mhamə iriə kimisərig kwən a raməgkiar has pən kimi Moses mine Kughen. ¹² Kini nəgkiarien kapəriə rımnor narmamə minə aikin, mine nəhuaru minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kisəməkin min Steven. Kimnhavən mharaptərəkın in. Mharəh mhauə misərer ye nımrı kaonsel. ¹³ Mhakır min narmamə tiksın mhauə mə tukhani nəgkiarien eikuə ye Steven. Iriə kimnhani mhamə, “Nıpig minə m-fam kwən e ramni hah Nimə Ehuə kape Kughen mine Loa kape Moses. ¹⁴ Yımisərig min ramni mımə, ‘Yesu e, yemə Nasaret, tukratmətəg-ətəg Nimə Ehuə kape Kughen, kini mukreikin narəyen yame Moses rımnərəhu kimi ətawə apa kupən.’”

¹⁵ Kamhani hah Steven, iriə fam yamə mine kasəkwətə ye kaonsel kimisarha-pən misəm Steven meinai nimirin rukreikin məmhen kin nimir agelo.

7

Steven rhorpin nəgkiarien kape tikmir minə kafan

¹ Kini ai, hae pris raiyoh-pən Steven mimə, “? Rhawor? ?Nəgkiarien e nəfrakisien?”

² Kini Steven rini-pən mimə, “Tatə minə, mine yo minə tiksın, sətərig kin yo. Kughen yame yerpirig In rimauə tuk kaha kapətawə Ebrahim. Aikin, Ebrahim rimipəh nivən-hanəyen marə apa ye tanə a Haran; mərig in ramarə hanə ye tanə apa Mesopotemia. ³ Kini Kughen rini-pən tukun mimə, ‘Takapta ye kafam narmamə minə mine rukwanu kafam, mivən apa ye kwənmhan kirik yame Yo jakhajoun kin ik.’ (*Jen 12:1*) ⁴ Məkneikin, Ebrahim rəta apa Koldia mivən marə apa Haran. Nipig ramarə aikin a, kini rimni rimhə, kini Kughen rikir in muə ye tanə e kitawə kisarə ikin mhauə miseriaji-pə ai taktəkun. ⁵ Ebrahim rimauə aikin, mərig Kughen ripəh hanə nəraiye nimoptanə kirik kimin. Kafan nimoptanə rirkək pawk, mərig Kughen rimini ta mə tukripiaməkeikei mivəhsi-pən fam nimoptanə e kimin. Kini rimə, ‘Nimoptanə fam e kafam mine kape kwənərəus kafam.’ Mərig ye nipig a, Ebrahim, tini rirkək. ⁶ Nəgkiarien yame Kughen rimini-pən tukun rimini mimə, ‘Mərig kwənərəus kafam minə tukhavən misarə ye tanə

pisin. Iriə yor atuə kin əmə kape nəmə ye tanə a. Tuksərik mitə əriə mhavən miseriaji newk fo handred. ⁷ Mərig Yo, jakor narpinien kimi nəmə kasərik mitə əriə. Kini ai, kwənərəus kafam minə tuksəta ye tanə a, mharerig mhauə eikin e, misəhuak kimi Yo.’ *(Jen 15:13,14)”*

⁸ Kini Steven rirpın nəgkiarien mımə, “Kughen rimirpen Ebrahim mımə In tukrarha huvə tuk əriə. Kini mini-pən tukun mə tukrəsıg-pən nıpıkwarien, ror nımtətien kin mə iriə narmamə kape Kughen. Ror pən, nıpig Ebrahim rırəh kwajikovə kafan Aesak, kini ye nıpig yame ror eit kin, rəsıg-pən. Kwasıg ikin, Jakob rəsıg-pən kwajikovə kafan minə, iriə fam twelef yamə mine iriə kaha kapətawə.”

Steven ramni hah nəmə Isrel mımə Kughen rimnher-pən pawk kin Josef, mərig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

⁹ Kini Steven rirpın mımə, “Kaha tu minə kapətawə kimisəməkin naorahiria e Josef, miseighan-pən kin in kimi nəmə Ijip mə tukror atuə kin kape nəmə Ijip. Mərig Kughen rimnarha huvə tukun, ¹⁰ kini mivəh mıragh in ye narə-ororien kafan. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimin. Nıpig Josef rərer ye nımrı yermaru kape nəmə Ijip, yermaru a rorkeikei in, mivəhsi-haktə in mımə in yamehuə kirik. Mə tukramarha huvə tuk nəmə Ijip mine nautə kafan. ¹¹ Nıpig a, sweiwei ramuh nəmə Ijip mine Kenan. Kaha kapətawə minə, nəriə nəviginien rimirkək, kasərig raha. ¹² Kini mərig

7:8: Jen 17:9-14; 21:4 **7:9:** Jen 37:11,28; 39:2,21-23 **7:10:** Jen 41:37-44 **7:11:** Jen 41:54; 42:1-2

rimriä Jakob rærig mæ næviginiën apa Ijip, kini rher-pæn kin kaha kapətawə minə khavən aikin, in e nirikakunien kapəriä kimnhavən Ijip. ¹³ Kini, kwasig ikin, iriä khavən min, Josef rəsik əpu in kimi piauni minə. Kini yermaru kape nəmə Ijip rəm rirkun kwənərəus kape Josef. ¹⁴ Kini Josef rher-pæn nægkiariën kimi rimni Jakob mine kafan minə tiksın tukhauə misarə iriä min. Iriä fam seventi faef. ¹⁵ Məkneikin Jakob rəsok pihıu mivən apa Ijip. Kasarə mamhavən, in mine kaha kapətawə minə kimnhamhə aikin. ¹⁶ Kwasig ikin, kimirəh nıkiiririä kirerig khavən apa Sekem, kərəhu-pæn əriä ye nəpag kapiër yame Ebrahim ruivəh-ta nımriın tuk kwənərəus kape kwən a Hamor.”

Steven ramni hah nəmə Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Moses, mærig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

¹⁷ Kini Steven rarar mini min mimə, “Kimisarə mamhavən, ruə ye nıpig yame nægkiariën yame Kughen rimivəhsi-pæn kimi Ebrahim tukruə mor nəfrakisien kin. Ye nıpig a, kaha kapətawə minə kimnhauə mhapsaah apa Ijip. ¹⁸ Kimisarə mamhavən, yermamə pisin kirik yame reinein Josef ruə rəmhen kin yermaru kape nəmə Ijip. ¹⁹ In mamor has pæn pik kimi kaha tu minə kapətawə mameikuə irəriä. Mamarkut kimi əriä mæ tukmə kiseimək, misapitan kin kapəriä kwajikovə minə, pəh khamhə.

7:13: Jen 45:1-4,16 **7:14:** Jen 45:9-11; 46:27 **7:15:** Jen 46:1-7; 49:33 **7:16:** Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 **7:17:** Eks 1:7-8 **7:18:** Eks 1:7-8 **7:19:** Eks 1:11-22

20 “Ye nīpig atuatur a, Moses rīmnarha. Mor kwən huvə kīn.* Rīmni mīne nīsini kwerkwaig kīn ye nəkwaī nīmə, māwarha huvə tukun mweriaji makuə kīsīsər. 21 Mərig nīpig iriū kwapitan kīn in mə tukrīmḥə, piakəskəḥ kape yermaru kape nəmə Ijip rəm in, kīni mīrəḥ mīvən, mamrhi rəmhen kīn tīni atuatur. 22 Kīni kīmnhajoun in kīn nīrkunien kape nəmə Ijip. Kīni in raməgkiar huvə, mamor nar huvə.

23 “Kīni nīpig Moses kafan newk foti, rīkin raməsik mə tukrīvən məm narīmḥə iman e nəmə Isrel. 24 Rarar mīvən məm yemə Ijip kīrik ramor aha-pən kīmi yemə iman ikin kīrik. Kīni Moses rīmavən, masitu ye yemə iman; mīvəḥsi-pən tai norien mhopni yemə Ijip ai. 25 (Moses, rīkin rīmoh mətə nəmə iman ikin tukḥəm kharkun mə Kughen rīmnhər-pən kīn in mə tukrīpik ta əriə ye nəmḥəyən yame kamor irəriə; mərig iriə kīsəm, khapəḥ nharkunien). 26 Kəni rīkwamer kīn, Moses ruə məm yemə Isrel mir kīraru karauh əriū mīnə. Kīni in rīvən mə tukrīni-əhu əriū mīmə, ‘! Ah! Kīmiru piaumiru mīnə əmə. ?Nakwhawor māwor rahah irəmīru mīnə?’

27 “Mərig əmə kwən e yame ramor hah kīmi in kīrik rəsua ta kīn Moses mīni-pən tukun mīmə, ‘? Rhawor? ?Nakmə takarmaru irəmawə mīvəḥsi-pə narpīnien kīmi əmawə uə? 28 ?Nakmə takhopni mīn yo rəmhen kīn yame nīmnhopni yemə Ijip a e niəv uə?’ (Eks 2:14) 29 Nīpig Moses rərig nəgkiarien a, rīgin, marar map. Map a Ijip mīvən māmarə

* 7:20: Swatur pīsīn kīrik tuk nukreikīnien nəgkiarien ye v. 20, in e, “Moses rīmnarha, in kwajikovə huvə kīrik ye nīmri Kughen.”

7:20: Eks 2:2

7:21: Eks 2:3-10

7:24: Eks 2:11-15

apa Midian rəmhen kin yepsipis kirik. Kini mirəh kwajikovə kafan mir aikin a.

³⁰ “Newk foti ruə mivən, nipig kirik, Moses rarar mivən apa ye tipəvsik ipakə tuk tukwas kirik kamni kimə ‘Sinae.’ Mivən aikin, məm nap ramuək ye kwaji nai kirik, kini agelo kirik kape Kughen ritərhav-pə tukun aikin. ³¹ Moses rəm rakur. Kini mivən ipakə tuk nai a mə tukrəm huvə. Məkneikin məriḡ nəḡkiarien kape Kughen ramni mimə, ³² ‘Yo Kughen kape kafam kaha misir kupən: Ebrahim, mine Aesak, mine Jakob.’ (Eks 3:6) Moses rimnəriḡ nəḡkiarien a, rətəmnimin, miḡin pik kin nivag-pəniən.

³³ “Kini Kughen rini-pən tuk Moses mimə, ‘Moses. Takrəh-si ta sandel kafam, məriḡ in ai kwənmhan e nakamərer ikin in ramərhakə. ³⁴ Yo yaknəm ta mə kafak narmamə minə apa Ijip kasəriḡ raha pik. Kini yakaməriḡ mə kasasək; kini yakamuə mə jakpik-ta əriə ye nəmhəyen kapəriə. Yuə. Yakamher-pən kin ik takrerig mivən apa Ijip.’ (Eks 3:5, 7, 8, 10)”

³⁵ Kini Steven rirpin mimə, “Moses e in e, yermamə e nəmə Isrel kimisəpəh miseinein in mhamə, ‘Ah. ? Nakmə takarmaru irəmawə mivəhsi-pə narpinien kimi əmawə uə?’ Məriḡ Kughen rimivəh-si haktə in mə tukrarmaru irəriə. Kughen rimnher-pə kin agelo yame rimitərhav-pə tuk Moses ye nai yame nap ramuək iran, mə tukrivəh-si haktə in mə in tukrarmaru irəriə, mivəh miragh əriə. ³⁶ Moses a rimnor nimtətien minə tiksın nipig rimnamkir nəmə Isrel misap-ta

Ijip misəviəfugin ye tahik a kamni kimə Red Si†, mamhauə ye tipəvsik.

37 “In e Moses min yame rimini-pən tuk nəmə Isrel mimə, ‘Kughen tukripivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen kin yame rimivəh-si haktə yo. Profet a in kimiə əmə kirik.’ *(Dut 18:15)*

38 Moses əmə e in e rimnamarə iriə nəmə Isrel nipig kimiseriwək kirikianə ye tipəvsik. In rimnamarə iriə kaha tu minə kapətawə; ye nipig a agelo kirik kape Kughen rimauə məgkiar kimin ye tukwas e kamni kimə Sinae. Kini Kughen rimivəhsi-pən əmə nəgkiarien mīragh kimin, mə tukruə mivəhsi-pə kimi ətawə.

39 “Mərig kaha minə kapətawə kimnhapəh nisorkeikeiyen mə tuksərig in. Mhapəh nisorkeikeiyen mə tukhakwasig kin. Ye nərigien kapəriə kimsorkeikei mə tukharerig-pən min apa Ijip. 40 Ror pən kimsəkeikei kimi Eron mamhani mahmə, ‘Ah. Takvhirəkin kapətawə tiksın kughen, pəh iriə tukhakir ətawə. Mərig in a Moses e rimipik ta ətawə apa Ijip, mə tukhauə eikin e, mərig kitawə khapəh nharkunien mə in hiə ai taktəkun.’ *(Eks 32:1)* 41

Kini ye nipig a, iriə kimnhavhirəkin nanmi kwaji kau kirik rəmhen kin kughen kirik kapəriə. Mhavən mhauh nar mīragh mhavaan əru misəhuak-pən kimi kau a. Kini misor nəviginien ehuə kirik, rikiriə rimnagien tuk nar yame iriə kimnhavhirəkin. 42 Məkneikin, Kughen rukreikin-pən nimeitaan kimi əriə, meighan-pən kin əriə khavən misəhuak

† **7:36:** Red Si nipran rimə, “Tahik nuwig ripsaah aikin.” **7:36:** Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33 **7:38:** Eks 19:3 **7:41:** Eks 32:2-6

kimi kəmhau minə. Rəmhən kɪn yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini ye nəkwəkwə kape profet minə mimə,

“! Nəmə Isrel! Kimiə nimisarə ye tipəvsik kape newk foti, mamhauh nar miragh mhavaan əru tuk nəhuakien, ?mə naksəhuak-pə kɪn kimi Yo uə? !Nikam!

⁴³ Nipig minə fam kimiə nakamharəh nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen Yermaru ikin, mərig yerkimia naksəhuak kimi kughen eikuə e Molek, mamhavəh-si haktə nanmi kəmhau kape kughen kapəmia Refan. Nakhamə kughen mir e kapəmia.

Ror məkneikin, jakher-ərhav kɪn əmia takasarə apa isok, (Amos 5:25) taksarə apa Babilon, ye nikarin pən.”

Steven ramni mə nəmə Isrel kimiseinein niprai nəgkarien e “Nimə kape Kughen”

⁴⁴ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, “Nipig kaha tu minə kapəhawə kimmisarə ye tipəvsik, kapəriə kirik aikin nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen ikin. Nimə a, Kughen rimini-pən tuk Moses mə tukrivhirəkin; kini Moses rimnor atuaturuk ye nirkunien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin. ⁴⁵ Kwasig ikin, nipig Josua rimikir kaha kapəhawə minə mhauə misəkota nəmə Kenan mharəhsi-ta tanə ye kwermiria, iriə mharəh nimə tapolen a mhauə iriə min. Nimə tapolen a rimnəmır meriaji-pə nipig kape King Deved. ⁴⁶ Kughen rimnorkeikei pik King Deved. Kini Deved rini-pən tuk Kughen mimə, !k Kughen kape kaha tu Jakob. Takaməkeikei

mipəh yakor nimə kirik kafam, pəh Ik takamarə ikin.’ (2 Saml 7:1-16) ⁴⁷ Mərig nimə ai, King Deved rimipəh nivhirəkinien. Mərig King Solomon əmə e in rimivhirəkin. ⁴⁸ Mərig Kughen, In yerpərig pik. Ripəh narəyen ye nimə yame yermamə əmə ravhirəkin. Rəmhen kin nəgkiarien kape profet yame rimini mimə,

⁴⁹ “ Kughen ramni mə “Yo yakamarmaru ye neai mine tokrei tanə.

?Nakharkun mə taksor naha nimə yame Yo jakamarə ikin? ?Nakharkun mə taksor naha kwənmhan yame jakvən mapis ikin?

⁵⁰ Hani-pə tuk Yo. ?Pa rimnor narimnar fam? Yo pisin əmə yimnor narimnar fam ye tokrei tanə.” ’ ” (Aes 66:2)

Steven ramni mə nəmə Isrel kimisəpəh profet minə fam yamə mine Kughen rimnher-pə kin əriə

⁵¹ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, “! Ah! Kapəmia kapə riskai pik. Kapəmiə nərigien rəpignap rəmhen kin nəmə khapəh nisəhuakien. Kimiə nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksor nəkwai Kughen. Kimiə naksəmhen kin kaha kapəmiə minə kupən. Nakasətapig əmə kin Nanmin Rhakə nipiɡ minə fam. ⁵² Profet minə kupən kimnhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen, mərig kaha kapəmiə minə kimisor has pən kimi əriə fam. Mishopni min profet minə kupən yamə mine kimnhani-ərhav kupən mə Yemə Atuatuk kape Kughen natukruə. Kini taktəkun ai kimiə min nakaseikuə mhakuraopən ye nimetai Yemə Atuatuk a kini mhauh In mishopni. ⁵³ Kimiə nakwənharkun-ta Loa a

kape Kughen yame agelo minə kwənhavəhsi-pə ta, mərig kimiaə nakhapəh nisorien nəkwan.”

Iriə kimisarkwhopni Steven

⁵⁴ Steven rimnəgkiar fam, narmamə kape kaonsel minə kimisərig, niemhaa rhai əriə, kasarkwəruə tukun. ⁵⁵ Mərig Steven, Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini in marha faktə apa ye neai, məm nikhakien kape Kughen; kini məm min Yesu ramkwətə ye nīkarin matuk. ⁵⁶ Kini mini-pən tuk əriə mimə, “Səmru. Yakaməm napuə rimnəkwaag, mə Ji Yermamə ramərer ye nīkar Kughen matuk.”[†] ⁵⁷ Kini namehuə kape kaonsel minə khasisigin nimətirgiriə kini misokrən iran. Misarar, iriə fam misaiyu mhauə tukun. ⁵⁸ Mharaptəəkən in, mhaukəkin mhatərhav-pən apa yerkwanu mə tuksarkwhopni In. Kini narmamə yamə mine kimnhani hah Steven kimisəpəkiək ta kin sot kapəriə misəhi-pən kimi tamaruə kirik nhagin e Sol, kini ai misəsik Steven kin kapiar apig.

⁵⁹ Kasəsik Steven kin kapiar, raməhuak mamni mimə, “Yesu Yermaru, yakamərhəhu-pən nanmik ye kwermim.”[§] ⁶⁰ Mənimkur mokrən ehuaə mimə, “Yermaru, takpəh narpinien tai təvhagə has kapəriə.” Kini rimini fam nəgkiarien a, kini mimhə.

7:55: Sam 110:1 [†] **7:56:** Daniel min rimnəm napuə rəkwaag, kini məm Ji Yermamə ramərer ye nīkar Kughen. Əm-ru stori ye Daniel 7:13-14. **§ 7:59:** Yesu rərhəhu-pən nanmin ye kwermi Kughen ye Luk 23:46. **7:60:** Luk 23:34

8

1-2 Kini Sol ramærer æmæ rikin ragien mæ iriæ kimishopni Steven.

Sol ramuh næmæhuak minæ

Kini næmæhuak minæ tiksîn khauæ mharæh nîprai Steven mharæh mhavæn mhanim, kini misasæk pik tukun. Ririkakun ye nîpig a, Sol mine in minæ tiksîn kisasar masor ahas pæn kimi næmæhuak minæ apa Jerusalem. Misækota æriæ kisap mhavæn misaræ apa yerkwanu minæ tiksîn apa Judia mine Sameria. Mærig aposol minæ æmæ kisaræ apa Jerusalem. ³ Mærig Sol ramarkut pik mæ tukroriah næmæhuak minæ. In mamvæn ye nimæ minæ mampik yerhav narman mine nîpiraovîn yamæ mine kamhani næfrakisien ye Yesu. Rîpik æriæ mivæn mampik-pæn æriæ apa kalabus.

Dikon a Filip ramni ærhav Nægkiarien Huvæ apa Sameria

⁴ Mærig Sol mine kafan narmamæ minæ kimisækota narmamæ yamæ mine kamhani næfrakisien ye Yesu, kisaiyu kirikianæ kirikianæ, mhavæn apa ikin minæ mamhani-ærhav Nægkiarien Huvæ kape Yesu. ⁵ Kini Filip ræsockprah mivæn yerkwanu kirik ye Sameria, kini mamævsao kin Kristo yame Kughen rimirpen. ⁶ Kini næmæ aikin kisærig, misæm mæ Filip ramor nîmtætien minæ, khauæ kirikianæ misætærig huvæ kin in. ⁷ Narmamæ khapsaah, nanmin has minæ kimisæta iræriæ. Nîpig kisæta iræriæ, misætæpar. Mine narmamæ yamæ mine nikariæ ræpou, mine yamæ

mine nihuriə rahas, iriə khapsaah khahuvə min.
 8 Ror pən nəmə Sameria rikiriə ragien pik.

Saemon e ramor narimnar ye norien kape yarmhə minə

9 Yerkwanu a, kwən kirik, nhagin e Saemon, nīpig m-fam in ramor nīmtətien ye norien kape yarmhə minə, ye nīmri nəmə Sameria, kini kasəm kisakur pik kin. In ravəh-si haktə in mīmə in yamehuə kirik. 10 Nəmə ikin, nəmapnapig minə, mine namehuə minə, iriə m-fam kasətərig kin in. Mamhani mhamə, “In ravəh nəsaninien a kamni kimə ‘Nisaninien kape Kughen.’” 11 Iriə kimnhakwasig kin mərig in ai nīpig rīpsaah in ramor əriə kisakur kin nīmtətien yamə mine in ramor. 12 Mərig nīpig kisərig Filip ruə mini-ərhav nəgkiarien kape Narmaruyen kape Kughen, mine nhag Yesu Křisto, khani nəfrakisien ye nəgkiarien a. Narman mine nīpiraovin yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu, Filip ror baptaes irəriə. 13 Kini ai, Saemon min rini nəfrakisien ye Yesu; marar mivən kor baptaes iran. Ikin pukaa Filip ramvən ikin, Saemon rakwasig kin. Kini məm nīmtətien yamə mine Filip rīmnor ye nəsaninien kape Kughen kini rakur pik kin.

14 Nīpig Aposol minə apa Jerusalem kisərig nəvsaoyen mə nəmə Sameria kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen, kini iriə kisher-pən kin Pita mine Jon mə tukravən mwəm əriə. 15 Nīpig kimiravən mratərhav-pən tuk əriə, iriu mwəhuak-pən ye nəmə minə e mə tukhavəh Nanmin kape Kughen. 16 (Mərig in apa kupən, kimnor baptaes əmə irəriə ye nhag Yesu Yermaru; mərig

Nanmĭn Rhakə rĭpəh hanə neiwaiyu-pənien tuk əriə). ¹⁷ Kĭni Pita mĭne Jon kwərəhu-pən kwermĭriu ye kaparia kapə, məkneikin iriə khavəh Nanmĭn kape Kughen.

¹⁸ Kĭni Saemon rĭmnəm mə Nanmĭn kape Kughen rĭmavən ye nĭmraghien kape narmamə nĭpig aposol mir a kwərəhu-pən əmə kwermĭriu irəriə mwəhuak-pən irəriə, məkneikin Saemon rĭpĭk yerhav mane mə tukrĭvəhsi-pən kĭmi əriu ¹⁹ maməkeikei kĭmi əriu mĭmə, “Takravəhsi-pə mĭn nĭrkunien en kĭmi yo. Pəh jakərəhu-pən kwermĭk ye narmamə, khavəh Nanmĭn kape Kughen.”

²⁰ Mərig Pita rəgkiar-pən skai kĭmin mĭmə, “! Mane en kafam tukraməkeikei mĭrkək kĭmiru mĭn takravən ye nap ehuə! ?Nakmə nakĭrkun nĭvəhyen nĭmri nihuvəyen a yame Kughen ravhsi-pən apnapĭg əmə kĭmi narmamə uə? ²¹ Tukor ĭk nakpəh norien norien mĭnə e kapəmawə, meinai rikim rapəh natuatukien ye nĭmri Kughen. ²² Takaməkeikei marar ye nərigien kafam tuk təvhagə has, maiyoh Kughen pəh tukrəspir ĭk tuk nərigien has kafam. ²³ Yakaməm nĭpig mĭnə fam nakəməkĭn narmamə, morkēikei əmə ĭk; norien has rĭmnərək əutən ĭk.”

²⁴ Aikĭn, Saemon rĭni-pən tuk əriə məkeikei kĭmi əriə mĭmə, “Kĭmiru takwəhuak kĭmi Kughen tuk yo; mə jakpəh nĭvəhyen narpĭnien yame nakarani-pə tuk yo.”

²⁵ Aposol mir a kĭrani-ərhav fam nəgkiarĭen kape Yəsu Yermaru, mĭne narĭmnar yame In rĭmnor, kĭni ai mwarar, mratərhav Sameria, mweriwək mrrarĭg mĭravən Jerusalem. Nĭpig

kiravən, mīrani-ərhav Nəgkiarīen Huvə kape Kughen apa yerkwānu mīnə kape nəmə Sameria.

Filip rīmnəgkiar iriu yemə Itiopia kīrik

²⁶ Nīpīg kīrik, agelo kīrik kape Kughen reiwaiyu-pə tuk Filip mīni-pən tukun mīmə, “Takhekīmter, məri-pən swatuk e ye tīpəvsīk, yame rīpīs e Jerusalem muə mīpīs apa Gasa.” ²⁷ Aikin, Filip rīhekīmter məriwək mamvən. Məm yamehuə kīrik kape pianehuə kape nəmə Itiopia, nhagin a Kandas. Kwən a in Yunik* kīrik; in ramarha huvə tuk mane kape pianehuə ai. In ruavən ta apa Jerusalem mīnəhuak. ²⁸ Rīmavən məhuak-ta apa Jerusalem, mīrerīg mīnamvən apa iman ikīn. Mamkwətə ye nar kīrik kamni kīmə “kat” yame hos ravi. Mamkwətə maməvheikīn nəkwəkwə yame Profet Aesea rīmīrai. ²⁹ Kīni Nanmīn Rhakə ruvən ye Filip mīmə, “Takvən məriwək ipakə tuk kat a.”

³⁰ Məkneikīn, Filip raiyu mīvən ipakə tukun, kīni məm kwən a raməvheikīn nəkwəkwə yame Profet Aesea rīmīrai. Kīni Filip raiyoh-pən in mīmə, “Yamehuə. ?Nakīrkun nīprai nəgkiarīen e nakaməvheikīn uə nīkam?”

³¹ Kīni yamehuə a rīmə, “Tukmə yermamə kīrik rhoprai-pə kīmi yo, jakīrkun.” Kīni raiyoh-pən Filip mə tukrat-pən ye kat məkwətə iriu min. ³² Nəgkiarīen ye Nəkwəkwə kape Kughen yame kwən a raməvheikīn mamni mīmə, “In rəmhen kīn sipsip kīrik, kīmīrəh khopni.

* **8:27:** “Yunik” in yamehuə kīrik, kīmnərai rəmhen kīn pukəh kərai; tamə ror wok ipakə tuk kwīn, məm, morkeikei, moriah in.

Məmhən kın kwaji sipsip əmə kırık yame rapəh nasəkien nıpıg kımınəkis nımırın Mərig in rapəh nəgkiarieren.

³³ Kımınor naurısien kım in, kıvəhsi-pən narpınien kırık kımın yame rıpəh natuatukien. Kafan kwajikovə rırkək, mərig in ai kıvəhsi-ta nımraghien kafan ye tokrei tanə e.” (*Aesea 53:7-8*)

³⁴ Kını yamehuə a raiyoh Filip mə, “? Profet e raməvsao kın pa nhagın? ? Raməvsao atuk kın in, uə raməvsao kın yermamə pısın kırık?” ³⁵ Kını Filip rımırıkakun ye nəgkiarieren kırıkianə əmə yame rınaməvheikın mınamni-pən Nəgkiarieren Huvə kape Yesu kımın.

³⁶ Iriu kwəri swatuk a, mırəuə mwəm nu kırık, kını yamehuə a rını-pən tuk Filip mımə, “Əm-ru nu apa. ?To nakor baptaes irak eikın e uə nıkam?”

³⁷ Kını Filip rını-pən tukun mımə, “Tukmə nakhatətə ye Yesu, yerkim m-fam, nakırkun norien baptaes.”

Kını in rını-pən tuk Filip mımə, “Yo yakamni nəfrakisien ye Yesu mə In Ji Kughen.”

³⁸ Məkneikın rını-əhu kat a, kını mweiwaiyu iriu Filip, kını Filip ror baptaes iran. ³⁹ Kweiwaiyu mwərer mın ye tame nu, məkneikın Nanmın kape Kughen rıvəh-si ta Filip kını yamehuə a rıpəh mın nəmıen, marar aikın a, məri swatuk mamvən, rıkın ragien.

⁴⁰ Mərig Filip rakur məm ramərer apa yerkwənu a Asdod. Kını mıvən apa yerkwənu mınə mamni-

ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu, mivən mivən meriaji-pən apa Sisaria.

9

Sol rimnamvən apa Damaskes məm Yesu ye swatuk

¹ Ye nīpīg a, Sol rimnamni has hanə narmamə kape Yesu minə mə tukraməkeikei mhopni əriə. Marar, mivən məm hae pris ² maiyoh-pən in mə tukrīrai nəkwəkwə kirik rīvən kimi nəmə Isrel apa Damaskes, mīmə tukmə ruvən aikin məm narmamə kisəri-pən Swatuk kape Yesu, nar apnapīg narman uə nīpiraovin, tukrīraptərəkīn əriə, mīpik əriə mhauə apa Jerusalem. ³ Nīpīg Sol ruavən ipakə tuk Damaskes, taktəkun əmə rəm nikhakien risipən ye napuə məsia-pen in. ⁴ In rimamir, mərig nəgkiarien kirik ramni mīmə, “!Sol! !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?”

⁵ Kini Sol rini-pən tukun mīmə, “Yermaru. ?Ik pa en?” Kini In rini-pən tukun mə, “Yo Yesu e, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo. ⁶ Mərig takhekimter, mivən apa yerkwanu. Aikin en, tukni-pre tuk ik mə takhawor-pən iran mine.”

⁷ Narmamə yamə mine kamhakwasig kin Sol kasərer, kisakur pik, misapnapīg meinai kisərig pawk nəgkiarien a, mərig khapəh nisəmien yermamə kirik. ⁸ Kini Sol rhekimter min, mərha, məm rīpəh nəmien nar. Ror pən khavəh kwermīn mhakir in mhavən apa Damaskes. ⁹ Kini raməmīr nīpīg kisisə, nīmīrīn rīpəh narhayen, mīpəh nəvīgīnien, kini mīpəh nīnīmien nar kirik.

¹⁰ Kini yermamə kirik kape Yesu ramarə apa Damaskes, nhagin e Ananaeas. Yesu Yermaru rimnokrən kin ye nəmərəhavyen kirik mīmə, “Ananaeas.” Kini Ananaeas rimə, “O-o, Yermaru.”

¹¹ Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mīmə, “Takəri-pən swatuk a kamni kimə ‘Ratuatuk’ mivən mauru-pən imei Judas maiyoh kin yemə Tasas kirik nhagin e Sol. Taktəkun ai in raməhuak.

¹² In rimnəm nəmərəhavyen kirik məm mīmə ik nakvən ye nəkwai nimə a mamərəhu-pən kwermim iran mə nimrin tukrihuvə min.”

¹³ Kini Ananaeas rini-pən tukun mīmə, “Yermaru. Narmamə khapsaah kwəsəvsao-ta kimi yo kin kwən en. Mamhani-ərhav norien has kafan yame in ramor-pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iram apa Jerusalem. ¹⁴ Kini in ruauə ta eikin e, jif pris minə kwəseighan-ta kin mə in tukriaptərək kin narmamə minə e kasəhuak kimik.”

¹⁵ Mərig Yesu Yermaru rini-pən tukun mīmə, “Yuvən. Yo yakwirpen ta in mə in tukri-ərhav nhagik kimi narmamə ye tanə pisin pisin minə, mine namehuə minə, mine nəmə Isrel min.

¹⁶ Kini Yo jakpihajoun in mə tukraməkeikei mivəh nəməhəyen tuk nhagik.”

¹⁷ Məkneikin, Ananaeas rivən ye nəkwai nimə a. Mərəhu-pən kwermim ye Sol mīmə, “Piak Sol, Yesu Yermaru rimnher-pə kin yo eikin e mə jakuə mor huvə min nimrim, kini pəh Nanmin Rhakə rukwar iram. In e Yesu yame In rimitərəhav-pə tuk ik ye swatuk nipig nimnamuə eikin e.” ¹⁸ Taktəkun əmə, nar kirik rəmhen kin nirigəvi kəmam rier ta ye

nimri Sol, kini in rarha min mam nar. Kini ye nipig a kor min baptaes iran. ¹⁹ Kini mavigin ta, mara mivah min nasaninien.

Sol ramni-erhav Nagkiarien Huvə kape Kughen apa Damaskes

Kini Sol rare min nipig tiksın apa Damaskes iria narmama kape Yesu minə. ²⁰ Kini nipig ruauə Damaskes, mivən ye nimə kape nofuginien kape namə Isrel, mamni-erhav mə Yesu in Ji Kughen. ²¹ Aikin, narmama kisərig kisakur pik kin mhamə, “Ah. ?Rhawor? Kwən a in apa kupən in rimnamuh namə Jerusalem yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu. Khamə ta mə ramuə min eikin e mə tukripik narmama kape Yesu minə, mivən kimi jif pris.”

²² Mərig nəgkiarien kape Sol ramhaktə mamskai mapita nəgkiarien kape namə Isrel. Mamhajoun huvə mə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen.

²³ Sol ramni-erhav Yesu, namə Isrel kamharai mhun nəgkiarien mə tukshopni in, ²⁴ mərig Sol ruirkun ta nərigien kapəria. Nipig fam, yenpig-yenpig yenaiyu, iria kimisərer əswasig ye kwəruə ye yerkwanu ai, mə tukshopni Sol. ²⁵ Mərig yenaiyu kirik, narmama kape Sol minə khakir in mhavən mhavai-pən in ye nitip ehuə kirik, mharuk-pən nəərəus iran, mhavi reiwaiyu ye nikar kəupə ye yerkwanu a, kini Sol rap mamvən.

Sol rimavən apa Jerusalem

²⁶ Sol rap mivən apa Jerusalem, mamarkut mə tukrikwasig kin narmama kape Yesu minə. Mərig

rikiriə rimməsik mə rameikuə irəriə mə in yermamə kape Yesu, kini kimnhagin kin. ²⁷ Kini kwən kirik, nhagin e Banabas, ruə masitu iran, mikir in mivən mwəm aposol minə. Mini-pən tuk əriə mə Sol rimməm Yesu Yermaru ye swatuk rəgkiar kimin. Kini Banabas rini-ərhav mimə Sol rimpəh niginien tuk nini-ərhavyen nhag Yesu apa Damaskes. ²⁸ Kini Sol rimmamarə iriə miriə mamvən yerkwanu minə ye Jerusalem mamətgha kin nini-ərhavyen nhag Yesu. ²⁹ Kini maməgkiar kimi nəmə Isrel yamə mine kamhani nəgkiarien kape nəmə Gris, kini masotgoh; kini iriə khamə tukhauh in mishopni. ³⁰ Nipig in minə tiksın kisərig, khakir Sol misəsok pirə mhavən apa yerkwanu kirik nhagin e Sisaria, misher-pən kin mə tukrivən isok apa yerkwanu a Tasas.

³¹ Kwasig ikin, nəməhuak minə fam rarkurao ikin minə Judia mine Galili mine Sameria, kasarə ye nəmərinuyen. Kini Nanmin Rhakə ramasitu irəriə, mamor əriə kamhaskai, mamor əriə kamhapsaah. Kini iriə kamhasiai Yesu Yermaru.

Pita rimmor huvə nihu kwən kirik nhagin e Aeneas

³² Mərig Pita rimməriwək mamvən ikin minə; nipig kirik rivən mamarha-pən kin nəməhuak minə apa Lida. ³³ Aikin a, rimməm yermamə kirik nikarin rimhə. Kwən a reinein nəriwəkien. In rimməpir əmə meriaji newk eit. Kwən ai nhagin e Aeneas. ³⁴ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “Aeneas. Taktəkun ai, Yesu Kristo tukror huvə min nipram, ik takhuvə min. Takhekimter mərpəvin-ərpəvin

kafam nimakuə məriwək mamvən.” Taktəkun əmə Aeneas rhekimter. ³⁵ Kini nəmə Lida mine Saron kisəm in, kisərar ye nərigien kapəriə mamhak-wasig kin Yesu Yermaru.

Pita rīvəh mīragh pian a Dokas

³⁶ Yerkwanu a Jopa, piraovın kīrik aikin ramni nəfrakisien ye Yesu, nhagin e Tabita Dokas.* Pian a, nīpig fam ramor nar huvə, masitu ye yavən hah minə. ³⁷ Nīpig a, rīmivəh nimhəyen kīrik, kini mīmha. Kəkwi, kor huvə nīpran kīrəh kərəhu-pən ye nimə ye kwənmhan apa yerpirig əgkəp. ³⁸ İkin a Jopa ipakə əmə tuk Lida, ror pən, nīpig narmamə kape Yesu minə apa Jopa kisərig mə Pita raməmīr apa Lida, kisher-pən kin yermamə kīraru kīravən mwəm in. Miweikeikei kīmin mīrəmə, “Əriwak aihuua muə.”

³⁹ Kini Pita rarar mīkwasig kin əriu. Kini rīvən mītərhav-pən tuk əriə, khakir in mīshaktə mhavən ye kwənmhaan apa yerpirig əgkəp. Kini nīpiahuaru minə khamhə-tan kin əriə, iriə fam khauə, mīsərer rao rao kin. Mīsəsək, mīshajoun Pita kin neipən yame Dokas rīmijir nīpig rīnmamragh.

⁴⁰ Kini Pita rher-ərhav kin əriə, kini mənīmkur məhuak. Mīwag-pən məm pian ai ruamhə ta mīni-pən tukun mə, “Tabita, hekimter.” Məkneikin pian ai rarha-pən məm Pita, kini mhəkimter məkwətə.

⁴¹ Kini Pita rasitu iran mīvi haktə in, ai rərer. Kini Pita rokrən kin narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu mine nīpiahuaru yamə mine

* **9:36:** Nhag pian a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris ramni “Dokas,” ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, ramni “Tabita.” Nīpran ramni nar mīragh huvə kīrik kamni kīmə “dia.”

khamhə-tan kɪn əriə khauə, kini rhajoun əriə kɪn pian a mə ruəmragh mɪn. ⁴² Kini nəvsaoyen kɪn norien a rarkurao fam ye Jopa. Kini narmamə khapsaah khauə mishatətə ye Yesu Yermaru. ⁴³ Kini Pita rarə mɪn apa Jopa ror tu, iriu yermamə kɪrik nhagin e Saemon, yame kafan e wok in ramor apnəpeinə ye tiki kau mə tukjir kor narɪmnar kɪn.

10

Kughen rɪmnəgkiar kimi Konilias

¹ Yermamə kɪrik, nhagin e Konilias, ramarə apa Sisaria. In yamehuə kɪrik kape mobael mɪnə kamni kimə “Mobael kape Itali.” ² In mɪne kafan mɪnə iriə kamhasiai pɪk Kughen kape nəmə Isrel. Kini in mɪvəhsi-pən mane ehuə kimi yavən hah mɪnə. Kini nɪpɪg m-fam, raməhuak kimi Kughen. ³ Nɪpɪg kɪrik, ipakə tuk tri klok yenaiyu, ye nɪpɪg atuatur kape nəhuakien, rɪmnəm nəmrərhavyen kɪrik, məm huvə mə agelo kɪrik kape Kughen rɪmauə tukun mɪmə, “!Konilias!”

⁴ Kini Konilias rɪgɪn pɪk marha-əterik iran, mɪni-pən tukun mɪmə, “Ǝwəh, Yermaru. ?Rhawor?”

Kini agelo a rɪni-pən tukun mɪmə, “Kughen rɪnərig ta nəhuakien kafam. Mɪnəm ta norien mɪnə kafam, mə ik nɪmnasitu ye yavən hah mɪnə. Kini In ramərig ik. ⁵ Taktəkun ai, ik takher-pən kɪn narmamə tɪksɪn khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakir yermamə kɪrik mhauə ikɪn e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. ⁶ In ramarə iriu yermamə kɪrik nhagin e Saemon yame in yermamə kape norien narɪmnar kɪn tiki kau. Nɪmə kafan ramərər ye nɪkar-kar tahik.”

7 Kīni agelo a rægkiar fam, mapta iran. Mækneikīn Konilias rokræn kīn kafan yasitu mir kīraru mīne mobael kīrik yame ramsiai Kughen kape nēmā Isrel, mamasitu mīn iran, mē irisīr tukrhuā mīrhām. 8 In rhoprai-pæn nāmērāhavyen a kīmi ārīsīr. Kīni mher-pæn kīn ārīsīr kīrhīvān apa Jopa.

Pita mīn rām nāmērāhavyen kīrik

9 Kēni rækwamīr kīn, yerkwēiha, nīpig kwērā misīr a karhāriwak hanā marhīvān ye swatuk, ipakā əmə krhītārhav-pæn apa Jopa, kīni Pita rhaktā mīvān apa ye tokrei nīmā mē tukrāhuak.

10 Mamāhuak mamvān, mīnāmkerāv pik. Kīni nīpig kamavaan hanā nan, in rām nāmērāhavyen kīrik. 11 Mām mē napuā rīmnəkweg. Rām nar kīrik rāmhen kīn tapolen ehūā rameiwaiyu-pā ye tokrei tanā; kavi rameiwaiyu ye nīkarīn mīnā.

12 Kīni nar mīragh mīnā pīsīn pīsīn kape tokrei tanā kasērēr-pæn ye tapolen a: yamā mīne kaserko, mīne yamā mīne kasāriwāk, mīne man mīnā pīsīn pīsīn. 13 Kīni rārīg nægkiarīen kīrik ramni mīmā, “Pita. Hekīmter, muh nar mīragh mīnā a kīrik mēn.”

14 Kīni Pita rīni-pæn tukun mīmā, “Yermaru. ! Yakapāh! To yakpāh nānien narīmnar mīnā e yame rāmkiimik ye nīmrim.”

15 Kīni mārīg nægkiarīen a rīmā, “Takpāh nīniyen mē nar kīrik rāmkiimik yame Yo, Kughen, yakamni mē rhuvā əmə, rīpāh nāmkiimikien.”

¹⁶ Kimiwəgkiar tuk narimnar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəhsi-ta tapolen a, rhaktə mivən ye neai.

Yermamə kisisər kape Konilias kirhivən mirhəm

Pita

¹⁷ Kini Pita ramarkut hanə mə tikrirkun niprai nəmərəhavyen yame in rimnəm, mərig kwərə misir yamə misir e Konilias rimnher-pən kin ərisir, kirhuə. Mirhaiyoh kin nimə kape Saemon, mirhuə, mirhəm. Kini marhərer ye kwəruə ye nimə kafan.

¹⁸ Kini mirhokrən mirhimə, “!Ei! ?Yermamə kirik eikin e nhagin e Saemon Pita uə?”

¹⁹ Kini Pita ramətərig hanə kin niprai nəmərəhavyen kafan, mərig Nanmin Rhakə rini-pən tukun mimə, “!Ei! Ərig-ru. Kwərə misir kisisər e karharha kin ik. ²⁰ Hekimter, meiwaiyu mivən məm ərisir. Mərig rikim tukripəh nəsikien mə to nakpəh nikwasigien kin ərisir, mərig in ai Yo e yimnher-pə kin ərisir mə tukrhurə.”

²¹ Məkneikin Pita reiwaiyu mivən mini-pən tuk ərisir mə, “Yo e yermamə yame kimsir nakarharhakin. ?Nakrhimə rhawor?”

²² Kini kirhimə, “Yamehuə kirik kape mobael, nhagin e Konilias, rimnher-pə kin əmasir. In yemə atuatur kirik; ramsiai Kughen kape nəmə Isrel. Kini nəmə Isrel kharkun mə in ror məkna. Agelo kirik kape Kughen ruə mini-pən tukun mə tukrokrən kin ik, takvən apa iman yerkwanu. Pəh in rərig nəgkiarien kafam.” ²³ Məkneikin Pita rikir ərisir mhavən ye nəkwai nimə. Yenaiyu, kisapir aikin.

Pita rivən məm Konilias mhoprai niprai nəmərəhavyen kafan

Kəni rikwamer kin, Pita rarar mikwasig kin kwərə misir a. Kini nəməhuak minə min tiksın ye yerkwanu a Jopa, khakwasig min kin. ²⁴ Kəni rikwamer min kin, rīvən mitərhav pən yerkwanu a Sisaria. Kini aikin a, Konilias mine kafan minə, mine kafan narmamə yamə mine in rimmokrən kin əriə, kaseito kin Pita. ²⁵ Nipig Pita rimavən yerkwanu kape Konilias, Konilias ruə mənimkur ye nihu Pita mivəhsi-pən nisaiyen kimin. ²⁶ Mərig Pita rīvəh-si haktə min in, mini-pən tukun mimə, “Hekimter. Yo min yo yermamə əmə.”

²⁷ Kwəgkiar, miravən apa imə, kini Pita rəm mə narmamə khapsaah kwənhauə ta aikin. ²⁸ Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə m-fam nakharkun huvə mə natuakəmien kapəməwə ramni-əhu mə nəmə Isrel tukhapəh nhavəniyen ye nəkwai nimə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel kini mhapəh nisəriwak-kwisien. Mərig Kughen rimmhajoun yo mə jakpəh niniyen mə narmamə tiksın kisəmkimik ye nimmrin uə kisahas. ²⁹ Ror pən, nipig naksokrən kin yo mə jakuə eikin e, yakpəh nipəhyen, yakarar əmə mamuə. Mərig yakmə jakaiyoh əmiə mimə, ‘? Kimiə nimisokrən kin yo tuk naha?’ ”

³⁰ Kini Konilias rini-pən tukun mimə, “Nipig kisisər ruə mivən,* ye tri klok yenaiyu, ror məkneikin taktəkun, yo yimnaməhuak ye nəkwai nimə kafak. Taktəkun əmə yermamə kirik yame

10:26: Wok 14:13-15; Rev 19:10 * **10:30:** Nipig nəmə Isrel kasəvheikin nipig minə, ror pisin ye norien yame nəmə Vanuatu kasəvheikin nipig minə. Nar Isrel kisəvhuekin nipig minə a mhamə “nipig kuas,” mərig tukmə nəmə Vanuatu kimisəvheikin nipig minə a, tukhani mhamə, “nipig kisisər.”

kafan neipən raməsiə, rimatərhav-pə, mərəer ye nimirik. ³¹ Mini-pə tuk yo mimə, ‘Konilias. Kughen rinərig ta nəhuakien kafam. Rimnəm ta norien minə kafam, mə ik nimmnasitu ye yavən hah minə. ³² Taktəkun ai, ik takher-pən kin narmamə tiksın khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakir yermamə kirik mhauə eikin e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. In ramarə iriu yermamə kirik nhagin e Saemon yame kafan e wok nor-apnəpəneiyen ye tiki kau tuk nijirien mor narimnar kin. Nimə kafan ramərəer ye nikar-kar tahik.’ ³³ Ror pən taktəkun əmə yimnher-pre kin kwərə misir e, mə tukrhikir ik mirhuə. Kini rhuvə pik mə nakuauə. Taktəkun ai kimawə fam yaksərəer ye nimir Kughen, mamhawhin əmə mə jaksərig naha nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pre kim ik mə ik takni tuk əmawə.”

Pita ramni-ərhav mə Kughen rimirpen narmamə ye kantri pisin minə fam mə tukhauə mharkun In

³⁴ Kini Pita raməgkiar mamni mimə, “Taktəkun yakwir-kun mə Kughen ramor rəm nəmhen kimi nəmə kantri pisin minə fam, ³⁵ kini rikin ragien tuk narmamə ikin minə fam yamə mine kamhasiai In, kini misor nar yame ratuatuk.

³⁶ “Kimiə nakwənharkun ta nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi nəmə Isrel. Nəgkiarien Huvə a ramni-ərhav mə narmamə tukhavəh nəmərinuyen tuk nhatətəyen ye Yesu Kristo, yame In Yermaru kape narmamə minə fam. ³⁷ Kini kimiə nakharkun narimnar yame rimatərhav-pə e Judia. Jon Baptaes rimini-ərhav baptaes, kwasig

ikin, narimnar minə a ripirikakun. ³⁸ Rəmhen kin Kughen rimnher-pə kin Nanmin Rhakə kimi Yesu, miyəhsi-pən nəsaninien kimin. Kini ai, Yesu rimnarkurao, mamor huvə pən kimi narmamə. Kini narmamə yamə mine kasəmır ye kwermi Setan, Yesu rivəh-si ta əriə, mor huvə əriə, meinai Kughen ramarə iran.

³⁹ “Kini kimawə yimisəm narimnar yame rimnor apa Jerusalem mine yerkwanu minə tiksın apa Judia. Kini yimisəm min mə kimisarkwətərəkın-pən In ye nai kamarkwao-kin, kini rimhə. ⁴⁰ Mərig ye nipig yame ror kisisər kin, Kughen rimnor In rimragh min. Kini mor əpu In kimi narmamə mə tuksəm mə In rimimragh min. ⁴¹ Pəh nien mə narmamə minə fam kimsəm In, mərig narmamə əmə iriə e yame Kughen rimirpen ta əriə mə tuksəm. Kimawə e yimisəvigin mhanim kwis kimawə min nipig rimimragh min ye nimhəyen. ⁴² Kini Yesu a in a rimini-pə tuk əmawə mimə jakasəkeikei mhani-ərhav nhagin, mhani-ərhav mə Kughen rivəh-si haktə In mə In tukrəkir narmamə yamə mine kamhamragh, mine yamə mine kwənhəmə ta. ⁴³ Kini profet minə kupən kimnhani ta In, mhamə narmamə minə fam yamə mine kashatətə ye Kughen, Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə ye nhagin.”

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu ye narmamə minə

⁴⁴ Pita raməgkiar hanə, Nanmin Rhakə reiwaiyu ye narmamə yamə mine kasətərig kin in. ⁴⁵ Kini

10:37: Mat 4:12-17

10:41: Luk 24:42-43; Wok 1:8

10:42:

Wok 17:31; 1 Pita 4:5

10:43: Aes 53:5-6; Wok 2:38

10:44:

Wok 11:15; 15:8

nəmә Isrel yamә mine kamhani nəfakisien ye Yesu yamә mine kimnhatərhav apa Jopa iriә Pita, mhauә, misәm, kisakur pik mә Kughen rivəhsipən ta nihuvəyən a Nanmin Rhakә kimi narmamә yamә mine pәh nien mә nәмә Isrel. ⁴⁶ Kisakur pik kin meinai kimisərig narmamә minә a kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanә pisin pisin minә, masəgnəgin Kughen.

Kini Pita rini-pən tuk әriә mimә, ⁴⁷ “Narmamә minә e kwənhavəh ta Nanmin kape Kughen rəmhən kin yame kitawә kimnhavəh. ?Pa nhagin tukrətapig kin әriә mimә tukhapəh nisorien baptaes ye nu?” ⁴⁸ Kini in rimә iriә tuksor baptaes ye nhag Yesu Kristo. Kini iriә kimisaiyoh-pən in mhamә in tukrarә kəskəh min iriә min.

11

Pita rimnəvsao kimi nəməhuak minә

¹ Kini aposol minә mine nəməhuak minә ye yerkwanu minә ye Judia kimisərig nəvsaoyən mә nәмә minә a pәh nien mә nәмә Isrel iriә min kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen. ² Kini Pita rivhiak mivən Jerusalem, mərig nəməhuak yamә mine khani mhamә tukaməkeikei kivəh nao kimi narmamә, iriә kimnhani nikarin, ³ mhani mhamә, “?Rhawor e ik nimavən ye nimә kape nәмә kipəh nivəhyen nao kimi әriә, maməvigin kimiә miriә?”

⁴ Kini Pita rimnəvsao kimi әriә kin narimnar fam yame rimnəm apa Sisaria. ⁵ Mamni mimә, “Nipig yimnaməmir apa Jopa, maməhuak məm nəmrərhavyen kirik. Məm nar kirik rəmhən

kĭn tapolen rĭmneiwayiu-pə ye tokrei tanə; kavi rameiwayiu ye nĭkarĭn mĭnə reiwaiyu ipakə tuk yo. ⁶ Yakarha-pən huvə a tapolen a, kĭni məm nar mĭragh mĭnə pĭsĭn pĭsĭn kape tokrei tanə kasərer: yamə mĭne kaserko, masəriwək, mĭne man mĭnə pĭsĭn pĭsĭn. ⁷ Kĭni yĭmnərig nəgkiarĭen kĭrik ramni mĭmə, ‘Pita. Hekĭmter, muh nar mĭragh mĭnə a kĭrik mən.’ ⁸ Mərig yo yakmə, ‘Yermaru. ! Yakapəh! To yakpəh nənĭen narĭmnar mĭnə e yamə mĭne kĭsəmki mĭk ye nĭmrĭm.’ ⁹ Kĭni yĭmnərig mĭn nəgkiarĭen a rĭsi-pən apa ye rao ye neai mĭmə, ‘Takpəh nĭniyen mə nar kĭrik rəmki mĭk yame Yo, Kughen, yakamni mə rhuvə əmə, rĭpəh nəmki mĭkĭen.’ ¹⁰ Yĭmawəgkiar tuk narĭmnar mĭnə a m-kĭsĭsər; kwasĭg ĭkĭn, kĭrəh-si ta tapolen a, rhaktə mĭvən ye neai.

¹¹ “Ye nĭpig atuaturk əmə a, kwərə misĭr kĭsĭsər krhĭtərhav-pə ye nəkwai nĭmə yame yakasəmĭr ĭkĭn. ĭriə apa Sisaria kĭmĭsher ta kĭn ərisĭr mə tukrhuə mĭrhĭkĭr yo mĭrhuvən apa Sisiria. ¹² Kĭni Nanmĭn kape Kughen rĭmĭni-pə tuk yo mĭmə, ‘Rĭkim tukrĭpəh nəsikĭen mə to nakpəh nĭkwasĭgĭen kĭn ərisĭr.’ Kĭni piaturawə mĭnə ĭriə sikis kĭmnhakwasĭg kĭn yo, mhavən, mĭsauru-pən ye nəkwai nĭmə kape Konĭlias. ¹³ Kĭni ĭn rĭni-pə tuk əmawə mə ĭn rĭmnəm agelo kĭrik ruə marer ye nəkwai nĭmə kafan mĭni-pən tukun mĭmə, ‘Takher-pən kĭn narmamə tĭksĭn khavən apa Jopa tuk kwən kĭrik yame nhagĭn əgkəp e Saemon Pita. ¹⁴ ĭn tukrĭni-pre nəgkiarĭen kĭrik tuk əmĭə, pəh Kughen tukrĭvəh mĭragh ĭk mĭne kafam narmamə

minə kin.’

15 “Kini nīpig yimisəgkiar hanə, Nanmīn kape Kughen rīmneiwaiyu ye nəmə tanə pīsīn pīsīn minə rəmhen kin yame rīmauə irətawə e nəmə Isrel kupən. 16 Kini rīkik raməsīk nəgkiarien kape Yermaru kapətawə yame rīmīni kupən mīmə, ‘Jon rīmnor baptaes irəmiə kin nu; mərīg tukrīpəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmiə kin Nanmīn Rhakə.’ 17 Kini tukmə Kughen rīvəhsipən nīhuvəyən a Nanmīn Rhakə kimi nəmə tanə pīsīn pīsīn minə rəmhen kin yame rīmivəhsipə kimi ətawə nīpig kītawə kīmnhani nəfrakisien ye Yermaru Yesu Kristo, rhuvə əmə. Yo yermamə əmə, to yakpəh nīni-əhuyen Kughen tuk naha nhagin yame In rorkeikei mə tukror mīn kimi nəmə tanə pīsīn pīsīn minə.”

18 Nīpig iriə kīsərig nəgkiarien a kape Pita, kīsapnāpig. Mīsəgnəgīn Kughen, mhani mhamə, “Tukmə ror Kughen rīmnor ta swatuk tuk narmamə yamə mīne pəh nien mə nəmə Isrel, iriə mīn kharkun nīsararien ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah kapəriə, pəh Kughen tukrīvəh mīragh əriə.”

Niməhuak apa Antiok

19 Kini mərīg, kupən, nīpig Sol mīne in minə tīksīn kīmīshopni Steven, mīsarar masor-ahas-pən mīn kimi narmamə yamə mīne kīshatətə ye Yesu, kīsap, mhavən isok. Iriə tīksīn kīsap mhavən apa Fonisia, tīksīn apa Saepras, kini tīksīn khauə apa Antiok. Kini mamhani-ərhav Nəgkiarien Huvə

11:14: Wok 16:31

11:15: Wok 10:9-48

11:15: Wok 2:4

11:16: Wok 1:5

11:18: Wok 13:48; 14:27

kape Yesu. Kini mærig kasægkiar æmæ kimi næmæ Isrel. ²⁰ Mærig tiksîn, iriæ næmæ Sæpras, mine Saerin, kimmhauæ apa Antiok, kini mamhani-ærhav min Nægkiarien Huvæ kape Yesu Yermaru tuk næmæ Gris. ²¹ Kini Kughen rimnasitu iræriæ, narmamæ khapsaah kisasar ye nærigien kapæriæ, mamhani næfrakisien ye Yesu.

²² Næmæhuak minæ apa Jerusalem kimisærig nævsaoyen kin, kini kisher-pæ kin yermamæ kirik nhagin e Banabas ruæ e Antiok. ²³ Banabas ruæ mitærhav-pæ, mæm mæ Kughen ruivæhsi-pæn ta nihuvæyen kimi næmæ aikin, kini Banabas, rikin ragien pik. Mamor kwirig kimi æriæ mæ tukasækeikei mhavæh tim tim Yesu Yermaru yerkiæ m-fam. ²⁴ Banabas in yemæ huvæ kirik. Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini nhatætæyen kafan riskai. In ravi narmamæ khapsaah kamhakwasig kin Yesu Yermaru.

²⁵ Kini kwasig ikin, Banabas rivæn apa Tasas mamarha-kin Sol. ²⁶ Nipig rimnæm Sol, rikir, iriu miravæn apa Antiok mwaræ apaikin kape newk kirikianæ. Mwofugin iriæ næmæhuak minæ aikin, mawævæhwag kimi narmamæ khapsaah. Ikin a Antiok, kimirikakun kini narmamæ kape Yesu Kristo minæ kimæ, “Kristin.”

²⁷ Ye nipig a, profet minæ tiksîn khatærhav a Jerusalem mhaviræ mhavæn Antiok. ²⁸ Iriæ kirik, nhagin e Akabus, Nanmin Rhakæ ramaræ iran, rimirkun mækupæn mimæ sweiwei ehua kirik tukruh narmamæ m-fam. (Kini profesi e rimauæ minor næfrakisien kin ye nipig yame Klodias

rimnamehuə ye nəmə Rom). ²⁹ Kini narmamə kape Yesu minə apa Antiok kimisorkeikei mə tuk-sasitu ye narmamə kape Yesu minə apa Judia, misher-pən kin mane kirikianə kirikianə yame rat-uatuk ye nirkunien kapəriə. ³⁰ Kisor məknakin, misərəhu-pən mane a ye kwermi Banabas mine Sol mə tukravən mwərəhu-pən ye kwermi elda minə ye niməhuak apa Jerusalem.

12

Kughen rimirəhsi-ərav Pita ye kalabus

¹ Ye nipig a, king kape nəmə Rom, nhagin e Herod*, rimiraptərəkin nəməhuak minə tiksın mimə tukruh əriə. ² Mini-pən tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mharaptərəkin Jemes, piau Jon, misərəru-ta kapən kapə. ³ Kini rimnhopni-ta Jemes məm mə nəmə Isrel, rikiriə ragien tukun, rarə mini-pən min tuk kafan narmamə minə mə tukharaptərəkin min Pita. Kiraptərəkin Pita ye nipig kape nəviginien ehuə e kamni kimə “Nənien Bred yame yis rirkək iran.” ⁴ Kharaptərəkin Pita, mhrəhsi-pən ye kalabus. Kini Herod rimini mə mobael 16 taksərer əswasig kin, kuas kuas ye aoa minə fam, yenpig mine yeraan. Herod rikin raməsik mimə nipig nəviginien ehuə tukror infamien, in tukrikir Pita muə ramərer ye nimri mirh. ⁵ Mərig nipig Pita raməmir hanə ye kalabus, nəməhuak minə kasəhuak əusik-əusik tukun.

⁶ Kini tikəni rəkwamir kin, Herod rimə ta mə tukrərip Pita ye nimri mirh. Mərig yenpig, Pita

11:28: Wok 21:10 **11:30:** Wok 12:25 * **12:1:** King e nhagin e Herod Agripa. Pəh nien mə Herod Antipas.

raməmir ye kalabus mamapir ye kwerkwān ye mobael mir kiraru. Karkwəji in kin jen kiraru: kirik raməker-pən ye kwermi mobael kirik, kirik raməker-pən ye kirik. Kini mobael kiraru kawarer ye kwəruə mawarha tukun. ⁷ Taktəkun əmə, agelo kape Kughen ritirhav-pə tukun. Kini məsiə rakhak ye nəkwai kalabus. Kini agelo a rinhai kwerkwai Pita mīmə, “Ei. !Erer aihuaa!” Taktəkun əmə jen mir yame e kawəker-pən ye kwermi Pita kimiraier-ta atuk.

⁸ Kini agelo ai rini-pən tukun mīmə, “Vəhsi-pən kafam sot mine sandel.” Kini Pita ror nar yame agelo rimini. Kini agelo a rini-pən tukun mə, “Takvəhsi-pən kafam kot, mikwasig kin yo.”

⁹ Kini Pita rikwasig kin, miratərhav ye nəkwai kalabus. Mərig in ripəh nirkunien mə nar yame agelo a ramor iran ror nəfrakisien kin; rikin rəsik mə ta mə in raməmrərhav əmə. ¹⁰ Kini iriu kirauə mwapita mobael yame ramərer əkupən mamarha, kini mirauə mwapita yame ror kiraru kin. Kwasig ikin, kirauə miratərhav-pə ye kwəruə yame kimnor kin aean. Kwəruə a kamtərhav-pən ikin, kamavən Jerusalem. Kini ye nipig a, kwəruə ai rəhitə atuk, kini iriu kiratərhav. Mawəriwak ye swatuk miravən. Taktəkun əmə agelo ai rəta ye Pita mamvən.

¹¹ Məkneikin, Pita, rikin rarə, kini rimə, “Ei. Yakəm yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin. Yesu Yermaru rimnher-pə kin agelo kafan mə tikrərəh-si ta yo ye kwermi King Herod mine narimnar minə yame nəmə Isrel khamə taksor irak.”

12 Pita rəm rirkun mə Kughen ruirisin in, taktəkun əmə, rīvən imei Meri, nisin Jon Mak. Narmamə khapsaah kwənhauə ta ye nəkwai nimə a masəhuak. 13 Kini Pita rəsik-əsik tapig ye nimə a. Kini yasitu kirik, nhagin e Roda, ruə mə tukrəhitə. 14 Kini in mərig riki Pita, ruirkun mə Pita a; kini rikin ragien pik tukun, kini mərugin nəhitəyen, kini maiyu əmə mivən mini-əsah-pən iran mimə, “!Ei! Narimnə əpə. Pita ramərer ye kwəruə apa iruə.”

15 Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Nikam. Nakeno-eno.”

Kini raməkeikei mamni mimə, “Nikam. Yo yakamni əfrakis.”

Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Nikam. ? Tukmə ror agelo əmə kafan uə?”

16 Mərig Pita ramərer hanə iruə maməsik-əsik tapig. Kini iriə khavən misəhitə, misəm in, kisakur kin. 17 Kini Pita rimini-əhu əriə mə tukhapim. Kini maməvsao kin Yesu Yermaru rimivəhsi-ərhav in ye kalabus. Kini mimə, “Taksəvsao kin kimi Jemes† mine kitawə minə tiksın.” Rəgkiar ta kini map.

18 Kəni rikwamer kin, yenpig-yenpig, mobael yamə mine kasarha tuk Pita ye kalabus kasaiyoh-aiyoh əriə minə kin, mərig kiseinein mə naha nhagin rimnor Pita. 19 Kini King Herod rini-pən tuk əriə mə tukhavən misarhakin Pita; mərig khapəh nisəmien. Kini ai, King Herod rəriş mobael minə a ye nimri mirh, mivəhsi-pən narpinien kimi əriə mə tukasəkeikei mhamhə.

† 12:17: Jemes e ror pisin ye Aposol Jemes yame King Herod rimnhopni kupan (ye Wok 12:2). 12:18: Wok 5:22-24

Kughen rīvāhsi-pən narpinien kimi yermaru kape nāmā Rom, kini rīmḥā

Kwasig ikin, King Herod rīmatərḥav Judia, māsok pirə, mivən apa kwənmhan kirik kamni kimə, Sisaria. ²⁰ Ye nīpīg a, narmamə ye taon mir e Taea mine Saedon kimisotgoh iriə min, kini rini-əhu nəviginien mə tukrīpəḥ nherpən-ien kin. Kini iriə kimisaiyoh nasituyen kin Blastus, yame in ramehuə ye nautə kape King Herod. Kimnhavi nərigien kafan mə tukrokrən kin Herod ruə, pəḥ kisərəhu nəmərinyuyen iriə min, mə tukrəta min ye nəviginien rīvən min kimi əriə.

²¹ Kini kwənhauə ye nīpīg yame Herod rīmini mə tukrəm əriə iran, kini rīvāhsi-pən neipən huvə kafan yame ramhajoun mə in ramarmaru; mivən məkwətə ye kwənmhan kape king, mivəhsi-pən nəgkiarieren kafan kimi əriə. ²² Kini iriə kisokrən apomh mhamə, “Yermamə e raməgkiar, pəḥ nien mə yermamə əmə, mərig in kughen kirik.” ²³ Mərig Herod rīpəḥ nīvāhsi-haktəyen Kughen, məkneikin, Kughen rher-pə kin kafan agelo ror Herod rīmir. Kini wom minə kisən tīpeiwə iran, rīmḥā.

²⁴ Ye nīpīg a, nəgkiarieren kape Kughen rarkurao. Narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran.

²⁵ Kini Banabas mine Sol kwəgkiar fam apa Jerusalem, mirarerig-pə Antiok, mirəkir kwən kirik nhagin e Jon Mak irisir min.

13

Kughen rīmirpen Banabas mine Sol mə tukrəni-ərḥav Nəgkiarieren Huvə kape Kughen

¹ Ye niməhuak apa Antiok, profet minə mine nəmhajoun minə kasarə aikin. Iriə e: Banabas, mine Sol, mine Simeon (yame kamni kimə yemapig), mine Lusias yemə Saerin, mine Man-aen (apa kupan in yermamə kirik kape King Herod Antipas). ² Kasarə, kini nipig kirik, kisəpəh nəviginien masəhuak kimi Kughen. Kini Nanmin Rhakə ruə mini-pən tuk əriə mimə, “Yakorkeikei mə takhavəh-si haktə Banabas mine Sol pəh iriu tukwor nar yame yakamokrən kin əriu mə tukwor.” ³ Kimisor infamien ye nəhuakien mine nipəhyen nəviginien, kini misərəhu-pən kwermiriə ye kapəriu kapə tuk niwəhsihaktəyən əriu. Kini misher-pən kin əriu mə tukravən.

Banabas mine Sol kirani-ərhav Nəgkiarien Kape Kughen apa Saepras

⁴ Nanmin Rhakə rīvəhsihaktə-ta Banabas mine Sol, kini kwəsok pirə miravən apa Selusia, kini miwat-pən ye nəkwai rao ehuə kirik, miravən apa kwaji tanə kirik kamni kimə “Saepras.” ⁵ Miravən miratərhav-pən apa Saepras, miravən mirəvhiak apa yerkwanu kirik kamni kimə “Salamis.” Ikin aikin a, karəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen ye nəkwai nimə kape nofuginien minə kape nəmə Isrel. Kini Jon Mak rimnasitu irəriu.

⁶ Kini irisir kirharkurao ye tanə a, mirhivən mirhatərhav-pən min yerkwanu a Pafos. Kini ikin aikin a, kirhəm kleva kirik, nhagin e Bajas. In yemə Isrel, yame in profet eikuə kirik. ⁷ Kleva a, in yasitu kirik kape gavman kape tanə a. Yamehuə a, nhagin e Sejas Polas, nirkunien

kafan rehuə. Kini in rokrən kin Banabas mīne Sol mə tukrauə mwəm in, meinai in rorkeikei mə tukrərig nəgkiarien kape Kughen. ⁸ Mərig kleva a, Bajisas, ramni hah Banabas mīne Sol. (Nhag kleva a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris, kamni kimə “Elimas,” nīpran ramni mə “kleva.”) Ramarkut mə tukrukreikin nərigien kape yamehuə a, mə tukrīpəh nīniyen nəfrakisien ye Yesu. ⁹ Kini Sol, yame nhagin mīn kirik kamni kimə Pol,* Nanmīn kape Kughen ramarə iran. Rarha-pən məm kleva a Elimas, ¹⁰ mīni-pən tukun mīmə, “Ik kwajikovə atuatuk kape Setan. Ik nakamni hah narīmnar fam yame rhuvə. Ik yermamə kape təvhagə hah mīne neikwəyen. Nīpig m-fam nakaukreikin swatuk atuatuk kape Kughen. ¹¹ Taktəkun əmə, kwermi Kughen tukrīrap ik, nīmrim tukrīpis. Takpəh nəm-pipom-ien nīkhakien.”

Taktəkun əmə kleva ai rəm nətokien rəpignap muə muvrig əpis nīmrin. Kini in rīmnəriwək mamərav-ərhav əmə mamarkut mīmə yermamə kirik tikrīvəh kwermīn mīkir in. ¹² Kini gavman a rəm nar a rīmnor, rakur pik kin nəvhagien kape Pol mīne Banabas, kini mamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape Yesu Yermaru.

Banabas mīne Pol kiravən apa Antiok

¹³ Kini Pol mīne in mīnə tiksin kimnhavən apa Pafos, mhavən ye rao ehua kirik, mhavən apa kwənmhan kirik kamni kimə Pamfilia. Mhavən

* **13:9:** Nhag e “Sol” in nəgkiarien kape nəmə Isrel; kini nhag e “Pol” in nəgkiarien kape nəmə Rom. Nīpig Sol rīmavən mor wok iriə nəmə Rom, maməri-pən narəyen kapəriə, mukreikin nhagin muə nəgkiarien kape nəmə Rom. **13:11:** Wok 9:8

mhavhiak ye yerkwanu kirik kamni kīmā Pega. Ikin aikin a, Jon Mak rimnəpəh əriə ikin mīrerig mamvən apa Jerusalem. ¹⁴ Kini iriə kisasar apa Pega, miseriwək mamhavən apa yerkwanu kirik kamni kīmā Antiok, apa Pisidia. Ye nīpig kape Sabat, khavən ye nəkwai niməhuak kape nəmā Isrel, misəkwətə. ¹⁵ Kəvheikin nəkwəkwə kape Loa kape Moses mine nəkwəkwə kape profet minə kupən, kini kwasig ikin, namehuə kape niməhuak minə kisaiyoh əriə mhamə, “Yo minə tiksīn. Tukmə kīmīə nakamhavəh nəgkiarīen kirik tuk nərip-tīm-tīmien nəmā iku, hani-ərhav.”

¹⁶ Kini Pol rheximter, mīni-əhu əriə mə tukhapim, kini mīmā, “Nəmā Isrel, mine nəmā iku pīsīn pīsīn minə yamə mine nakhasiai Kughen kape nəmā Isrel, kīmīə fam taksətərig kīn nəgkiarīen kafak. ¹⁷ Kupən, Kughen kape nəmā Isrel rīmīrpen kaha kapəmawə minə, kini nīpig kīmīsarə rəmhen kīn yepsīpīs minə Ijip, Kughen rīvəh-si haktə əriə mor əriə khauə mhapsaah. Ye nəsanīnien ehuə kafan, In rīrəhsi-ta əriə ye kwermī nəmā Ijip. ¹⁸ Kini khavən mīsarə ye kwənmhan əkwak miseriaji newk foti, masor təvhagə hah; mərig Kughen rapəh nīpəhyen əriə. ¹⁹ In rīmnor narmamə minə kape nəmā Isrel kamhauh gavman minə kape tanə seven yamə mine kasarə ye tanə a Kenan; kini mīvəhsi-pən tanə a kapəriə kīmī rīpmawə minə, mə kapəriə. ²⁰ Narīmnar a rīmnor rīvəh nīpig rəmhen kīn newk 450.

“Kwasig ikin, Kughen rīvəh-si haktə namehuə

kapəriā minə mə tuksarmaru irəriā, mhauə miseriaji nīpig kape profet kirik nhagin e Samuel. ²¹ Nīpig a in a, kimisaiyoh Kughen mhamə iriə kisorkeikei mə tukhavəhsi-haktə king kirik kapəriā. Kini Kughen rīvəh-si haktə yermamə kirik nhagin e Sol, kwajikovə kape Kis. In kwənərəus kape Benjamin. Sol rimnehuə irəriā rəmhen kin king kapəriā kape newk foti. ²² Kini ai Kughen rirəhsi-əhu Sol, kini mivəhsi-haktə Deved mor king kin kapəriā. Kughen rəgnəgin King Deved mimə, ‘Yakəm yakirkun mə Deved e, kwajikovə kape Jese, norien kafan ratuatuk ye rikik. In yermamə kirik in ramor rikik.’ (1 Saml 13:13; 16:12)

²³ “Kini taktəkun ai, Kughen ruəvəh-si haktə mīkip King Deved kirik, nhagin e Yesu, mə tukrivəh miragh narmamə, rəmhen kin yame Kughen rimirpen-ta kupan. ²⁴ Mərig kwasig ikin Yesu ruə mirikakun kafan wok, Jon Baptaes rimnamni-ərhav tuk nəmə Isrel mimə, ‘Taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə, misor baptaes.’ ²⁵ Kini nīpig kape Jon Baptaes ruə ipakə tuk nərkinien kafan wok, kini rimini-pən tuk əriə mimə, ‘?Kimiə nakharkun mə yo pa? Pəh nien mə yo e yermamə Kughen rimini ta. Takasətərig kin yo. Yermamə kirik e ramuə, yo yakpəh nəmhenien mimə yo jakrisin ta nəərəus ye kafan sandel.’†

²⁶ “Yo minə tiksın, kimiə kwənərəus kape Ebrahim, mine kimiə nəmə tanə pisin pisin

13:20: Jdg 2:16; 1 Saml 3:20

13:21: 1 Saml 8:5,19; 10:20-24

13:22: Sam 89:20

13:23: 2 Saml 7:12-16

13:24: Mat 3:1-2

† **13:25:** Nəgkiarinen e kape Jon Baptaes raməmır ye Mak 1:7; Jon 1:20, 27.

minə e nakamhasiai Kughen kape nəmə Isrel. Kughen rimivəhsi-pə Nəgkiarien kape swatuk yame tukrivəh miragh narmamə iran. ²⁷ Nipig Yesu rimatərhav-pə əmə, nəmə Jerusalem mine namehuə kimiseinein mə In a In yermamə yame Kughen rimirpen. Kini miseinein nəgkiarien kape profet minə kupən yame kaməvheikin ye Sabat minə fam. Məkneikin, kimishopni Yesu rəri-pən nəgkiarien kape profet minə kupən. ²⁸ Kini iriə kharəh nisəm-pawk-ien mə In rimnor norien has kirik yame ratuatuk mə tukrimhə tukun, kini kisara; misəkeikei kimi Paelat, yamehuə kape nəmə Judia, mə tukhopni Yesu. ²⁹ Kimisor fam narimnar a rəri-pən nəgkiarien kape profet minə kupən. Kimnharəh-si-əhu nipran ye nai kamarkwao kin, mharəh mhavən, misəru-pən ye nəpəəg kapier. ³⁰ Mərig Kughen rimnor In ramragh min ye nimhəyen. ³¹ Kini rimimragh min, mitərhav-pə tuk narmamə kafan minə. Narmamə minə a, kimiseriwək kwis iriə Yesu kupən. Kharikakun Galili, mhauə miseriaji-pə ye Jerusalem. Kini taktəkun ai, narmamə minə a kamhani-ərhav-pən kimi piautawə minə e, nəmə Isrel, mə iriə kimisəm əfrakis Yesu, mhani mhamə In rimimragh əfrakis.

³² “Kini kimawə yimnhauə ikin e tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kimi əmiə. Nirpenien yame Kughen rimini-pən tuk kaha kapətawə minə kupən, ³³ ruini-ta tuk ətawə, nimikipriə. Rimnor Yesu rimragh min ye nimhəyen, rəri-pən nəgkiarien ye Ol Sam japta tu yame ramni mimə,

13:28: Mat 27:22-23

13:29: Mat 27:59-60

13:31: Wok

“Ik kafak kwajikovə.

Yimirəh Ik e towel.’

(Sam 2:7)

³⁴ “Kughen ruini-ərhav ta ye Nəkwəkwə kape Kughen mimə tukror Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, mərig In tukripəh min nimhəyen; nīpran to rapəh nəmətitiēn. Kini mamni mimə,

“Yo jakvəhsi-pre nihuvəyen kimik rəmhen kin yame yimirpen-ta mə jakvəhsi-pən kimi King Deved.’

(Aes 55:3)

³⁵ “Kini nəgkiariēn pisin kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Ik to nakpəh nīpəhyen mə nīprai yemə rhakə kafam tukrəmətiti.’

(Sam 16:10)

³⁶ “Nīpig King Deved rimamragh, in mamor narimnar yame Kughen rorkeikei. Kwasig ikin, rimhə. Kinim in iriə kafan kaha minə. Kini nīpran ruəmətiti ta. ³⁷ Mərig nīprai Yesu yame Kughen rimnor rimragh min ye nimhəyen, in ripəh nəmətitiēn.†

³⁸⁻³⁹ “Ror pən, yo minə tiksīn, takasəkeikei mharkun huvə nəgkiariēn yame kimawə yakamhani-ərhav-pre tuk əmiə mhamə Yesu rimnor swatuk mə Kughen tukrirəhsi-ta narpiniēn kape təvhagə hah kape narmamə. Yermamə, to rəri-pən pawk Loa minə fam kape Moses, to Kughen ripəh niniyen mə in yemə atuaturuk. Mərig narmamə m-fam yamə mine khani nəfrakisiēn ye Yesu, Kughen tukrini mə iriə nəmə atuaturuk. ⁴⁰ Ror məknakin mə kimiə takasərig əmiə, pəh

† **13:37:** Aposol Pita min rimnhoprai nəgkiariēn ye Sam 16:10 ye Ol Wok 2:22-35. **13:38-39:** Rom 10:4

nəgkiarieren kape profet minə tukripəh nuə-minien irəmiə ⁴¹ yame ramni mīmə,

“!Ah! Kimiə yamə mine naksarh iakei irak.

Taksəm, mharkun. Misakur, kini mhamhə.

Jakor nar kirik irəmiə, to yermamə kirik rhoprai-pre kimi əmiə,

to kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.’” *(Hab 1:5)*

Narmamə rikiriə ramagien tuk nərigien Nəgkiarieren Huvə

⁴² Kini nipiğ Pol mine Banabas kiratərhav, narmamə kisaiyoh masəkeikei kimi əriu mhamə, “Ye Sabat yame ramuə, nakrarerig-pə min, mwəgkiar min kin kimi əmawə.” ⁴³ Kasəhuak infamien, misaiyu rik rik, narmamə khapsaah kimnhakwasig kin Pol mine Banabas.

Narmamə minə a, tiksın nəmə Isrel, mine tiksın nəmə tanə pişin pişin yamə mine kimisəpəh narəyen kape nəmə iməriə ikin, mhauə mhakwasig kin nəhuakien kape nəmə Isrel. Kini iriu kawəgkiar kimi əriə mwor kwirig kimi əriə mirəmə, “Takasəkeikei misarə ye nihuvəyen kape Kughen mamharpin.”

⁴⁴ Kini ai, ye Sabat yame ramuə, ipakə tuk narmamə minə fam ye yerkwanu a khauə misofugin mə tuksərig min nəvsaoyen kin Yesu Yermaru.

Nəmehuə kape nəmə Isrel kimisəpəh Pol mine Banabas; kini iriu kiravən tuk nəmə tanə pişin minə

⁴⁵ Mərig nəmə Isrel tiksın kimisəm mə narmamə khapsaah kwənhauə aikin, kasor jalus kimi Pol, mamhani hah in mine nəgkiarieren kafan.

⁴⁶ Mərig Pol mine Banabas krapəh nirağinien;

mīrəni mīrəmə, “Kīmrū yakawarkut mə jakrəni-ərhav nəgkiarīen kape Kughen mwəkupən kīmi əmiə nəmə Isrel. Kīni kīmiə nakasəpəh nəgkiarīen kapəmru ramhajoun pən mə nakhapəh nisəmhenien mə takhavəh nīmraghien rerin. ! Nəmhen, pəh kīmrū yakwəpəh əmiə mīravən tuk nəmə iku pīsīn pīsīn mīnə! ⁴⁷ Meinai Kughen Yermaru rīmivəhsi-pə ta nəgkiarīen kīmi əmawə mīmə,

“ Yīmnor ik laet kape tanīmtanə.

Mə ik takvən mīni-ərhav swatuk yame jakvəh mīragh narmamə fam iran, rarkurao ye tanīmtanə.’ ” *(Aes 49:6)*

⁴⁸ Kīni nīpīg narmamə e pəh nien mə nəmə Isrel kīmisərig nəgkiarīen a, rīkiriə ragien pīk. Kīni kasəgnəgīn Kughen tuk nəgkiarīen kafan. Kīni narmamə yamə mīne Kughen rīmīrpen ta əriə mə tukhavəh nīmraghien rerin, iriə kīmnhani nəfrakīsien iran. ⁴⁹ Ror məkneikin, nəgkiarīen kape Kughen rītərhav mīvən ikin mīnə fam rarkurao ye kwənmhan a.

⁵⁰ Məkneikin nəmə Isrel kīnmhavən mīsəm nīpianehuə yamə mīne kasəhuak ye nəhuakien kape nəmə Isrel, mīne nəmehuə mīnə kape rukwanu a, mīsarkut tuk əriə mhamə tukhauh Pol mīne Banabas. Kīni mīsəkəu-ta əriu a iməriə ikin. ⁵¹ Mərig iriu kwarpita-arpita nīmokrur ye sandel kapəriu [mwor nīmtətien mə nəmə ikin a kīmisor nar kīrik rīpəh nəmhenien.] Kīni kīravən apa yerkwānu a, İkoniam. ⁵² Mərig narmamə kape Yesu mīnə apa Antiok, Nanmīn kape Kughen rukwar irəriə; kīni rīkiriə ragien.

14

Pol mine Banabas kimiravən apa Ikoniam

¹ Nar a rimmor min apa Ikoniam. Apaikin, Pol mine Banabas kimiwauru-pən ye niməhuak kape nəmə Isrel miwəgkiar miwapita, mirəvi nar-mamə khapsaah- nəmə Isrel mine nəmə Gris min; khani nəfrakisien ye Yesu. ² Mərig nəmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kapəriu kimnhavən tuk nəmə Gris, mhauh nərigien kapəriə mə tuksəməkin nəməhuak minə, mhani hah əriə. ³ Mərig Pol mine Banabas kimiwarə aikin a ror tu; kini kwətgah tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru; kini Kughen rimmor əriu kwor nimtətien ripsaah mə narmamə tuksəm kharkun mə nəgkiarien kape nihuvəyen kape Kughen ror nəfrakisien kin.

⁴ Nəmə ikin kimsəwhai əriə minə; tiksın kimnhakwasig kin nəmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kini tiksın kimnhakwasig kin aposol mir a. ⁵ Nəmə Isrel a, mine nəmə Gris, mine nəmehuə minə kapəriə kimnharai mhun nəgkiarien mhamə tukhauh əriu misarkwhopni əriu kin kapier apig. ⁶⁻⁷ Nipig Pol mine Banabas kwərig nirai-mhunien kapəriə, kwarar, miwap miravən ye provins e Likaonia.

Pol mine Banabas kimiravən apa Listra

Kini mawəriwak, miravən yerkwanu mir a, Listra mine Debe. Kini ye yerkwanu mir a mine ikin minə ipakə tuk yerkwanu mir a, iriu kimarəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. ⁸ Apa Listra,

yermamə kirik apaikin nihun rahas ror hanə; to rapəh nəriwəkien. Ramkwətə, ⁹ mamətərig kin nəgkiarien kape Pol. Kini Pol rəm tim tim kwən a mirkun mə ruini-ta nəfrakisien mimə Kughen to rirkun nor-huvəyen nihun. ¹⁰ Kini Pol rokrən apomh mimə, “!Ah! Hekimter.” Taktəkun əmə rhekimter məriwək.

¹¹ Kini narmamə kisəm nar yame Pol rimmor, kisokrən mamhani ye nəgkiarien Likaonia mhamə, “! Səmru! ! Kughen kapətawə minə khaukrekin əriə minhauə misor yermamə kin əriə, miseiwaiyu-pə imətawə!” ¹² Kini rikiriə rəsik mə Banabas e Sus, [yermaru kape kughen minə kapəriə.] Mərig in ai Pol in yermamə kape nəgkiarien, rikiriə rəsik mə in e Heremes, yeni kape kughen minə kapəriə. ¹³ Nimə kape kughen e Sus, ramərer ye nikar rukwanu pən. Kini pris kape kughen a rımavən mokwan-pən jihi nai ye kau minə tiksın məsig əriə muə ye kwəruə kape kəupə ye yerkwanu a kimnor kin kapier. In mine kwhen a kisorkeikei mə tukhauh mhavaan nar miragh minə a tuk nəhuakien kimi Pol mine Banabas.

¹⁴ Mərig aposol mir a kwərig nəvsaoyen kin, kweikus neipən kapəriu [mwor nımtətien mə rikiriu rəpou.] Mwaiyu miravən ye kwerkwān irəriə mwokrən ehua mirəmə, ¹⁵ “! Ah! ? Rha-wor nakhamə taksor nar e? Kimru yermamə mir əmə e- rəmhen kin əmiə. Kimru yakərauə mə jakrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə, mirəmə tak-sarar ye nərigien kapəmiə, mhapəh nisəhuakien kimi kughen apnapig minə. Misəhuak əmə kimi

Kughen rerin. In rimnor neai mine nimoptanə mine tame tahik, mine narimnar fam yame kamhaswin irəriə. ¹⁶ Apa kupən, In rimnəta ye narmamə m-fam ye tanimtanə kisəri-pən əmə swatuk minə kapəriə. ¹⁷ Mərig nipiɡ m-fam, In ramor swatuk kimi əriə mə iriə tukharkun nisəmien nihuvəyen kafan. In ramor nəhig ramip; mamor nəviginien ramor kwənkwan ye nipiɡ minə atuatuk kapəriə. In ravəhsi-pre nəviginien kimi əmiə, mamor rikimiə ramagien.” ¹⁸ Aposol mir a kirəni pawk nəgkiarient a, mərig ipakə əmə iriu kirapəh nəmhenien tuk nirəni-əhuyen narmamə minə a yamə mine khamə tukhauh kau, mhavaan əru, misor sakrefaes kin kimi əriu.

¹⁹ Kasarə pi pom mamhavən, kini nəmə Isrel tiksın kimnhasi-pən apa Antiok mine Ikoniam, mhauə mhatərhav-pə Listra. Khavi narmamə khapsaah khauə mhakwasig kin əriə, mharaptəəkən Pol, misəsik in kin kapier, mhaukəkin in misərəhu in iruə yerkwanu a, misapəh raməmir. Rikirie rəsik mə ruamhə əfrakis. ²⁰ Mərig narmamə kape Yesu minə kimnhauə misərer rao rao kin, Pol rhekimter min, mivən min yerkwanu a. Kəni rikwamer kin, in mine Banabas kimiravən apa yerkwanu a Debe.

Pol mine Banabas kirarerig-pən Antiok ye provins e Siria

²¹ Pol mine Banabas kimirani-ərhav Nəgkiarient Huvə yerkwanu a Debe, mirəvi narmamə khapsaah khauə narmamə kape Yesu minə. Kwarar

mĭn, mĭrarerig mĭn mĭravĕn apa Listra. Kwasig ikin, kratĕrhav mĭn aikĭn, mĭrarerig mĭrauĕ Ikoniam. Kwasig ikin, kĭrarerig mĭn mĭrauĕ apa Antiok. ²² Ikin mĭnĕ, iriu kwĕrip tim tim narmamĕ kape Yesu mĭnĕ mwor kwirig kimi ĕriĕ mĕ tucksĕrer tim tim ye nhatĕtĕyen kapĕriĕ, mĭrĕmĕ, “Kĭtawĕ kamhavĕn ye Narmaruyen kape Kughen, tukasĕkeikei mĭsĕm rĕutĕn tuk ĕtawĕ.” ²³ Kĭni Pol mĭne Banabas kĭrmĭavĕn ye nimĕhuak mĭnĕ, mĭravĕh-si haktĕ elda mĭnĕ kapĕriĕ, mwapĕh nĕvĭginien mawahuĕk, mawĕrĕhu-pĕn ĕriĕ ye kwermĭ Yesu Yermaru yame kashatĕtĕ iran.

²⁴ Kĭni ai, kĭrakrao ye kwĕnmhaan a Pisidia, mwĕsok-pĭhiu mĭravĕn Pamfilia ²⁵ marĕni-ĕrhav Nĕgkiarien Huvĕ apa Pega. Mwĕsok pĭrĕ mĭn yerkwanu kĭrik kamni kimĕ Atalia. ²⁶ Mĭravĕn ye rao kĭrik mĭrarerig mĭn mĭrauĕ Antiok ye provins a Siria. Ikin aikĭn a kĭmnamĕhuak kupĕn kimi Kughen mĕ In tukrivĕhsi-pĕn nihuvĕyen kimi ĕriu mĕ iriu tukratĕrhav mĭrĕni-ĕrhav nĕgkiarien kape Kughen. Kĭni taktĕkun ai kwor infamien ye nĕriwĕkien kapĕriu.*

²⁷ Kĭmĭratĕrhav-pĕ aikĭn a, mwokrĕn kĭn nĕmĕhuak mĭnĕ mĕ tukhauĕ mĭsufugin. Kĭni mwĕvsao kĭn narĭmnar mĭnĕ a yame Kughen rĭmnor ĕriu mĕ tukwor, mĕhitĕ ye swatuk tuk nĕmĕ tanĕ pĭsĭn pĭsĭn mĭnĕ mĕ tukhauĕ mhani nĕfrakisien ye Yesu. ²⁸ Kĭni iriu mwarĕ aikĭn a ror tu irĭĕ narmamĕ kape Yesu mĭnĕ.

14:22: Wok 15:32; 1 Tes 3:3 * **14:26:** Nĕmĕ Antiok kĭmĭsher-pĕn kĭn Pol mĭne Banabas mĕ tukrakrao mĕvsao kĭn Yesu Kristo. Newk kĭrikianĕ ruauĕ muavĕn ta, kĭni taktakun ai iriu kĭrarerig-pĕ apa Antiok. **14:27:** Wok 15:4,12

15

Nəməhuak minə tiksin khamə tukaməkeikei kəripən Loa kape Moses

¹ Narmamə tiksin khatərhav a Judia, misəsokpihiu, mhavən apa Antiok. Mishajoun nəməhuak minə mhamə, “Tukmə kipəh nəsigpənien əmiə rəripən Loa yame Moses rimini, Kughen to rīpəh nīvəh-miraghien əmiə.”

² Kini Pol mine Banabas mine narmamə minə a, kasotgoh pik kimi əriə minə tuk nəgkiarien a. Məkneikin, nəməhuak minə apa Antiok khavəh-si haktə Pol mine Banabas mine narmamə minə min tiksin mə tukhavən apa Jerusalem misəm aposol minə mine elda minə kape niməhuak tuk nərəhu-atuatuk-ien nərigien a.

³ Nəməhuak minə kisher-pən kin əriə mə tukhavən. Nīpig khavən, mhatərhav-pən Fonisia mine Sameria, mhani-əsah pən tuk əriə mə nəmə tanə pisin pisin minə kimnhauə mhani nəfakisien ye Yesu. Nəvsaoyen a ror nəməhuak minə rikiriə ragien. ⁴ Nīpig khauə mhatərhav-pə Jerusalem, nəməhuak minə mine aposol minə mine elda minə kimnhani vi vi əriə. Kini Pol mine kafan minə kasəvsao kin narimnar yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə tuksor.

⁵ Mərig Farisi minə tiksin yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu kishekimter mhamə, “Nəmə mine pəh nien mə nəmə Isrel, tukaməkeikei kəsīgpən əriə kini tukaməkeikei khajoun əriə pəh kisəripən Loa kape Moses.”

⁶ Kini aposol minə mine elda minə kape niməhuak kisəkwətə tuk nərigien a. ⁷ Kimisəgkiar

rapomh pik, kini Pita rhekimter mimə, “Yo minə tiksın. Kimiə nakharkun mə tu tu kwənmopin, Kughen rimirpen-ta yo irətawə mimə yo jakni-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, mə iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu. ⁸ Kughen, yame rirkun riki narmamə, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimi əriə rəmhen əmə kin yame rimivəhsi-pə kimi ətawə, kini mamor nımtətien mə rikin ragien min tuk əriə. ⁹ Ripəh norien ror pisin kimi əriə. Nıkam. Iriə min khani nəfrakisien iran, kini In rivəh-si ta təvhagə hah kapəriə rəmhen kin yame rimnor ta irətawə. ¹⁰ Kimiə naksəvi niemhaa kape Kughen mhavəhsi-pən loa kirik kimi əriə rəmhen kin kajipə pam kirik. Səmru. Kitawə, mine kapətawə kaha minə kupən khapəh nisəmhenien mə to kharəh kajipə pam a. ¹¹ Mərig kitawə kishatətə ye Yesu Yermaru mə tukrivəh miragh ətawə ye nihuvəyen kafan, mine nəmə tanə pisin pisin minə min.”

¹² Nəgkiarien a rətapig pik kin narmamə minə a kasofugin aikin a. Kini iriə kasətərig əmə kin Pol mine Banabas kawəvsao kin nımtətien yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriu mə tukwor ye nimri narmamə ye tanə pisin pisin minə.

Jemes rətapig kin nəgkiarien

¹³ Pol mine Banabas kwor infamien ye nəvsaoyen, kini Jemes rhekimter, mini-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın, sətərig kin yo. ¹⁴ Saemon Pita rimnhoprai-pə huvə kimi ətawə mə Kughen

rimnor əpu In kimi nəmə tanə pisin pisin minə,
 mipik ta əriə tiksın mə kafan narmamə minə.
 15 Rəmhen əmə kin nəgkiarien kape profet kirik
 kupən yame rimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen,
 mə Kughen rimə,

16 “Kwasig ikin, Yo jakrerig-pə min. Mor huvə rao*
 kape narmaruyen kape King Deved e yame
 rimnaməteih kupən, ipakə əmə rəmnim.
 Rinahas pawk, jakrəh-si haktə, mirirpin,
 məspir, mor rəutən min.

17-18 Mə narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə
 Isrel- narmamə pisin pisin minə rarkurao ye
 tanımtanə- yamə mine yimirpen ta əriə mə
 kafak narmamə minə tuksarha-pə tuk Yo.

Yo e Kughen Yermaru, apa kupan yimnhajoun
 narmamə kin narimnar minə e mə
 tukharkun. In e nəgkiarien kafak.’” (*Amos*
 9:11-12)

19 Kini Jemes rimə, “Nəgkiarien kafak ror
 məkneikin: Taktəkun ai, narmamə yamə mine
 pəh nien mə nəmə Isrel kwəsarar ye nərigien
 kapəriə mamhauə tuk Kughen. Rapəh nəmhenien
 mə kitawə tuksor riskai pik tuk əriə. 20 Mərig pəh
 kharai nəkwəkwə kirik rivən kimi əriə, mhani-pən
 tuk əriə mhamə tukhapəh nisəniyen nəviginien
 yame kimoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi
 nanmi kughen eikuə minə. Nəviginien minə a
 kisəmkimik ye nimri Kughen. Mhapəh nisor-
 haspən-ien kimi nıpiraovın. Mhapəh nisəniyen

* **15:16:** Nəgkiarien kape nəmə Gris rıpəh niniyen “rao kape King
 Deved” mərig rimə, “nimə tapolen kape King Deved.” Mərig nıpran
 rimə “generation” uə yerkwənu, mine narmamə, mine nimə.

nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nīpran. Mhapəh nisəniēn nitə.
²¹ Tukasəkeikei mhavəhsi-pən natuakəmien minə e kimi əriə meinai kimnharikakun ta tu, kaməvheikin Loa kape Moses ye Sabat mine fam ye nəkwai niməhuak minə fam kape nəmə Isrel. Kini kimnamni-ərhav Loa kape Moses yerkwanu minə m-fam.”

Aposol minə mine elda minə kisher-pən kin nəkwəkwə kirik kimi nəməhuak minə pəh nien mə nəmə Isrel

²² Kini aposol minə mine elda minə, mine nəməhuak minə fam khani kwis mə tukhavəhsi-haktə iriə tiksīn misher-pən kin əriə khakwasig kin Pol mine Banabas, mhavən apa Antiok. Mishajoun Saelas mine Judas (nhagin min kirik kamni kimə Basabas). Kwərə mir a, narmamə kamhasiai əriu.
²³ Mhavəhsi-pən nəkwəkwə kimi əriu mə tukhrivəh miravən. Nəkwəkwə a ramni mīmə,

Kimawə aposol minə mine elda minə, kimawə piaumiə minə.

Kimawə yakamhani vi vi əmiə, nəmə tanə pisin pisin minə, kimiə nəməhuak minə, yame kasarə apa Antiok, mine Siria, mine Silisia:

²⁴ Yakasərig mə kimawə tiksīn kimnhauə misor riskai-pre pik tuk əmiə. Mərig kimawə yakhapəh nhavəhsi-pəniēn nəgkiariēn kirik kimi əriə mə tukhauə misor məknenkin. ²⁵ Ror pən, kimawə yimisəkwətə kirik, mishajoun yermamə kiraru e misher-pre kin mə tukravəh nəgkiariēn kapəməwə miraurə kimi əmiə. Mə iriu tukrakwasig kin fren kapəməwə mir e Pol

mine Banabas. ²⁶ Ipakə əmə iriu kramhə tuk nini-ərhavyen nəgkiarieren kape Yesu Kristo, Yermaru kapətawə. ²⁷ Kimawə yaksher-pre kin Judas mine Saelas mə iriu tukraurə tuk əmiə. Kwərə mir ai tukrani huvə nəgkiarieren yame kimawə yimnharai. ²⁸ Kini Nanmīn kape Kughen rikin ragien, mine rikitawə ragien mə jakkhapəh nhavəhsi-preyen natuakəmien kirik yame riskai pik tuk əmiə. Kini yakhavəhsi-pre əmə natuakəmien mine en: ²⁹ Takhapəh nisənien nəviginien yame kamoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmī kughen eikuə minə. Mhapəh nisənien nitə. Mhapəh nisənien nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmīr hanə ye nīpran. Mhapəh nisəhaspən-ien kimi nīpiraovīn. Tukmə naksəri-pən natuakəmien minə a, takpisarə huvə.

In əmə e nəgkiarieren kapəməwə.

³⁰ Kini namehuə minə a kisher-pən kin narmamə a, khavən apa Antiok. Khavən, mhatərhav-pən, misokrən kin nəməhuak minə aikin. Khauə, misofugin. Kini kimnhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi əriə. ³¹ Kimisəvhuekin nəkwəkwə a misərig rhuvə pik, meinai nəgkiarieren kafan ravəhsihaktə nərigien kapəriə. ³² Judas mine Saelas, profet mir ai, kawəgkiar apomh kimi nəməhuak minə, məwhag kimi əriə mwor əriə kasərer tim tim. ³³ Iriu kimīwarə rəpomh kwənmopin aikin. Kwasig ikin, nəməhuak minə kimisaowīə kin əriu. Misaiyoh-pən Kughen mə tukrivəhsipən nəmərinuyen kimi əriu. Kini misher-pən kin əriu kirarerig miravən tuk narmamə yamə

mine kimisher-pən kin əriu. ³⁴⁻³⁵ Mərig Pol mine Banabas kimɨwarə min apa Antiok ror tu kwənmopin, iriə narmamə khapsaah kasəvhag mhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen.

Pol mine Banabas kawəwhai əriu minə

³⁶ Kisarə mamhavən, Pol rini-pən tuk Banabas mimə, “Rhuvə mə tukrärerig miravən mwəm kirau minə tiksın yerkwanu minə a mirani-ərhav ta nəgkiarien kape Kughen, ai mwəsiekun-ru əriə.”

³⁷ Mərig Banabas rorkeikei mə tukrəkir Jon Mak pəh rikwasig kin əriu. ³⁸ Mərig Pol rəm mə ripəh natuatukien, meinai in apa kupən, kimnarharə apa Pamfilia, kini Jon Mak rimnəpəh əriu, mirerig.

³⁹ Kini Pol mine Banabas kaotgoh kimi əriu minə tuk Jon Mak, kini məwhai əriu minə. Banabas rikir Jon Mak, miravən ye rao kirik miravən apa ye tanə kirik kamni kimə Saepras. ⁴⁰ Mərig Pol rimini-pən tuk Saelas mə iriu min. Kini nəməhuak minə kimisəhuak kimi Yesu Yermaru mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu, kini en kratərhav. ⁴¹ Iriu kimiwəriwək mratərhav-pən Siria mine Silisia, mawor nəməhuak minə kamhaskai.

16

Timoti ramkwasig kin Pol mine Saelas

¹ Kini Pol rəriwək min miyəvən apa yerkwanu mir kiraru nhagriu Debe mine Listra. Aikin a, yermamə kirik kape Yesu ramarə ikin, nhagin e Timoti. Nisini ramni nəfrakisien ye Yesu; in kwənərəus kape nəmə Isrel. Mərig rimni in yemə Gris. ² Nəməhuak minə apa Listra mine Iko-

niam kamhani mhamə Timoti in yamehuə kirik.
³ Kini Pol rorkeikei mə tukrikir Timoti iriu min.
 Kini məsig-pən in, meinai rīpəh norkeikeiyen mə
 nəmə Isrel rikiriə tukrahas mhawor nəmə aikin
 a kharkun mə rīm Timoti in yemə Gris.* ⁴ Kini
 irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə,
 marhəni-ərhav tuk narmamə kape Yesu minə
 mirhimə nəgkiarien yame aposol minə mine elda
 mine Jerusalem kimisərahū. Kini irisir krhajoun
 əriə mə tukasəkeikei misəri-pən nəgkiarien a. ⁵ Ror
 məknakin, mə nəməhuak minə aikin minə fam
 kamhaskai ye nhatətəyen kapəriə. Nipig minə fam,
 kamhapsaah.

Pol rəm nəmərəhavyen kirik

⁶ Irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu
 minə Frijia mine Galesia, meinai Nanmin kape
 Kughen rīmīni-əhu mə tukrhīpəh nīrhivəniēn
 mirhīni-ərhav nəgkiariēn apa provins a Tarki.
⁷ Kirhuvən mirhuə ye nīkar provins mir a Misia
 mine Bitinia, krhimə tukrhuvən apa Bitinia;
 mərig Nanmin kape Yesu† rīpəh nīniyen mə
 tukrhuvən aikin. ⁸ Kini irisir krhitərhav-pən
 Misia, mrhivirə mirhuvən yerkwanu kirik kamni
 kimə Troas. ⁹ Yenaiyu, Pol rəm nəmərəhavyen
 məm mīmə yemə Masedonia kirik rərer maiyoh-
 pən in maməkeikei kim in mīmə, “Yuə-ru e
 Masedonia masitu irəmawə.” ¹⁰ Pol rīmnəm

16:2: Fil 2:19-22 * **16:3:** Nəmə Isrel to khapəh nisərigien
 kwənərəus kirik kape nəmə Gris. Mərig Pol rīmə to rəsīgpən Timoti,
 ai ruə məmhen kīn yemə Isrel kirik, ai nəmə Isrel to kisərig. **16:4:**
 Wok 15:23-29 **16:6:** Wok 18:23 † **16:7:** Nanmin kape Yesu
 in Nanmin kape Kughen, uə Nanmin Rhakə.

ta nar a, taktəkun əmə kimawə yimisətu huvə kapəməwə narimnar mə jakhatərhav min aikin a, mhavən apa Masedonia, meinai yimnharkun mə Kughen rimnokrən kin əməwə mə jakhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə ikin.

Pian a Lidia ruə mini nəfrakisien ye Yesu

¹¹ Kini ai, yakhavəh rao kirik, mhatərhav apa Troas, mhavən atuaturk ye tanə a kamni kimə Samotres. Kəni rikwamir kin, yakhavhiak-pən apa yerkwanu kirik kamni kimə Neapolis. ¹² Kini yakhatərhav aikin a, misəriwək mhavən miseriaji yerkwanu a Filipae, yame raməmır kupən ye provins a Masedonia. Yermaru kape Rom rarmarmaru ye kwənmhaan a. Kimawə yimisərə kəskəh aikin a. ¹³ Kini ye Sabat, yimisəta yerkwanu a, miseiwaiyu mhavən ye nu kirik, meinai yimisərig mə kavən aikin kaməhuak. Aikin, yimiək-wətə, misəgkiar kimawə nipiərovin yamə mine kwənhauə ta aikin misək-wətə. ¹⁴ Pian Tuatira kirik ramkwətə mamətərig kin əməwə. Nhagin e Lidia. In piraovin kape nəvraiye neipən huvə minə† mavəh mane iran. Pian a, ramsiai Kughen. Kini Yesu Yermaru rəhitə ye nirkunien kafan mimə in tukrini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Pol. ¹⁵ Kini in mine kafan minə kimnhavən misor bap-taes. Kini rimini-pə tuk əməwə mimə, “Nakasəm mə yakamni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, kini takasəkeikei mhauə misərə imak yerkwanu.” In rimivi əməwə, yakhavən misərə kimawə min.

Kivəhsi-pən Pol mine Saelas ye kalabus

† **16:14:** Neipən a nimrin rhaktə, kini rimirə apig.

16 Nipig kirik, kimawə yimnhavən aikin kaməhuak ikin, kini misəm piraovin kirik. In yor atuə kin kirik yame kimivəh nimrin. Pian a, nanmin hah raməmīr iran, mamor in mə in rirkun nini-ərhavyen narimnar yame tukripiuə. Kini pian a in ravəh pik mane ehuə iran, kape kafan namehuə, meinai narmamə kasərok namehuə kafan minə mə tuksərig nəgkiarīen kafan. ¹⁷ Kini in ramkwasig kin əmawə Pol, mamokrən ehuə mamni mimə, “!Narmamə minə e, iriə narmamə kape nor atuə-kinien kape Kughen, yame In yerpīrig! Kamhani-ərhav swatuk yame Kughen ravəh miragh narmamə iran kimi əmiə.”

18 Rimnor nar a nipig ripsaah. Ror Pol ramərig rahas pik. Rarar məkīar kimi nanmin has yame raməmīr ye pian a, mimə, “Ye nhag Yesu Kristo, yakamni-pre tuk ik mimə, !Takəta ye pian e!” Taktəkun əmə, nanmin has a rəta ye pian a.

19 Mərig namehuə kafan minə kisəm kharkun mə swatuk kape nivəhyen mane ruirkək ai taktəkun, kisarar, mharaptərkīn Pol mine Saelas, mharəh əriu misor əriu kawərer ye nimri mirh. ²⁰ Misərip əriu kawərer ye nimri yemə Rom mir - iriu narmamə kape kaonsel. Kini mhani-pən tuk əriu mhamə, “Kwərə mir e, iriu yemə Isrel. Iriu kaworīah pik nəmə imətawə ikin. ²¹ Mwarkut tuk ətawə mə tuksəri-pən narəyen pisin. Mərig norien a rapəh natuatukien ye loa kapətawə. Kitawə nəmə Rom. To khapəh nisəri-pəniēn swatuk a.” ²² Kini narmamə khapsaah khauə min mhani hah əriu. Kini yamehuə mir kape kaonsel krəni-pən

tuk mobael minə mə tukharəh-si ta neipən kapəriu mhauh əriu. ²³ Kini kimnhauh pik əriu, kwasig ikin, kharəhsi-pən əriu ye kalabus, mhani-pən tuk yermamə kape narhayen tuk kalabus mhamə, “Ik takamarha huvə tuk əriu.” ²⁴ Yermamə yame ramarha tuk kalabus rərig nəgkiarinen a, mirəh əriu mivən ye kwənmhan kirik apa imə əgkəp. Mərəhu-pən nai ye nihuriu markwəji ətərəkən-pən əriu iran.

²⁵ Kini yenpig əru, Pol mine Saelas kimiwəhuak. Kini mawəni nipe marəvəh-si haktə Kughen; kini narmamə yamə mine kasəmir ye kalabus kimisətərig kin əriu. ²⁶ Taktəkun əmə, nimmimien ramavən pik, mor kalabus rikiu-kiu. Taktəkun əmə kwəruə minə kisəhitə. Kini nərəus yamə mine kimnərkis narmamə kin, kharisin misəsaah. ²⁷ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rarha, məm kwəruə minə kape kalabus kimisəhitə, rimə ta mə narmamə a ye nəkwai kalabus kwəsap ta. Məknekin rirəh kafan nau nisə mə tukrhapni atuk əmə in kin§. ²⁸ Mərig Pol rokrən apomh mimə, “!Ah! !Apəh nhapniyen ik! Kimawə fam yakasəmir hanə imə.”

²⁹ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rokrən mə yermamə kirik tukrirəh laet muə, maiyu mivən ye nəkwai nimə, mənimmkur-pən ye nihu Pol mine Saelas, migin pik. ³⁰ Mikir əriu mivən apa iruə maiyoh əriu mimə, “!Yemehuə mir! ?Jakhawor pən iran mine pəh Kughen rivəh

16:22: 2 Kor 11:25; 1 Tes 2:2 **§ 16:27:** Ye nipig a, tukmə yermamə kiwəhsi-pən ye kalabus rap, tukhopni yermamə ramarha tuk kalabus. **16:27:** Wok 12:18-19

miragh yo?”

³¹ Kīni kīrāni-pən tukun mirəmā, “Ik, takni nāfrakisien ye Yesu Yermaru, pəh Kughen tikrivəh miragh ik mīne kafam mīnə mīn.” ³² Kīni iriu kīrāni-ərhav nəgkiarīen kape Yesu Yermaru kīmin mīne kafan narmamə mīnə. ³³ Yenpig əru, mərig kwən a rikir əriu mivən, məspir tamhek nimap kapəriu yame kimoh. Taktəkun əmə, in mīne kafan narmamə mīnə, mīne kafan yor atuə kīn mīnə kīmisor baptaes. ³⁴ Kīni in rīmīkir Pol mīne Saelas mivən ye nəkwai nimə kafan, mivəhsi-pən nəvigīnien kīmi əriu. Kīni in, mīne kafan mīnə, kīmisərig rhuvə pik, meinai kīmnhani nāfrakisien ye Kughen.

³⁵ Kīni rueraan, yermamə mir kape kaonsel kīrāni-pən tuk mobael mīne mirəmā, “Havən mharisīn nar mir a kīravən.”

³⁶ Kīni kwən a ramarha tuk kalabus rīmīni-pən tuk Pol mīmə, “Yamehuə kape kaonsel rīmə kīmawə jakharisīn əmiru nakravən. Ravən ye nəmərīnuyen.”

³⁷ Mərig Pol rīni-pən tuk mobael mīnə a mīmə, “!Ah! ?Rhawor e? Kīmru yemə Rom mir e, kīni namehuə mir e kape nəmə Rom kīrapəh nīwəm-pawk-eyen mə kīmru yimwor nar has kīrik, mərig kwəroh-ta əmru ye nīmri mīrh, mwarko-pən kīn əmru ye kalabus. Kīni taktakun ai iriu kworkeikei mə tukwher-ərhav apīs-apīs əmə kīn əmru. ! Nīkam! Pəh iriu kīrauə, mīrakir əmru kīmawə miriu.”

³⁸ Kīni mobael mīnə a khavən mhani-pən nəgkiarīen kape Pol mīne Saelas tuk yamehuə

mir kape kaonsel. Kwærig mæ Pol mine Saelas iriu yemæ Rom mir, kwakur. ³⁹ Kini iriu kiravæn rikiriu reiwaiyu tuk Pol mine Saelas, mirakir-ærhav æriu ye kalabus. Kini mawækeikei kimi æriu mæ tukravæn.

⁴⁰ Pol mine Saelas kiratærhav ye kalabus, kwasig ikin, kiravæn imei piraovin kirik, nhagin e Lidia, mawæm næmæhuak minæ tiksın aikin a. Kini iriu mawor kwirig kimi æriæ. Kwasig ikin, kimiravæn.

17

Pol mine Saelas kimiravæn apa Tesalonaeka

¹ Kini ai, Pol mine Saelas kimiweriwæk mratærhav yerkwanu mir a Amfipolis mine Apolonia, miravæn mweriaji yerkwanu a Tesalonaeka. Ikin aikin a, nimæhuak kirik aikin kape næmæ Isrel. ² Kini Pol ror æmhen kin yame ramor rerin, mauru-pæn ye nimæ kape nofuginien kape næmæ Isrel; mamaræ yerkwanu a meriaji Sabat kisisær. Kamhani nægkiarien ripsaah ye nikarin kape Nækwækwæ kape Kughen. ³ Kini Pol rimnhoprai-pæn kimi æriæ mimæ, “Nækwækwæ kape Kughen ramni atuatur mimæ Kristo tukramækeikei mamærig rahah ye nipran meriaji mimhæ, kini Kughen tukror In ramragh min.” Kini mimæ, “Yesu yame yakamni-pre tuk æmiæ, In e Kristo.” ⁴ Kini næmæ Isrel minæ tiksın, mine næmæ Gris khapsaah yamæ mine kamhasiai Kughen, mine nipianehuæ minæ khapsaah min, kisærig nægkiarien kape Pol, kamhani næfrakisien iran, mamhakwasig kin Pol mine Saelas.

⁵ Mærig næmehuæ kape næmæ Isrel kasæmækin æriu; kini mhavæn apa ye maket, mhapik næmæ has

tiksin misor kwhen kapəriə kirikianə, misor nahasien rehuə apa yerkwanu a. Kini mhavən imei yermamə kirik nhagin e Jeson. Miseikus kwəruə ye nimə kafan, misauru-pən ye nimə misarha-kin Pol mine Saelas. Mhamə tüksəriḗ əriu ye nimri mirh. ⁶ Mərig khapəh nisəmien, kharaptərəkkin Jeson mine nəməhuak minə tiksin min, mhaukəkin əriə mhauə kisərer ye nimri nəmehuə minə kape kaonsel. Misokrən apomh mhamə, “Kwərə mir a Pol mine Saelas kawor pik nahasien muavən fam ye tanimtanə; mirauə min eikin e. ⁷ Kini kwən e Jeson rimnokrən kəriu kiravən iman ikin. Mərig iriu kwakapir loa minə kape yermaru kapətawə e Sisa. Iriu karəni mə king pisin kirik aikin; nhagin e Yesu.” ⁸ Nəmə Isrel kimnhani nəgkiarien a, misor narmamə mine namehuə minə a niemhaa ramhai əriə.

⁹ Kini ai namehuə minə kisəkeikei kimi Jeson mine nəməhuak minə mə tukavəhsi-pən mane kirik kimi əriə, mhamə “Tukmə naksarə mar, mane ai kapəmiə əmə; mərig tukmə nakasəvi niemhaa, mane ai kapəməwə.” Nəməhuak minə kimisərok namehuə minə a, kini ai, kisəta irəriə kamhavən.

Pol mine Saelas kiravən apa Berea

¹⁰ Kini yenaiyu kin, nəməhuak minə kisher-pən kin Pol mine Saelas kiravən yerkwanu a Berea. Iriu kiravən miratərhav pən aikin, mwauru-pən ye nəkwai niməhuak kape nəmə Isrel. ¹¹ Nəmə Berea, nərigien kapəriə rhuvə rapita nəmə Tesalonaeka, mərig in ai, kisorkeikei pik mə tukasərig nəgkiarien kapəriu. Kini nipig m-fam kasəvheikin

huvə Nəkwəkwə kape Kughen mə tuksəm mə nəgkiarien kape Pol ramni əfrah, uə rameikuə. ¹² Kini nəmə Isrel khapsaah khani nəfrakisien ye Yesu, mine nipianehuə Gris khapsaah, mine nəmə Gris khapsaah min.

¹³ Mərig nipig nəmə Isrel apa Tesalonaeka kimisərig mə Pol ramni-ərhav min nəgkiarien kape Kughen apa Berea, khauə min aikin, misəvi niehmaa kape nəmə Berea tuk Pol. ¹⁴ Taktəkun əmə, nəməhuak minə kisher-pən kin Pol rīvən min apa ye nikar tahik. Mərig Saelas mine Timoti kiwarə hanə apa Berea. ¹⁵ Mərig narmamə yamə mine kimnhakir Pol mhavən miseriaji əmə Atens mharerig, mhauə min Berea, mhavən tuk Saelas mine Timoti mhavəhsi-pən nəgkiarien kimi əriu mə tukwhai miren mirauə mwəm Pol.

Pol rīvən apa Atens

¹⁶ Kini Pol ramarə apa Atens mawhin Saelas mine Timoti mə iriu tikravən min mwəm. Ramərig rahah pik meinai rəm mə yerkwanu a, nanmi kughen eikuə minə khapsaah. ¹⁷ Ror pən, in rimavən ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, kini iriə nəmə Isrel, mine nəmə Gris yamə mine kamhasiai Kughen, khani min nəgkiarien ripsaah. Kini nipig minə fam, Pol ramvən min ye kwənmhaan kape maket, maməgkiar kimi narmamə kasəkwətə aikin. ¹⁸ Kini nəmə Gris tiksın, kamni kimə Epikiurien mine

Sitok*, iriā nəmhajoun mīnə. Khauə mīsəgkiar mīn iriā Pol, mamharpəhu əriā mīnə. Iriā tiksīn kamhani mhamə, “Kwən e rīmīrəh əmə nəgkiarien apa ye swatuk, mamuə. !Keinein mə ramni naha apa!” Mərig narmamə tiksīn kīmnhani mhamə, “Kīmawə yaksərig yakhamə in ramni kughen pīrə pīsīn pīsīn mīnə.” Kamhani məkna meinai Pol raməgkiar kīn Yesu, mamni mīmə, “In rīmamhə, mərig Kughen rīmnor In rīmragh mīn.”

¹⁹ Kīni iriā kīsokrən kīn Pol mə tukruə marer ye nīmri namehuə mīnə kapəriə. Iriā kasəkwətə ye takwar a Areopagus. Kīni namehuə khani-pən tukun mhamə, “Kīmawə yaksorkeikei mə jakharkun nəgkiarien vi yame ik nakamni-ərhav.

²⁰ Nəgkiarien kafam yame nakamni kīmawə yaksərig ror pīsīn. Yaksorkeikei mə jakharkun nīpran.” ²¹ Kamhani məkna meinai nīpig m-fam nəmə Atens, mīne nəmə tanə pīsīn mīnə mīn aikin kasəkwətə masətərig kīn nərigien vi pīsīn masəgkiar mamharpəhu əriā mīnə.

²² Kīni Pol rərer ye nīmri namehuə mīnə a mīmə, “Nəmə Atens. Yakəm yakīrkun mə kīmīə nakhasikai tuk nəhuakien kapəmīə. ²³ Nīpig yakameriwək mamətamə iməmīə ikīn, maməm narīmnar kape nəhuakien kapəmīə. Kīni yaknəm ta kapiēr imərhakə kīrik yame kīmīrai nəgkiarien aikin kīmə, ‘In e kwənmhan kape nəhuakien kīmī kughen kīrik yame keinein In.’ Mərig kughen yame kīmīə nakhamə nakseinein, yo jakni-ərhav

* **17:18:** Epikiuriēn mīnə khamə narīmnar yame ror yermamə kīrik rīkin ragien, narīmnar e in nīmraghien rhuṽə. Mərig Sitok mīnə khamə rhuṽə tukmə yermamə kīrik rīpəh nərigien nagienien uə nəmḥəyen yerkin.

In tuk əmiə. ²⁴ Kughen e In e rīmnor tokrei tanə mīne narīmnar yame ramswin aikin. In ramarmaru tuk neai mīne tokrei tanə. Nīmə kafan pəh nien mə nīməhuak yame kitawə kamhāvhirəkīn. ²⁵ To In rīpəh nəkwakwəyen kīn nar kīrik yame kitawə narmamə kasor mhavəhsi-pən kīmin. Meinai In pīsin əmə rīmnor ətawə kamhamragh; kīni In mīvəhsi-pə narīmnar fam kīmi ətawə. ²⁶ Apa kupən əgkəp, In rīmnor yermamə kīrikianə əmə. Taktəkun ai narmamə fam ye tanīmtanə kamhatərhav əmə ye yermamə a. Kīni Kughen rərəhu-pən əriə kasarə ye tanīmtanə mīnə fam. Kīni In pīsin əmə rīmīni nīpīg yame iriə tuksarə iran; mīne tanə mīnə kapəriə. ²⁷ Kughen a ror məknakin mə kitawə m-fam tuksarha-kīn In mharkun In, rəmhen kīn yame yermamə kīrik ramərav-ərav ye nəpīgnapien mə tukrīvəh nar kīrik. Mərig nəfrakisien mə Kughen a to rapəh narəyen isok tuk ətawə. ²⁸ Rəmhen kīn nəgkiarien kīrik yame ramni mīmə, ‘Kitawə kasətigtə əmə ye Kughen tuk nīmraghien, mīne nəriwəkien, mīne narīmnar fam.’ Kīni rəmhen kīn yame kīmiə kīrik raməni nīpe kīrik mamni mīmə, ‘Kitawə mīn e kafan kwajikovə mīnə.’ ²⁹ Meinai kitawə kwajikovə mīnə kape Kughen, to khapəh nhaniyen mə Kughen in rəmhen kīn narīmnar yamə mīne narmamə kamhāvhirəkīn kīn gol uə silva uə kapier. In pəh nien mə nanmī-nar kīrik yame yarpəkao raməvhirəkīn ye nīrkunien kafan. ! Nīkam!

17:25: 1 King 8:27; Wok 7:48 **17:25:** Sam 50:12 **17:27:** Sam 145:18; Jer 23:23 **17:29:** Aes 40:18-20; 44:10-17; Wok 19:26

³⁰ In apa kupən, narmamə khapəh nharkunien Kughen. Kini Kughen rimə nətəwaoyen kapəriə in nar apnapig. Mərig taktəkun ai ramni-pə tuk ətawə fam ye tanimtanə minə mimə, ‘Kimiə fam taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah.’ ³¹ Ramni məknakin meinai In rinərəhu ta nipig yame In tukrəkir əmhen narmamə fam ye tanimtanə. In tukror əmə ye swatuk yame ratuatuk. Kughen rimirpen ta yermamə yame tukrəkir əmhen narmamə. Kini narmamə kharkun mə Kughen rimirpen In meinai Kughen rimnor ta yermamə a ramragh min ye nimhəyen kafan.”

³² Iriə kisərig nəgkiarieren a mə Kughen rimnor yermamə kirik rimragh min ye nimhəyen, kini tiksın kasarh iran; mərig tiksın khamə, “Kımawə yaksorkeikei mə tuk nipig kirik yaksərig min kafam nəgkiarieren.” ³³ Kini ai, Pol riməpəh namehuə minə a mamvən. ³⁴ Kini narmamə tiksın khakwasig kın, mhani nəfrakisien ye Yesu. Iriə kirik, nhagin e Denis, in yermamə kirik kape kaonsel. Mine piraovin kirik nhagin e Damaris, mine narmamə minə min tiksın.

18

Pol ramvən apa Korin

¹ Kwasig ikin, Pol ritərhav Atens, mivən yerkwanu kirik kamni kimə Korin. ² Muə məm yemə Isrel kirik nhagin e Akwila. Kwən a rimnarha apa Pontas, mitərhav, mivən mamarə apa yerkwanu a Rom, apa Itali. Kwasig, yermaru kirik kape nəmə Rom, nhagin e Klodias, rimnher-ərhav kın

nəmə Isrel apa Rom. Kini Akwila mīne kafan pi-ahwaru Prisila, kraier ikīn, mīrauə mwarə Korin. Kīrəpəh narəyen aikīn a ror tu, Pol rītərhav-pən məm əriu, ³ mamarə irisīr min. Maməker-pən irəriu ye wok kapəriu, meinai wok kafan rəmhen əmə kīn wok kapəriu. Irisīr yermamə kape nījirien nimə tapolen. ⁴ Kini ye Sabat mīnə fam, Pol mīne nəmə Isrel mīne nəmə Gris kasəgkiar pīk ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Meinai Pol rorkeikei mə tukrivi-pə əriə pəh khani nəfrakisien ye Yesu.

⁵ Nīpīg a, Saelas mīne Timoti kratərhav Masedonia, mīrauə mīn Korin. Pol rapəh kafan wok ye nījirien nimə tapolen, kīni maməkeikei əmə mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə. Mamni huvə tuk nəmə Isrel mə Yesu in Kristo yame Kughen rīmīrpen. ⁶ Məriḡ iriə kīmnhani hah in, masəgkiar has pən kīmin. Kini Pol rarpita-arpita nəmkiḡik ye neipən kafan [mamor nīmətīen mīmə iriə kamhani hah nhag Kughen.] Mamni mīmə, “Tukmə Kughen rīvəhsi-pən narpīnien kimi əmiə, məriḡ kapəmiə atuk. Yaknor infamien irəmiə. Rīrikakun ai taktəkun, jakamvən əmə tuk nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə.” ⁷ Kini ai, Pol rəpəh əriə apa ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, muə imei yemə Gris kirik nhagin e Titias Jastas. In ramsiai Kughen. Nimə kafan ipakə tuk nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. ⁸ Kini yamehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin a Krispas, in mīne kafan mīnə kīmnhauə mhani nəfrakisien ye Yesu Yermaru. Kini nəmə Korin

18:2: Rom 16:3**18:3:** Wok 20:34**18:5:** Wok 17:14-15**18:6:** Wok 13:46,51; Wok 20:26

khaphsaah mĭn kĭmĭsərig nəgkiarien kape Pol kini khani nəfrakisien ye Yesu kini mĭsor baptaes.

⁹ Yenaiyu kĭrik, Pol rəmrərhav məm mə Yesu Yermaru raməgkiar kĭmin mamni mĭmə, “Takpəh nĭginien kĭn narmamə. Takaməkeikei mamni-ərhav nəgkiarien kafak, mĭpəh napnapĭgien.

¹⁰ Meinai Yo yakaməmĭr kĭrau mik; to nar kĭrik rapəh noriahyen ik, meinai narmamə kafak mĭnə khapsaah ye yerkwanu e.” ¹¹ Kini Pol rĭmnarə aikĭn rapita newk kĭrikianə, mamhajoun narmamə kĭn nəgkiarien kape Kughen.

Nəmə Isrel kharəhsi-pən Pol ye kot

¹² Ye nĭpĭg a, yermamə kĭrik, nhagin e Galio, in gavman kĭrik kape nəmə Akaea*. Kini nəmə Isrel khauə kĭrikianə mharaptərəkĭn Pol mhakĭr mhavən ye kot. ¹³ Kini iriə mhamə, “Kwən e ramarkut mə tukrĭvi narmamə pəh tuksəhuak kĭmi Kughen ye norien kĭrik yame raməsik loa kapəmawə.”

¹⁴⁻¹⁵ Kini Pol natukrəgkiar, mərig Galio rĭni-pən tuk əriə mĭmə, “Nəmə Isrel. Nĭkam, yakpəh norkeikeiyen mə jakəkĭr nar kĭrik ror məkneikĭn. Tukmə nakhauə mhani-pə tuk yo mə yermamə kĭrik rakapĭr loa kĭrik, nar apnapĭg mə to loa ehua kĭrik uə loa kəskəh kĭrik, ratuatuk mə jakətərig kĭn əmiə. Mərig kĭmiə nakhauə mhani əmə mus mus kĭrik ye nahag mĭnə mĭne narĭmnar mĭnə ye narəyen kapəmĭə. Raməmĭr əmə irəmĭə mə takhani mĭsərəhu huvə.”

¹⁶ Galio rəgkiar ta, məkneikĭn mher-əhav kĭn

18:10: Jos 1:9; Aes 41:10
apa Gris.

* **18:12:** Akaea in kwənmhan kĭrik

əriə ye kot. ¹⁷ Məkneikin, nəmə aikin tiksın kisarar mharaptərəkin yemehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin e Sostenes, mamhauh in ye nimri narmamə. Kini Galio rəm, ripəh nini-əhuyen əriə.

Pol rimirerig min muə Antiok apa Siria

¹⁸ Kini Pol rimnarə nipig ripsaah apa Korin iriə nəməhuak minə. Kwasig ikin, rimipəh əriə məsok pirə, mivən ye Kengkria. Aikin, məkis nıkwənen meinai in apa kupən rimnatuakəm tuk nəkisien nıkwənen meriaji nipig kape nəspirien, kini nipig kape nəspirien ruauə ta muavən. Kini Pol rivən ye rao kirik aikin a miviriə ipakə tuk Siria. Kini Akwila mine Prisila kirakwasig min kin in. ¹⁹ Krhivən mirheriaji rukwanu a Efesas, mirhivhiak. Kini Pol rəta irəriu mivən ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, məm əriə, kisəgkiar pik. ²⁰ Iriə kisaiyoh-pən in mə tukrarə min ror tu iriə min. Mərig rimnəpəh. ²¹ Mərig nipig rinamvən, mini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə Kughen rimə jakrerig-pə min, yo jakrerig-pə min məm əmiə.” Mivən min ye rao kirik, mitərhav Efesas.

²² Kini Pol rimavən mivhiak mivən Sisaria. Məriwək mivhiak mivən məm nəməhuak minə apa Jerusalem. Kwasig ikin, rirerig min muə Antiok. ²³ Marə min Antiok ror tu. Kini mitərhav min məriwək mivən mitərhav-pən Galesia mine Frjia. Mamərip tim tim narmamə kape Yesu minə apaikin.

Apolos ramarə Efesas mine Korin

24 Ye nīpig a, yemə Isrel kirik, nhagin e Apolos, ruə Efesas. Rinnarha apa Aleksandria. Nirkunien kafan rehuə; kini mirkun min Nəkwəkwə kape Kughen. 25 Kīnhajoun ta in kīn Swatuk kape Yesu Yermaru. Nīpig m-fam nap ramuək yerkin tuk nīni-ərhavyen nəgkiarīen kape Kughen. Kini nəgkiarīen kafan ye nīkarin kape Yesu ratuatuk. (Mərig in rīmirkun əmə baptaes yame Jon Baptaes rīnnor kupən). 26 Kini in ramətgah kīn nəvhagien kīmi narmamə ye nəkwai nīmə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Kini Prisila mīne Akwila kīrauə mawətərig kīn in. Kini ai, mīrakir in mīrhivən iməriə ikin. Kini Prisila mīne Akwila kwhoprai-pən huvə mīn Swatuk kape Kughen kīmin. 27 Kwasig ikin, kwən a Apolos rīmə tukrivən apa Akaea. Kini nəməhuak mīnə kīmisasitu iran, mharai nəkwəkwə kirik rīvən kīmi narmamə kape Yesu mīnə apa Akaea, misaiyoh əriə mhamə tuk-sarha huvə tuk Apolos. Rīmauə Akaea, mamasitu pīk ye narmamə yamə mīne Kughen rīvəhsi-pən ta nīhuvəyən kīmi əriə khani nəfrakisīen iran. Apolos ramasitu irəriə 28 mamhoprai huvə Nəkwəkwə kape Kughen mīmə Yesu in Kīristo yame Kughen rīmirpen. Kasəgkiar ye nīmri narmamə, kini nəgkiarīen kafan rapita nəgkiarīen kape nəmə Isrel.

19

Pol rīrerig mīn muə Efesas

1 Nīpig Apolos raməmīr hanə apa Korin, Pol rəri swatuk fiak, muə Efesas, məm narmamə tiksīn aikin kape Yesu. 2 Mamaiyoh-pən əriə mīmə, “?”

Rhawor? ?Nīpīg nīmnhani nēfrakisien ye Yesu, mamhavəh mīn Nanmīn kape Kughen uə?”

Iriə khani-pən tukun mhamə, “Kimawə yakhapəh hanə nisərigien mə nar kirik e, Nanmīn kape Kughen.”

³ Kini Pol raiyoh-pən əriə mīmə, “?Mərig kimia nīmishawor pən iran mine misor baptaes?”

Kini khani-pən tukun mhamə, “Yimisor baptaes rəmhen kin yame Jon Baptaes rīmnor.”

⁴ Kini Pol rini-pən tuk əriə mīmə, “Baptaes yame Jon Baptaes rīmnor, in rīmnor ye narmamə yamə mine kwəsarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah kapəriə. Mərig Jon Baptaes rīnnamni-ərhav mīmə narmamə tukasəkeikei mhani nēfrakisien ye yermamə e tukruə kwasig. Kwən ai, In e Yesu.” ⁵ Kisərig nəgkiarīen a, kisarar misor baptaes ye nhag Yesu Yermaru. ⁶ Kisor baptaes, kini Pol rərəhu-pən kwermīn ye kapəriə kapə, kini Nanmīn Rhakə rīmneiwaiyu irəriə. Kini iriə kasəgkiar ye nəgkiarīen kape tanə pisin pisin mīnə, mamhani-ərhav nəgkiarīen yame Kughen rīmivəhsi-pən kimi əriə. ⁷ Iriə fam ipakə twelef.

⁸ Paul rarə aikin meriaji makuə kisisər. In mivən ye nəkwai nīməhuak kape nəmə Isrel, mamətgah kin nini-ərhavyen Nəgkiarīen Huvə. Iriə mīn kasəgkiar ye nīkarīn kape Narmaruyen kape Kughen; kini Pol rivi əriə tiksin. ⁹ Mərig narmamə tiksin, kapəriə kapə riskai; khapəh nhanīyen nēfrakisien iran. Kini mamhani hah Swatuk kape Yesu Yermaru ye nīmri narmamə. Ror pən, Pol rapəh əriə, mīkir narmamə kape Yesu

minə, mamhavən. Kini ye nipig fam kimnhavən ye nəkwai nimə ye skul ehua kirik kamni kimə, “Tiranas” masəgkiar kimi narmamə. ¹⁰ Kini Pol rimnamarə aikin mapita newk kiraru. Ror pən narmamə kasarə apa tanə a Tarki, yamə mine iriə kwənərəus kape Isrel mine yamə mine iriə kwənərəus kape Gris, iriə m-fam kisərig nəgkiarrien kape Yesu Yermaru.

Kwajikovə minə kape yermamə kirik nhagin e Skeva

¹¹ Kini Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi Pol tuk norien nimtətien pisin pisin. ¹² Narmamə kisaiyoh-pən kin neipən akwas kape Pol, mhapik mhavən apa iməriə ikin, kini narmamə kamhamhə kharap, masəsanin, kini nanmin has minə kasəta irəriə.

¹³ Ikin aikin a, nəmə Isrel tiksın kimisəriwək misarkurao misarkut tuk nəkotayen nanmin has ye narmamə ye nhag Yesu Yermaru. Mamhani-pən tuk nanmin has minə mhamə, “Yakamni skai pre tuk əmiə ye nhag Yesu, yame Pol ramni-ərhav, mə, ‘!Taksəta!’ ”

¹⁴ Kini jif pris, nhagin e Skeva, kafan kwajikovə minə iriə m-fam seven. Iriə kisarkut mə tuksəko-ta min nanmin has minə. ¹⁵ Mərig nipig kirik, nanmin has kirik rarar mini-pən tuk əriə mimə, “Yakwirkun ta Yesu mine Pol. ?Mərig kimiə nipa minə e?” ¹⁶ Kini yermamə ai nanmin has raməmır iran rhəkımter muh əriə. Mapita əriə, meikus-eikus neipən kapəriə. Kini mhoteih-hoteih iriə, kini kisap ye nəkwai nimə kafan, misaiyu kopie

kopiə əmə mamhavən. ¹⁷ Nipig nəmə Isrel mine nəmə Gris yamə mine kisərə Efesas kimisərig nəvsaoyen kin, kimnhagin pik. Kini mhasiai nhag Yesu Yermaru. ¹⁸ Kini narmamə khapsaah yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kisərer mhani-ərhav pən təvhagə hah kapəriə tuk narmamə. ¹⁹ Iriə khapsaah yamə mine kasəmtah kimnhapik nəkwəkwə minə kapəriə kape nahak, mamhauə, mhavaan əru ye nimri narmamə. (Narmamə kisəvheikin nimri nəkwəkwə minə a, mane iran rapita fifti milian vatu.*) ²⁰ Ror məkneikin, nəgkiarien kape Yesu Yermaru rəsanin min markurao.

²¹ Kwasig ikin, Pol rimnərig yerkin mimə tukrərerig min mivən Jerusalem, mərig tukrukrao-pən ye provins mir a Masedonia mine Akaea. Rimə, “Tukmə yakvən ta Jerusalem, jakaməkeikei mivən min apa Rom.” ²² Mher-pən min kin kafan dikon mir kīraru nhagri e Timoti mine Erastus kīravən apa Masedonia. Mərig Pol rimnarə hanə Tarki.

Notgohyen ehuə apa Efesas

²³ Ye nipig a in a, notgohyen ehuə kīrik apa Efesas tuk Swatuk kape Yesu Yermaru. ²⁴ Kini yermamə kīrik ramarə aikin, nhagin e Demetrius. In yarpəkao kape nivhirəkinien narimnar kin silva†. Rimnor nanminar kape kughen piraovin eikuə e,

19:17: Wok 5:11 * **19:19:** Gris rīpəh nīniyen 50,000,000 vatu. Mamni mə 50,000 drakma. “Drakma” kīrikianə in nərok wok kape nipig kīrikianə. **19:21:** Wok 23:11; Rom 1:13 **19:23:** 2 Kor 1:8 † **19:24:** Silva in rəmhen kin aean. Nīmrin rhaktə pik.

nhagin e Artemis. Kini in mine kafan narmamə minə kisəvrāi mamhavəh mane ehuə iran.

²⁵ Kini rokrən kin kafan minə, mine yarpəkao minə min tiksın mə tukhauə kirikianə. Mamni-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın. Kimiə nakwənharkun ta mə kitawə kamhavəh mane ehuə ye wok kapətawə. ²⁶⁻²⁷ Ye tanə e Tarki, mine ye ikin minə fam ye tanımtanə, narmamə fam kasəhuak kimi kughen e kapətawə. Mərig kimiə nakwəsəm ta mə kwən a Pol, rımauə mivi narmamə khapsaah ye yerkwānu e Efesas markurao ye tanə e Tarki, mamni mə kughen yamə mine narmamə kasor wok irəriə, pəh nien mə iriə kughen əfrakis. Tukmə ror nəgkiarien kafan rirkun nivəhsi-tayen nehuəyen kape Artemis ruə mor nar apnəpig kin. İpakə kwən e rivi narmamə khani hah swatuk kapətawə tuk nivəhyen mane, kini nəgkiarien kafan ramor min narmamə kasəm oror niməhuak kape Artemis, yame in yerpırig pik.”

²⁸ Kisərig nəgkiarien a, niehmaa ramhai əriə tuk Pol. Kisokrən apomh mhamə, “!Artemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpırig pik!” ²⁹ Taktəkun əmə narmamə fam ye yerkwānu a kisokrən okrən, misaiyu kwis kwis mhauə mharaptərəkın yemə Masedonia mir a yame kimiwəriwək irisir Pol, nhagriu Gaeas mine Aristakas. Mhaukəkin əriu mhavən ye kwənmhan kape nəukirien.

³⁰ Pol rorkeikei mə tukrəgkiar kimi nəmə aikin, mərig narmamə kape Yesu minə khapəh niseighanien kin. ³¹ Kini gavman minə min kape nəmə Tarki, yamə mine kisorkeikei Pol, kisher-pən

kin nægkiarrien misəkeikei kimin mhamə, “Takpəh niwəniēn yerki narmamə minə a.”

³² Narmamə kimnhauvrig-uvrig pik aikin. Masokrən pik, tiksın kimnhani nar kirik; tiksın kimnhani nar pisin kirik. Iriə khapsaah kiseinein mə kimishawor mhavən aikin. ³³ Kini nəmə Isrel tiksın kisəsua-pən kin iriə kirik nhagin e Aleksandra mə tukrivən mərəer ye nimiria. Kini narmamə tiksın ye kwhen a kimnhani-pən tukun mə tukrəgkiar. Rarer, mini-əhu əriə mə tukhapim. Markut mə tukrini-ərhav nəmien kafan. ³⁴ Mərig narmamə kisəm mə Aleksandra in yemə Isrel kirik, kisokrən apomh kwis kwis rivəh aoa kiraru, mhamə, “!Atemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpirig pik!”

³⁵ Kini yamehuə kirik ye yerkwanu a rhekimter mini-əhu əriə mimə, “Nəmə Efesas. Atemis e kughen kapətawə, in ravəh nhag ehua. Kini narmamə fam ye tokrei tanə kharkun mə norien e kapətawə tuk narha-huvəyen tuk niməhuak kafan, mine kapier imərhakə kafan yame rimamir misi-faktə ye neai meiwaiyu-pə. ³⁶ Yermamə kirik to ripəh niniyen mə yo yakameikuə. Pəh rikimiə tukrapnapig. Rapəh nəmhenien mə naksar-mar məkneikin. ³⁷ Nimisərip kwərə mir eikin e, mərig iriu kimirapəh niwəkrəhyen kin nar kirik ye nəkwai niməhuak kapətawə, miripəh nirəni-hahyen nhag pian e, in kughen kapətawə. ³⁸ Tukmə Demetrius mine kafan narmamə kisəm yermamə kirik ror nar kirik ripəh nəmhenien, kharkun nhavəniēn ye kot, misəm kaonsel. Pəh khavən aikin mhani-ərhav nərigien kapəriə. ³⁹ Tukmə nakasərig min nar kirik mə takhani-

ərhav, takasəkeikei mhavən ye kot. ⁴⁰ Mərig rımar əmə mə tikvəh mın ətawə kavən ye kot kīvəhsi-pə narpınien kimi ətawə tuk notgohyen yame kitawə kımisor towei. Kini kitawə to khapəh nhaniyen nar kirik mə kımnhauə eikın e ye nəkwətəyen towei tuk naha, meinai nəkwətəyen e, nıpran rırkək.” ⁴¹ Rini ta nəgkiarrien a, mətapıg kın nəgkiarrien, mher-pən kın əriə kamhavən.

20

Pol rıvən apa Masedonia mine Gris

¹ Kini nəmə Efesas kisotgoh ta misərəhu mın nəmərinyen. Aikın, Pol rokrən kın narmamə kape Yesu mınə khauə kirikianə, kını rəvhag kimi əriə. Kini ai maowıə kın əriə, kını mıtərhav aikın a, mivən apa Masedonia. ² Mıtərhav ye kwənmhan a, kını maməvhag apap kimi əriə mavəhsi-pən nəgkiarrien rehuə kimi nəmə aikın, muə meriaji-pə Gris. ³ Mamarə apaikın meriaji makuə kisisər. Kwasıg ikın, rımə natukrıvən ye rao kirik mırerıg-pə mın Siria, mərig əmə nəmə Isrel kamharai mhun mə tukhauh in mışhopni in, kını rarar mın ye nərigien kafan kını məriwək əmə mamvən apa Masedonia. ⁴ Rımavən iriə yemə Berea kirik nhagin e Sopata, in kwajikovə kape Piras, mine yemə Tesalonaeka mir kıraru nhagriı e Aristakas mine Sekandas, mine yemə Debe kirik nhagin e Gaeas, mine Timoti, mine yemə Tarki mir kıraru nhagriı e Tikikas mine Trofimas. ⁵ Iriə kisəkupən mhavən apa Troas miseito kın əmawə. ⁶ Mərig kimawə yaksəmır misor nəvıginien ehuə a yame kamni kimə “Bred

yame yis rirkək iran.” Kwasiḡ ikin, yakhavən apa Filipae mhavən ye rao kirik mhavirə miseriaji nipiḡ kirkirip, kini yakhauə mhavhiak apa yerkwanu ai Troas misofuḡin kimawə miriə. Misarə miseriaji nəhuakien kirikianə.

Pikwarien kirik rimamhə mimragh min

⁷ Kini ye Sande, yakhauə misofuḡin mhavəh Nəviginien Rhakə. Kini Pol raməvhag kimi narmamə, məḡkiar meriaji yenpiḡ əru meinai rikin ruh mə tikəni rikwamir kin, in tukrəpəh əriə. ⁸ Kwənmhan yame yimisəkwətə ikin yerpiriḡ pik. Kiruk laet ripsaah aikin. ⁹ Kini pikwarien kirik nhagin e Yutikas* ramkwətə ye windo. Pol raməḡkiar pik, napirien rivəh Yutikas. Kini rapir yeru, mimir misifaktə ye kwənmhan yerpiriḡ meiwaiyu məwhan. Kisaiyu mhavən misəm ruamhə ta. ¹⁰ Məkneikin, Pol min reiwaiyu mivən makur, məmir-pən iran.† Məker-pən iran, mimə, “Rikimiə tukripəh nəpouyen. !Ramragh əmə!” ¹¹⁻¹² Kini iriə khakir pikwarien a mamhavən. Rikiria ragien pik meinai in ramragh əmə. Kini kharerig min mishaktə mhavən min apa yerpiriḡ, mhavəh Nəviginien Rhakə misəvigin kwis. Kini Pol rimnəḡkiar kimi əriə mivən meriaji reraan. Kini mətə min irəriə.

Pol ramaowiə kin nəməhuak minə apa Efesas

¹³ Aikin, yakharəh rao kirik mhavirə mhavən apa Asos. Yakhamə ta mə kimawə Pol. Mərig Pol, rikin raməsik mə tukrəriwak əmə mikwasig mivən

* **20:9:** Nhage “Yutikas” nipran rimə “laki.” † **20:10:** Pol ramor rəmhen kin Profet Elaeja kupən ye Fas King 17:17-22.

apaikin. ¹⁴ Ruə mīṭərhav-pə Asos, kimawə min yakhavən ye rao mhavirə mə jakhavən apa yerkwanu kīrik nhagin e Mitilen. ¹⁵ Kəni rikwamer kīn, yakhatərhav mīn aikin a, mhavirə mhavən masəmīr iruə ye tanə a Kios. Kəni rikwamer mīn kīn, yakhavirə mīn mhavən ye tanə a kamni kimə Samos. Kəni rikwamer mīn kīn, yakhavən mīn mhatərhav-pən Maelitas. ¹⁶ Pol rīmīni-ta mə jakhapəh nisərərien apa Efesas meinai rīpəh norkeikeiyen mə jaksarə pīk apa ye kwənmhan a Tarki. In rīmnarkut mə jakshai mīren mhauə Jerusalem kwasig ikīn ror nīpīg kape nəvīgīnien ehua e kamni kimə “Pentekos.”

¹⁷ Nīpīg yakhavhiak apa Maelitas, Pol rher-pən nəgkiarien apa Efesas mokrən kīn elda mīnə kape nīməhuak mə tukhauə mīsəm. ¹⁸ Khatərhav-pə, rīni-pən tuk əriə mīmə, “Kafak narmamə mīnə. Kimiə nakwəsəm ta norien kafak nīpīg kīnnīsərə kītawə-mkimiə. Rīrikakun ye nīpīg yīmauə Tarki, ¹⁹ yakamor yo mə yo yor atuə kīn kape Yesu Yermaru. Mə rīkik reiwaiyu nīpīg fam. Nīpīg m-fam yakamasək tuk əmiə. Yakaməm rəutən pawk meinai nəmə Isrel kīsarkut mə tukshopni yo, ²⁰ məriḡ yakpəh nīpəhyen nasituyen irəmiə. Maməwhag ye nīmri narmamə, mīne ye nəkwai nīmə mīnə. ²¹ Mamni-ərhav-pən tuk nəmə Isrel mīne nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə mə tukasəkeikei mīsarar ye nəriḡien kapəriə tuk təvhagə has, mhauə tuk Kughen, mīshatətə ye Yesu Yermaru.

²² “Kīni taktəkun ai, Nanmīn kape Kughen ramarkut tuk yo mə jakvən apa Jerusalem. Yakpəh

nirkunien mə naha nhagin tukror yo aikin. ²³ Nar kirikianə əmə yakirkun. Yerkwanu yamə mine yakakrao ikin, Nanmin kape Kughen ramor kwirig kimi yo mə tukmə yakvən aikin a, jakarə ye nahasien, kini tukpivəhsi-pən yo ye kalabus. ²⁴ Mərig yakmə nimraghien kafak in nar apnapig əmə. Yakorkeikei mə jakor infamien ye narimnar yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə mə jakor tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə ye nihuvəyen kape Kughen.

²⁵ “Səm-ru, yakwirkun ta mə kimiə m-fam yamə mine yakmaurə məm əmiə məvsao kin nar-maruyen kape Kughen kimi əmiə, to nakhapəh min nisəmien yo tuk nipig kirik. ²⁶ Ror pən, taktəkun, yakamni-ərhav mə tukmə yermamə kirik rimhə mivən ye nap ehuə, pəh nien mə yo yimneighan kin mə tukrivən†. ²⁷ Meinai yo yakpəh nəpəhyen nini-ərhav-preyen narimnar fam yame Kughen rorkeikei.

²⁸ “Takasərig əmiə mine narmamə yamə mine Nanmin kape Kughen rimnərəhu-pən əriə ye kwermimiə. Takasarha huvə tuk nəməhuak kape Kughen rəmhen kin yermamə kape narhahuvəyen tuk kafan sipsip, meinai Kughen rimivəh əriə kin nitaw Yesu Yermaru. ²⁹ Yakwirkun ta mə jakəta irəmiə, kini ai narmamə yamə mine kisəmhen kin kuri aparu minə tukhauə tuk əmiə misəs əmiə - sipsip minə kape Kughen. ³⁰ Kini kimiə tiksın tukhauə mhaukrekin nəfrakisien mə

20:23: Wok 9:16; 21:11 **20:24:** Wok 21:13; 2 Tim 4:7 † **20:26:** Pol ramni min ye Wok 18:6 “Tukmə Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəmiə atuk.” **20:28:** 1 Tim 4:16; 1 Pita 5:2-4
20:29: Mat 7:15; Jon 10:12

tukhavi-ta narmamə kape Yesu minə khakwasig kin əriə. ³¹ !Ror pən, takasəkeikei masərig əmiə! Rikimiə tukraməsik mə ye newk kisisə, yimipəh nəpəhyen norien kwirig kimi əmiə yenpig-yenpig mine yenaiyu, kini mamasək tuk əmiə.

³² “Kini taktəkun ai, yakamərəhu-pən əmiə ye kwermi Kughen; rikimiə tukraməsik nəgkiarien kin nihuvəyen kafan. Nəgkiarien a ror əmiə nakhaskai mavəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə kape Kughen minə fam. ³³ Rikik ripəh nəkrəhyen kin nautə uə neipən kape yermamə pisin. ³⁴ Kimiə nakwənharkun ta mə yo pisin əmə yakaməmnhawk tuk naha nhagin yame yo mine kafak narmamə minə yaksəkwwək kin. ³⁵ Naha nhagin yame yakamor, yakamhajoun əmiə kin mə takasəkeikei misor wok mhavəh mane tuk nasituyen ye yavən has minə. Rikitawə tukraməsik nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimini mimə, ‘Nivəhsi-pənien rapita nivəhyen.’ ”

³⁶ Pol rəgkiar fam, kasənimkur misəhuak. ³⁷ Kini iriə misasək pik misəker-pən ye Pol masəkei kimin misaowia kin. ³⁸ Khakwasig kin misəriwək mhavən miseriaji a rao ikin. Rikiriə rarkwəpir mhawor Pol rimini mə iriə tukhapəh min nisəmien in tuk nipig kirik.

21

Pol rimə tukrivən Jerusalem

¹ Yimisaowia-ta kin əriə, mhavən ye rao mhavirə mhavən atuatur apa ye tanə kirik kamni kimə Kos. Kəni rikwamer kin, yakhavirə mhavən ye

tanə kirik kamni kimə Roj. Mhatərhav mīn aikin, mhauə mīn mhavhiak ye tanə kirik kamni kimə Patara. ² Aikin misəm rao kirik rimə tukrivən apa Fonisia. Yaksat-pən iran mhatərhav mīn. ³ Mhavirə misəm mīn tanə ehuə kirik kamni kimə Saepras, mhakurao pihū. Mhavirə mamhavən Siria. Mhavhiak apa Taea mə tukpik-ta narimnar ye nəkwai rao a. ⁴ Yaksarə aikin mhavən, misəm narmamə tiksīn kape Yesu, misarə kimawə miriə miseriaji nəhuakien kirikianə. Kini Nanmīn kape Kughen rəgkiar kimi əriə mə tukhavən misor kwirig kimi Pol mə tukripəh nivənien apa Jerusalem. ⁵ Yaksarə miseriaji nəhuakien kirikianə ror infamien, yakhatərhav mharpin mamhavən. Kini narmamə mīnə aikin kape Yesu mīne kapəriə narmamə mīnə kamhakwasig kīn əmawə mhauə ye nīkar-kar tahik. Aikin, yaksənimkur misəhuak kwis. ⁶ Kini misaowiə kīn əmawə mīnə. Yakhavən mīn ye rao a; kini iriə kharerig-pə iməriə ikin.

⁷ Kini rao ritərhav Taea maiyu muə Toleme. Yakhavhiak, mhavən misəm nəməhuak mīnə. Masəmīr kimawə miriə nīpig kirikianə. ⁸ Kəni rikwamer kīn, yakhatərhav mīn mhavirə mhavən, mhavhiak apa Sisaria. Mhavən imei kwən kirik nhagin e Filip. In yermamə kape narkuraoyen mīni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen. Kupan, in kirik ye narmamə seven yamə mīne kasasitu ye aposol mīnə.* ⁹ Kafan nīpiakwəskəh kuas, khapəh hanə nisarkurəkien. Iriə a profet mīnə.

21:4: Wok 20:23
Wok 6:1-7.

* **21:8:** Kivəh-si haktə narmamə mīnə a ye

¹⁰ Yaksarə aikin nīpig tiksīn, profet kīrik, nhagin e Agabus, risi-pən apa Judia muə. ¹¹ Muə, məm əmawə kini mirəh kətəut kape Pol, məkis atuk kwermīn mīne nihun kin, mīmə, “Nanmīn kape Kughen ramni mīmə, ‘Kwən e, kafan e kətəut, namehuə kape nəmə Isrel mīnə apa Jerusalem tuksərkis-ətərəkīn in məkneikīn, mīsərəhu-pən in ye kwermi nəmə Rom.’”†

¹² Yaksərig nəgkiarīen a, kimawə nəmə iku yaksəkeikei kimi Pol mə tukripəh nīvənien apa Jerusalem. ¹³ Mərig Pol rīmə, “Kimiə naksasək, rikik rarkwəpīr. Mərig, səmru, yakpəh nīgīnien tuk nīvənien ye kalabus tuk nīniyen nhag Yesu Yermaru. Kini yakeighan kin mə jakmhə tukun apa Jerusalem.”

¹⁴ Yakhani-əhu pawk Pol, mərig in rapəh nīpəhyen. Kini yaksəpəh, mhamə, “Kīmawə yaksəhuak mhamə tukror rəmhen kin yame Yesu Yermaru rorkeikei.”

¹⁵ Kini ai, yaksor apnəpenə tuk nītərhavyen məriwək mhauə Jerusalem. ¹⁶ Nəmə Sisaria tiksīn kape Yesu mīnə khakwasīg kin əmawə. Mhakir əmawə mhavən imei yemə Saepras kīrik nhagin e Nason. In yermamə kīrik yame rīmnekupən mikwasīg kin Yesu. Yaksapīr ye nəkwai nīmə kafan.

Pol rīvən Jerusalem

21:10: Wok 11:28 † **21:11:** Profet e Agabus ramor rəmhen kin profet mīnə kupən, mor drama kīrik yame ror nuhpikīnien, kini ai, mhoprai-pən kimi narmamə. Ēmru Fas King 11:29-39, Ezekiel 4:3, mīne Aes 20:2-4. **21:13:** Wok 20:24

17 Yakhavən mhatərhav-pən Jerusalem, nəməhuak minə kisəm əmawə, rikiriə ragien. 18 Kəni rikwamer kin, kimawə Pol yakhavən misəm Jemes. Elda minə kape niməhuak kasəmīr min aikin. 19 Pol rərer mini vi vi əriə kini məvsao kin narimnar fam əgkəp a ye kafan nəriwəkien yame Kughen rimnor kimi nəmə tanə pisin pisin minə.

20 Kisərig nəgkiarien a kape Pol, khavəh-si haktə nhag Kughen. Mhani-pən tuk Pol mhamə, “Piak. Əm-ru. Taktəkun ai nəmə Isrel kisəmhen kin taosen ripsaah khani nəfrakisien ye Yesu, kini iriə fam min khaskai tuk nīraptərəkīn-tīm-tīm-ien loa kape Moses. 21 Kwəsərig ta nəvsaoyen kin ik mə ik nakamhajoun nəmə Isrel yamə mine kasarə ye tanə pisin pisin mə tuksəpəh loa kape Moses. Masərig min mə ik nakamni-pən tuk əriə mə tukhapəh nisəsīg-pənien nīpīkwarien kapəriə minə. Kini mhapəh nharaptərəkīnien narəyen kape nəmə Isrel. 22 Iriə tuksərig mə nakuauə ta. ?Tukshawor-pən iran mine? 23 Rhuvə mə takor nəkwai-mawə. Əm-ru, narmamə kuas kasəmire ikin e kwəharpen ta nətərigien kirik kapəriə kimi Kughen.† 24 Tikianakwamer, takīkwasīg kin əriə mivəh nīmri nar mīragh minə kape sakrefaes, kini naksor sakrefaes tuk nəspirien əmiə miriə, mə iriə tukharkun nisəkis-tayen nīkwəneriə, rəri-pən loa kapətawə. Pəh kəm kirkun mə ik nakaməri-pən fam loa kapətawə. Mə nəgkiarien yame kamni iram, neikwəyen fam. 25 Mərig ye

21:19: Wok 15:12 **21:20:** Wok 15:1,5 † **21:23:** Promis e kimisor kamni kimə “Nasiraet promes” rəmhen kin yame Pol rimnor ye Wok 18:18. **21:24:** Nam 6:1-20; Wok 18:18

nīkarin kape nāmə tanə pişin pişin minə e yamə mine kwənhani-ta nəfrakisien ye Yesu, kitawə kwəsher-pən ta nəkwəkwə kirik kimi əriə mhani-əhrav-pən nəgkiarien kapətawə. Mhani mhamə tukhapəh nisəniən nəviginien yame kamoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisəniən nitə. Mhapəh nisəniən nar miragh yame kaməvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nīpran. Mhapəh nisor-haspənien kimi nīpiraovin.”§

²⁶ Kəni rikwamer kin, Pol rikir nāmə minə a, mhavən mə tuksor apnəpenə tuk sakrefaes tuk nəspirien. Kini Pol rivən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen mini-əsah-pən ye nīpig yame tuksor infamien ye nəspirien kapəriə, kini pris tukriyaan əru atuə kin kapəriə narmiragh minə.

Nāmə Isrel kharaptərəkin Pol ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen

²⁷ İpakə nīpig seven a kape nəspirien ror infamien, nāmə Isrel tiksın yamə mine kimnhatərhav Tarki mhauə ye Nimə Ehuə kape Kughen misəm Pol. Misor narmamə kisərar mhani-hah Pol, khavən mharaptərəkin in ²⁸ misokrən apomh mhamə, “!Ah! !Nāmə Isrel! Sasitu. Kwən e in e yame in ramarkurao ikin minə mamhajoun narmamə mamor əriə kamhani hah ətawə. Mamor narmamə khapəh nhasiayen loa kape Moses mine Nimə Ehuə kape Kughen. Kini taktəkun ai rikir nāmə Gris tiksın mhauə ye nəkwai nimə e kapətawə kasor kwənmhan rhakə

§ 21:25: Nəkwəkwə kimnharai raməmir ye Wok 15:23-29.
21:26: 1 Kor 9:20

e raməmkimik.”* 29 (Kamhani məknakin meinai kupən kimisəm yemə Efesas a, nhagin e Trofimas, rameriwək iriu Pol apa yerkwanu. Kini khamə-ta mə Pol rimikir in muə ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen).

30 Nəgkiarien a ror nəmə Jerusalem kisarar misaiyu mhauə mharaptərakin Pol, mhaukəkin mhatərhav ye Nimə Ehuə kape Kughen. Taktəkun əmə pris minə kisətapig ye nəkwai nimə a. 31 Mhamə tukshopni Pol. Kini əmə aikin, yamehuə kape mobael minə kape nəmə Rom rərig nəvsaoyen mə kasor norien hah ehuə kirik apa Jerusalem. 32 Taktəkun əmə yamehuə kape mobael minə a rikir mobael minə mine namehuə minə kapəriə, misaiyu mhavən tuk narmamə minə a. Narmamə minə a kisəm yamehuə kape mobael mine kafan narmamə minə; kini kisəpəh nhauhyen Pol.

33 Kini yamehuə kape mobael minə a ruə ipakə tuk Pol mini-pən tuk mobael minə mə tukharaptərakin in. Mharkwəji in kin jen kiraru. Kini in raiyoh-pən əriə mimə, “?Naha e yermamə? ?Rimnor naha?” 34 Kini narmamə a kisokrən apomh. Tiksin kamhani nar kirik; kini tiksin kamhani nar pisin. Kasokrən pik, yamehuə kape mobael ripəh nəmien nəfrakisien. Mini-pən tuk mobael minə mə tukharəh Pol mhavən ye nəkwai nimə kape mobael. 35 Khakir Pol misəriwək, ipakə əmə kiseriaji kwəruə. Narmamə kamhasig-sig pik əriə minə, ror pən mobael minə kimnharəh-si

* 21:28: Kamni-əhu mə narmamə pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel tukhapəh nisauru-pənien ye nimə ehuə kape Kughen.

21:29: Wok 20:4

haktə Pol mharəh mhavən. ³⁶ Narmamə minə kimmhakwasig kin əriə masokrən apomh mhamə, “!Shopni! !Shopni!”†

Pol ramni-ərhav nəmien kafan

³⁷ Ipakə əmə mobael minə kharəh Pol misauru-pən imə, in raiyoh-pən yamehuə kape mobael minə mimə, “?To yakəgkiar kəskəh kimik uə?”

Kini yamehuə ai rakur mimə, “?Rhawor? ?Ik nakirkun niniyen nəgkiarien kape nəmə Gris?”

³⁸ Yakməta mə ik yemə Ijip a yame apa kupən rimmərer mamni-hah gavman. Kwasig ikin mamkir narmamə fo taosen mamhauh narmamə, mamhavən misarə apa ye tipəvsik.”

³⁹ Mərig Pol rini-pən tukun mimə, “Nikam. Yo, yemə Isrel. Yimmharha apa yerkwanu ehue a Tasas, ye provins a Silisia. Pəh yo, pəh yakəgkiar kimi narmamə minə a.”

⁴⁰ Kini yamehuə kape mobael minə a reighan kin. Kini Pol rərer aikin, mini-əhu əriə mə tukhapim. Kini khapim, in rəgkiar kimi əriə ye nəgkiarien kape nəmə Isrel mimə,

22

¹ “Piak minə mine tatə minə, takasəkeikei misətərig kin yo. Pəh jakni kafak nərigien kimi əmiə.” ² Kini iriə kisərig in raməgkiar ye nəgkiarien atuaturə kapəriə, khapim apis-apis.

Kini Pol rimə, ³ “Yo yemə Isrel kirik. Yimmnarha apa yerkwanu a Tasas ye provins a Silisia. Mərig yimnehue ye yerkwanu e Jerusalem. Kwən a

† **21:36:** Narmamə kimmokrən ye Pol məknakin rəmhen kin in e kimnokrən ye Yesu ye Luk 23:18. **21:38:** Wok 5:36-37

Gamaliel rimnhajoun yo ye Loa kape riptawə minə mə jakəri-pən atuatur. Kini ye nipiḡ ai yimnəsanin tuk norien narimnar yame Kughen rorkeikei rəmhen kin əmiə m-fam e taktəkun. ⁴ Apa kupən, yimnamuh narmamə yamə mine kasəri-pən Swatuk kape Yesu Yermaru, mamhopni əriə. Yimnamraptəəkən narman mine nipiraovin maməhi-pən əriə ye kalabus. ⁵ Nəḡkiarien e, hae pris mine narmamə kape kaonsel minə kharkun nhaniyen mə nəfrakisien; meinai nipiḡ kirik, kimnhavəhsi-pə nəkwəkwə kirik mhamə jakvəh mivən apa Damaskes mivəhsi-pən kimi nəmə Isrel aikin mə yakuauə mə jakraptəəkən narmamə kape Yesu minə mhakir əriə mhauə e Jerusalem mə tukuh əriə. ⁶ “Nipiḡ a, yimnaməri-pən swatuk a muə ipakə tuk Damaskes, kini ipakə tuk yerkwaiha, taktəkun əmə, yimnəm nikhakien risi-pən ye napuə məsia-pen-pə yo. ⁷ Yakmir meiwaiyu, kini mərig nəḡkiarien kirik rimini-pə tuk yo mimə, ‘!Sol !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?’

⁸ “Kini yaknaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Ik pa en?’ Kini In rini-pə tuk yo mimə, ‘Yo Yesu e, yemə Nasaret, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo.’ ⁹ Kini narmamə yamə mine kimnhakwasig kin yo ye swatuk kisəm əmə nikhakien a, mərig khapəh nisəriḡien nəḡkiarien kape yermamə ai yame raməḡkiar kimi yo. ¹⁰ Kini yimnaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Jakhawor pən iran mine?’ Kini Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘Hekimter, mivən apa Damaskes. Ikin en, tukni-pre mə takha-

wor pən iran mīne.’

¹¹ “Nikhakien a rīmnəsia-pen pik nīmrik, mor nīmrik rīpīs. Kini narmamə yamə mīne kamhakwasig kin yo khavəh kwermik mhakir yo mhavən Damaskes.*

¹² “Aikin a, kwən kirik aikin nhagin e Ananaes. In raməri-pən huvə Loa kapətawə. Kini nəmə Isrel aikin kamhasiai pik in. ¹³ In ruə marer ipakə tuk yo, mīmə, ‘Piak Sol, !Nīmrim tukrhuvə mīn!’ Ye nīpig əmə mīn ai, nīmrik rīmahuvə mīn. Kini yakəm in.

¹⁴ “Kini in rīmə, ‘Kughen kape kaha mīnə kapətawə In rīmīrpen-ta ik mə ik takirkun narīmnar yamə mīne In rorkeikei. Kini mə ik takəm Yermamə Atuatuk a kafan, kini mərig nəgkiarien kafan. ¹⁵ Takaməkeikei mīvən mīnī-ərhav tuk narmamə m-fam narīmnar yame ik nīmnamə mamərig. ¹⁶ Takpəh nīwhinien. Hekimter, məhuak kimi Yesu, mor baptaes, mīpəh pəh rəspir təvhagə hah kafam.’

¹⁷ “Kini yakmərerig-pə mīn muə Jerusalem, mīvən məhuak ye Nīmə Ehuə kape Kughen, kini məm nəmrərhavyen kirik. ¹⁸ Məm Yesu Yermaru rīni-pə tuk yo mīmə, ‘!Hai mīren! Məta aihuaa Jerusalem. Meinai nəmə iku tukhani neikuəyen ye nəgkiarien kafam yame nakamni irak.’

¹⁹ “Kini yīmīni-pən tukun mīmə, ‘Yermaru. Iriə kharkun huvə mə in apa kupən yo yīmnamvən ye nəkwai nīmə kape nofuginien kapəriə mamraptərəkīn narmamə yamə mīne kamhani

* **22:11:** Kaməvsao kin narīmnar mīnə e ye Wok 9:2-5. **22:18:** Wok 9:29-30

nəfrakisien iram, mamuh əriə. ²⁰ Kini nīpīg kīmnarkwhopni kwən a Steven, nītawīn raiyu meinai in ramn-iərhav Ik, məriğ yo mīn yīnnamərer kīmawə miriə, kini rīkik rīmnagian tukun. Kini yo yīnnamarha huvə tuk sot kape narmamə kīmīsarkwhopni in.’

²¹ “Məriğ Yesu Yermaru rīni-pə tuk yo mīmə, ‘Təkvən. Yo yakamher-pən kīn ik isok mə təkvən tuk nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə.’”†

Nəmə Jerusalem kīmnhamə tukshopni Pol

²² Kini narmamə aikīn kīsətəriğ huvə kīn nəgkiarien kape Pol mhavən mīsəriaji nəgkiarien infamien kafan. Məriğ kīsəriğ nəgkiarien a, kīsokrən ehə məhəmə, “!Shopni in! Kwən a rīpəh nəmhenien mə tukramragh.”

²³ Aikīn, kīsokrən apomh, mīsəpəkiək-ta kīn sot kapəriə mīsərəsuun kīn nīmokrur. ²⁴ Kini yemehuə kape mobael kape nəmə Rom rīmīni-pən tuk mobael mīne mə tukharəh Pol mhavən imei mobael. Kini mīni-pən tuk əriə mə tuksərkis-ərkis Pol mə in tukrīni-ərhav mīmə rhawor nəmə Isrel kamhani hah pīk məkneikīn in. ²⁵ Kasarkis-ətərkīn hanə in, mə tuksərkis-ərkis in, kini Pol rīni-pən tuk yamehuə kape mobael kīrik yame ramərer ipakə mīmə, “!Eh! Yo yemə Rom e. Rīpəh natu-atukien mə tukərkis-ərkis yemə Rom kīrik yame kīpəh hanə nəmīen mə in rīmnor nar has kīrik.”

²⁶ Yamehuə a kape mobael rəriğ nəgkiarien a, mīvən mīni-əsaah-pən iran tuk yermaru kape

22:19: Wok 8:3; 26:9-11 † **22:21:** Kirai narīmnar e ye Wok 7:54-8:1. **22:25:** Wok 16:37

mobael. Kini mīmə, “!Eh! ?Naha e nakamor? Kwən a in yemə Rom atuatur.”

²⁷ Kini yermaru a ruə məm Pol. Maiyoh-pən in mīmə, “!Eh! ?Takni huvə mə ik yemə Rom əfrakis uə?”

Kini Pol reighan kin.

²⁸ Kini yermaru a rini-pən tukun mīmə, “?Rhawor? Yo yimnərok mane ehuə tuk neighanien kin yo mə jakuə yo yemə Rom.”

Mərig Pol rini mīmə, “Rimik in yemə Rom. Ror məkneikin, yo yemə Rom.”

²⁹ Taktəkun əmə mobael yamə mine kasərer matuk mə tukhauh Pol, kisakur kin, misəta iran. Kini yermaru kape mobael a rirkun mə Pol in yemə Rom, miğin pik meinai in ruərkwəji-ta Pol kin jen.

Pol ramərer ye nimri kaonsel

³⁰ Kəni rikwamer kin, yermaru kape mobael rorkeikei mə tukrərig atuatur mə rhawor nəmə Isrel kamhani hah Pol məknakin, kini rher-pən nəgkiarien kimi jif pris minə mine narmamə kape kaonsel minə mə tukhauə kirikianə. Kirisin-ta jen yame kimirkwəji Pol kin, kikir, kavən kərip in ramərer ye nimri kaonsel.

23

¹ Kini Pol rarha tim tim ye narmamə kape kaonsel, kini mīmə, “Yo minə tiksın. Yakaməm norien kafak mə ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun, yo yorwok atuatur kape Kughen ye nimri Kughen.” ² Pol rəgkiar məknakin, kini hae pris e Ananaeas rini-pən tuk narmamə yamə

mine kasərer ipakə tuk Pol mə tuksəsik nəkwən.
³ Mərig Pol rīmīni-pən tukun mīmə, “Nīkam. Ik yarpəkao kīrik;” Kughen tukrəsik ik. ? Rha-wor? Nakamkwətə eikīn e mə takəkīr yo ye Loa kapətawə, mərig nīmīni mə kīrik tukrəsik yo, naknakəpīr ta Loa en!”

⁴ Kīni narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol khani-pən tukun mhamə, “!Eh! Takpəh nəgkiar-hah-yen kīmi hae pris e kape Kughen.”

⁵ Kīni Pol rīmə, “Yo mīnə tīksīn. Yakīrkun mə Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə, ‘Takhapəh nisəgkiar-has-pəniēn kīmi yermaru kapəmiə;’ (*Eks 22:28*) mərig yīmīpəh nīrkunīēn mə kwən a in hae pris.” ⁶ Kīni Pol rəm əriə mīrkun mə iriə tīksīn Sadusi mīnə, kīni tīksīn Farisi mīnə, rokrən ehua kīn əriə mīmə, “Yo mīnə tīksīn. Yo Farisi kīrik. Kīni rīmīk mīne rīpīk mīnə, iriə Farisi mīnə mīn. Mərig kamərip yo e ye nīmri mīrh meinai yakamni nəfrakīsiēn mə Kughen tukror narmamə yamə mīne kwənhamhə, tukhamragh mīn.”

⁷ Pol rəgkiar məknakīn, taktəkun əmə Farisi mīnə mīne Sadusi mīnə kasotgoh kīmi əriə mīnə. Kīni narmamə kape kaonsel a kasowhai kīraru.

⁸ Meinai Sadusi mīnə khamə narmamə yamə mīne kwənhamhə ta to khapəh nhamragh-mīniēn. Iriə mhamə agelo rīrkək mīne nanmīn rīrkək. Mərig Farisi mīnə kamhāni mə nar misīr a, irisīr nəfrakīsiēn.

23:2: Jon 18:22-23 * **23:3:** Nəgkiariēn kape Gris ramni mə Pol rīmīni-pən tuk hae pris a Ananaes mīmə, “Ik nakəmhen kīn kapier kīmnəspir-ta mərig rəmkiānik hanə.” Mərig nīprai nəgkiariēn a rīmə, “Ik yarpəkao kīrik.” **23:3:** Mat 23:27 **23:6:** Wok 26:5
23:8: Luk 20:27-40

⁹ Nəgkiarien kapəriə ramhaktə. Kisokrən apomh. Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses yamə mine iriə Farisi minə, kimishekimter mhani skai mhamə, “Kimawə yakhapəh nisəmien mə kwən e rimmor nar kirik yame rapəh nəmhenien. ?Tukmə ror nanmın uə agelo kirik rimauə mægkiar kim in uə?” ¹⁰ Kini kisotgoh pik, kini mhauh əriə minə. Yermaru a kape mobael rəm rikin rimməsik mə narmamə tuksəpik Pol, kini rini-pən tuk mobael minə kafan mə tukhavən mharəh Pol mharerig mhauə mın imei mobael minə.

¹¹ Yenpig, Yesu Yermaru ritərhav-pə tuk Pol mini-pən tukun mımə, “Pol. Takpəh niginien. Nakwəni-ərhav ta Yo eikin e Jerusalem, kini ik takaməkeikei mivən apa Rom mor mın məknenkin.”

Nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni Pol

¹² Kəni rikwamer kin, nəmə Isrel tiksın kisəkwətə kirik mamharai mhun mə tukshopni Pol. Kini mhani kwis mə tuksəpəh nəviginien mine ninimien, miseriaji nipig yame tukshopni Pol iran. ¹³ Narmamə yamə mine kamharai mhun nəgkiarien a, rapita foti. ¹⁴ Kini mhavən tuk jif pris minə mine nəmehuə mine kape nəmə Isrel mhani-pən tuk əriə mhamə, “Yakwənhani kwis ta mə jaksəpəh nəviginien miseriaji nipig yame jakshopni Pol iran. ¹⁵ Kimiə mine narmamə kape kaonsel minə taksher-pən nəgkiarien kimi yermaru kape mobael minə misaiyoh pən in mə tukrikir Pol muə pəh rərer mın ye nimmimə. Meikuə ye yermaru a mə naksorkeikei mə

taksəm əpu mĭn Pol. Pəh kĭmawə jakasəmĭr ye swatuk maseito kĭn in tukramuə ye swatuk, kĭni yakshopni in.”

¹⁶ Mərig nukwai Pol rĭmnərig nəvsaoyen kĭn, rarar mĭvən imei mobael mĭnə mĭni-əsah-pən tuk Pol.

¹⁷ Kĭni Pol rokrən kĭn yamehuə kape mobael kĭrik mĭni-pən tukun maməkeikei kĭmin mĭmə, “Takĭkĭr pĭkwarien e mĭvən kĭmi yermaru kape mobael mĭnə. In ravəh nəgkiarien kĭrik mə tukrĭni-ərhav-pən tukun.”

¹⁸ Məkneikĭn yamehuə a rĭkĭr pĭkwarien a mĭvən kĭmi yermaru kape mobael mĭnə. Kĭni mĭmə, “Kwən e Pol, yame raməmĭr ye kalabus, rĭmnaiyoh yo mə jakĭkĭr pĭkwarien e muə məm ik. Meinai in ravəh nəgkiarien kĭrik tukrĭni-pre tuk ik.”

¹⁹ Kĭni yermaru a kape mobael rəturəm-pən kĭmi pĭkwarien a mĭravən iriu pĭsĭn əmə. Kĭni raiyoh-pən mĭmə, “?Nakmə takni-pə naha tuk yo?”

²⁰ In rĭmə, “Nəmə Isrel kwənnharai mhun ta nəgkiarien kĭrik mə tukianəkwmĭr, kĭsaiyoh-pre ik mə ik takĭkĭr Pol mĭvən ye kaonsel kapəriə. Mə tukseikuə iram mə iriə kĭsorkeikei mə tuksəm əpu mĭn Pol. ²¹ Mərig yakamaiyoh ik mə takpəh norien nəkwairiə, meinai iriə tĭksĭn, rapita foti, kaserk-waig ye nĭkar swatuk mamhawhin mə tukshopni in. Kwənhani kwis ta mə tuksəpəh nəvĭginien mĭne nĭnimien mĭseriaji nĭpĭg yame tukshopni Pol iran. Kasərər matuk maseito kĭn əmə ik mə takor nəkwairiə.”

²² Kĭni yermaru kape mobael a rĭmnor kwirĭg kĭmi pĭkwarien a mĭni-pən tukun mĭmə, “Takpəh

nini-ərhavyen tuk narmamə mə ik nini-pə nəgkiarien a tuk yo.” Kini in mher-pən kin in ramvən.

Yermaru kape mobael rher-pən kin Pol apa Sisaria

²³ Kini yamehuə kape mobael minə a rokrən kin yamehuə kafan kiraru mini-pən tuk əriu mimə, “Kimiru takravən mwəfugin nukwao kirik kape mobael minə. Mobael yamə mine kaseriwək əmə, iriə fam 200; mine mobael kape kwenhao minə iriə fam 200, mine mobael yamə mine kasək wətə ye hos, iriə fam seventi. Taksor apnəpenə tuk nivəniən apa Sisaria ye naen klok yenaiyu. ²⁴ Misor apnəpenə ye hos tiksın kape Pol mə in tukramvən huvə muə tuk gavman a Filiks.”

²⁵ Kini yermaru kape mobael a rirai nəkwək wə kirik mivəhsi-pən kimi yamehuə mir a miravən kimi gavman a. Nəkwək wə a ramni mimə,

²⁶ Filiks, yakamni “Rhuvə” tuk ik. Ik yamehuə əfrah.

Yo Klodias Lisias, yakamrai nəkwək wə e raurə kimik.

²⁷ Kwən e Pol, nəmə Isrel kwənharaptərək in ta, ipakə əmə kishopni in. Mərig yo yimnərig nəvsaoyen kin mə in yemə Rom atuatur, kini yimnhavən kimawə kafak mobael minə mharəhsi-ta in tuk əriə mhavəh miragh in.

²⁸ Yakmimə jakəm-ru mə rhawor e kamhani hah in. Kini yo yimikir mivən ye kaonsel kapəriə.

²⁹ Məm mə in rimipəh norien nar hah kirik yame to rimhə tukun, uə yame tukvəhsi-pən

in tukun ye kalabus. Kasəgkiar-əgkiar əmə tuk narəyen kapəriə. ³⁰ Mərig kwasig ikin, yimnərig nəvsaoyen kin mə nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni in, məkneikin, yimnher-pre kin kimik. Kini mini-pən tuk tikmir minə kafan mə tukhauə mhani kapəriə nərigien tuk ik.

In əmə e nəgkiarrien kafak.

³¹ Məkneikin, mobael minə kasor nəkwai yer-maru kape mobael. Yenpig, khakir Pol mhavən miseriaji yerkwanu kirik kamni kimə Antipatris.

³² Kəni rikwamer kin, mobael minə yamə mine kisaiyu ye hos iriə pisin əmə khakir in mhavən. Mərig mobael minə tiksın kharerig mamhavən iməriə ikin. ³³ Kini iriə a khakir in mhavən apa

Sisaria, kini mhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi gavman a Filiks, kini misərəhu-pən Pol ye kwermın.

³⁴ Gavman a rəvheikin nəkwəkwə a maiyoh-pən Pol mimə, “? Ik yemə hiə?” Nipig rərig mə Pol rimatərhav a Silisia, ³⁵ rini-pən mimə, “Pəh khawhin tikmir minə kafam tukhauə eikin e, kini en, jakərig kafam, məkir.” Kini mini-pən tuk kafan mobael minə mə tukhavəhsi-pən Pol ye nimə kape gavman kamni kimə, “Nimə ehua kape King Herod.” Mharaptəəkın in apaikin.

24

Pol rimnərer ye nimri Filiks

¹ Nipig kirkirip ruə mivən, kini hae pris a, Ananias, rəsok prah iriə namehua minə tiksın kape nəmə Isrel, mine loea kirik nhagin e Tetalas, khauə Sisaria. Khauə, mhatərhav-pə, misərer

ye nīmri gavman a Filiks. Kini mamhani hah norien kape Pol. ² Misokrən kin Pol rīvən imə, kini kwən ai Tetalas ramni hah pən Pol kimi Filiks, mamni mīmə, “Filiks, ik yamehuə əfrah. Ik nakamkir tanə kapətawə ye nirkunien huvə kafam, ror pən kitawə kisarə ye nəmərinuyen ror tu. Ik nakamərəhu atuatur nīmraghien eikin e. ³ Nipig fam, narmamə m-fam rikiriə ramagien tuk ik, masəgnəgin ik. ⁴ Yakpəh norkeikeiyen mə jakoriah pik ik, jakəgkiar kəskəh əmə, nakətərig kin. ⁵ Kimawə yakwəsəm ta mə kwən a Pol in yemə has kirik. In nuknei norien has ripsaah. Ramarkurao ye tanə minə, mamor nəmə Isrel minə kasotgoh kimi əriə minə. In yamehuə kirik kape nəhuakien eikuə e kape yemə Nasaret ai Yesu. ⁶ In mamarkut mə tukror Nimə Ehuə kape Kughen rəmkimik ye nīmri Kughen. Məkneikin, kimawə yakharaptərəkin. ⁷ Mərig yamehuə kape mobael minə e Lusias, rīmivəhsi-ta ye kwermimawə. Mher-pə kin nəgkiarien kimi tikmir minə kafan mə tukhauə masəm ik.* ⁸ Kini tukmə nakaiyoh-pən Pol kin norien kafan, takəm mə nəgkiarien kapəməwə rəfrakis.”

⁹ Məkneikin nəmə Isrel kamharpin nəgkiarien a, mamhani mhamə, “Nəgkiarien a in nəfrakisien.”

¹⁰ Kini ai, gavman a rəwhan kapən kapə kin Pol mə tukrəgkiar. Kini Pol rīmə, “Yamehuə. Yakirkun huvə mə newk ripsaah ruauə muavən ta, nakaməkir nəmə eikin e. Ror pən, rikik ragien

24:5: Wok 17:6 **24:6:** Wok 21:28-30 * **24:7:** Keinein mə Luk rīmīrai v. 7 uə yarmə rīmīrai, meinai ves 7 rirkək ye kopi akwas tiksīn kape Niutesteman.

pik tuk nini-preyen norien kafak. ¹¹ Rimar əmə tuk ik tuk nəmien mə nipiḡ twelef e ruauə muavən ta, yimnhaktə fiak mivən Jerusalem mə jakəhuak. ¹² Nəmə Isrel a khapəh nisəmien mə yakamotgoh kimawə narmamə tiksın ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. Mhapəh nisəmien mə yo yakaməvi niehmaa kape narmamə ye nəkwai nim kape nofuginien minə kape nəmə Isrel mine yerkwanu minə. ¹³ Kini khapəh nishajoun-atuatukien kimik mə nəḡkiarrien yame kamni irak ai taktəkun in nəfrakisien, meinai in neikwəyen. ¹⁴ Məriḡ yo yakamni-pre tuk ik mə, yakikwasig kin Swatuk kape Yesu, yame nəmə Isrel kamhani mə in nəhuakien eikuə, məriḡ yakaməhuak əfrah kimi Kughen kape kaha minə kapəməwə. Kini yakamni nəfrakisien min ye Loa kape Moses mine profet minə fam min. ¹⁵ Kini yakaməəhu-pən nəriḡien kafak kimi Kughen rəmhen kin yame nəmə eikin e rikiriə raməsik, mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhəmhə-ta, tukhamragh min - iriə yamə mine kisatukatuk mine yamə mine khapəh nisatukatukien. ¹⁶ Ror pən, nipiḡ m-fam yakamarkut tuk norien narimnar yame ratukatuk ye nimri Kughen mine narmamə.

¹⁷ “Newk ripsaah ruauə muavən ta, yakuauə e Jerusalem, mivəh mane mə jakvəhsi-pən kimi yavən has minə, mivəh min nimri nar miragh minə kape sakrefaes. ¹⁸ Nəmə Isrel e kimnhauə misəm yo yakaməmır hanə ye Nimə Ehuə kape Kughen, mamor sakrefaes tuk nəspirien. Narmamə khapəh nhapsaahyen kimawə miriə; notgo-

hyen rirkək. ¹⁹ Ye nīpīg a, nəmə Isrel tiksīn yame kīmnhatərhav Tarki masəmīr ye nəkwai Nīmə Ehuə kape Kughen. Kini tukmə kīmə tukni hah yo, iriə atuatur əmə tukasəkeikei mhauə mhani-pre nəgkiarien irak tuk ik. ²⁰ Uə rhuvə mə narmamə mīnə e tukhani-ərhav-pre naha nhagin rahas yame kīmīsəm irak ye nīpīg yame yīmnərer ye nīmri kaonsel. ²¹ Nəgkiarien kirik rirkək irak, nar kirikianə əmə: Yīmnərer yerkiəriə mokrapomh mīmə, ‘Kaməriy yo ye nīmri mīrh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mīne kwənhāmhə ta, tukhamragh mīn.’ ”

²² Kini gavman a Filiks, in ruirkun huvə Swatuk kape Yesu, marar mətəpīg kīn nəkwətəyən mīmə, “Tukmə yermaru kape mobael a Lisias ruə, kīn en, yo jakəkīr.” ²³ Kini marar mīni-pən tuk yamehuə kape mobael yame ramarha tuk Pol mīmə, “Takaməm Pol, məriy takəta ye in mīnə tiksīn pəh khauə mhavəhsi-pən narīmnar yame raməkwwə kīn.”

²⁴ Nīpīg tiksīn ruə mīvən, Filiks rīkīr piraovīn kafan, Drusila, mīrauə. Pian a in pian Isrel. Kini Filiks rīni-pən tuk əriə mə tukharəh Pol mhauə. Pol raməvsao kīn nhatətəyən ye Yesu Kristo, in ramətəriy kīn. ²⁵ Kini Pol raməvhag kīn narəyən yame ratuatur, mīne norien kape yermamə rarmamaru ye nəriyien kafan mīne norien kafan, mīne nīpīg yame Kughen tukrəkīr narmamə iran. Filiks rəriy, mīyīn pīk, kīn mīmə, “! Nəmhen! Tərhav. Tukmə yakorkeikei, jakokrən mīn kīn ik.” ²⁶ Rīyīn pawk kīn nəgkiarien kape Pol, məriy rīkīn

raməsik mə Pol tukrivəhsi-pən mane kirik kimin, pəh tukririsin in, ror pən, rokrən kin Pol nipig ripsaah. Ruə, mawəgkiar iriu min.

²⁷ Newk kiraru ruə mivən, Filiks reiwaiyu ye gavman, kini yermamə kirik nhagin e Posias Festas rhaktə mivəh tamhekin. Mərig nipig Filiks rəta ye gavman, in rīpəh Pol raməmīr ye kalabus meinai rorkeikei mə tukror nəmə Isrel rikiriə ragien tukun.

25

Pol rīmini-pən tuk Festas mə tukrərer ye nīmri Sisa

¹ Festas rīmivəh tamhek Filiks, kini nipig kisisər ruə mivən, kini Festas rītərhav Sisaria mivən Jerusalem. ² İkin a, jif pris minə mine namehuə minə kape nəmə Isrel khauə mamhani-hah-pən Pol kimi Festas, ³ misaiyoh-pən in mə tukrasitu irəriə mher-pə kin Pol apa Jerusalem. İriə kīmnharai mhun ta nəgkiarīen kirik mə tukasəmīr ye swatuk maseito kin Pol ruə ye swatuk, kini kīshopni. ⁴ Mərig Festas rīmə, “Pol raməmīr ye kalabus apa Sisaria. Kini pəh nien mə tuktu, yakrerīg mivən apaikin. ⁵ Hapəh kapəmīə namehuə minə khakwasīg kin yo. Tukmə kwən a rīmnor nar hah əfrakis kirik, pəh iriə tukhani-pə nəgkiarīen iran tuk yo apaikin.”

⁶ Kini Festas rarə apaikin mīpəh napitayen nipig eit uə ten, marar, muə Sisaria. Kəni rikwamer kin, rīvən mamkwətə apa ye nəkwai nīmə kape kot. Mīni-pən tuk əriə mə tukhakir Pol mhauə imə.

⁷ Nəmә Isrel yamә mīne kīmnhatərhav Jerusalem kasəmīr mīn, mīsərer rao rao kīn Pol. Mamhani-hah pīk in. Məriḡ khapəh nīshajoun-atuatukien mә nəḡkiarien yame kīmnhani iran in nəfrakīsien, meinai in neikwəyen.

⁸ Kīni Pol rīni kafan norien mīmә, “Yakpəh nakapīrien loa kīrik kape nəmә Isrel; uә kape yer-marū kapətawә Sisa, kīni mīpəh noriahyen Nīmә Ehuә kape Kughen.”

⁹ Məriḡ Festas rorkeikei mә nəmә Isrel tuk-sorkeikei in, kīni raiyoh-pən Pol mīmә, “?Tukmә rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətəriḡ kīn əriә kisəvsao kīn norien kafam apaikīn, kīni yakəkīr əmhen uә?”

¹⁰ Məriḡ Pol rīmә, “Yakamərer ye kot kape nəmә Rom ai taktəkun. Ratuatuk mә kot e in e tukrəkīr yo. Ik nakwīrkun-ta mә yo yakpəh nor-has-pənien kīmi nəmә Isrel. ¹¹ Tukmә kasəm mә yīmnkakapīr loa kīrik ratuatuk mә to yakmhә tukun, nəmhen, pəh yakmhә tukun. Məriḡ tukmә nəḡkiarien yame nəmә Isrel kamhani irak ror neikuəyen kīn, rapəh natuatukien mә yermamә kīrik tukrīvəhsi-pən yo ye kwermīriә. Pəh yo yakərer ye nīmri Sisa, yer-marū kape nəmә Rom.”

¹² Kīni Festas rarar məḡkiar kəskəh kīmi namehuә tīksin kape kot. Kwasīḡ ikīn, rīni-pən tuk Pol mīmә, “Nakmә takvən mərər ye nīmri Sisa, nəmhen. !Nakīrkun nīvənien məm Sisa!”

Festas raiyoh King Agripa mә tukshawor ye Pol

¹³ Nīpīḡ tīksin ruә mīvən, King Agripa mīne kafan kakә Benis, iriū kirauә Sisaria mә tukwəm

Festas, mīrāni vi vi in. ¹⁴ Mīsarə nīpig tīksin, kīni Festas raməvsao kīmi king kīn nəgkiarien yame kīmnhani ye Pol. Mamni mīmə, “Kwən kīrik e ramarə eikīn e, yame yamehuə a Filiks rīmnəpəh in raməmīr ye kalabus. ¹⁵ Kīni nīpig yakvən apa Jerusalem, jif pris mīnə, mīne namehuə kape nəmə Isrel kīmnhani-hah-pə in kīmi yo. Mīsaiyoh yo mə jakni-ərhav narpīnien kafan. ¹⁶ Mərig yo yakamni-pən tuk əriə mīmə, ‘Pəh nien mə norien en kapəmawə nəmə Rom mə kīmawə jakseighan-pən apnapig əmə kīn yermamə ye kwermī tīkmīr kafan mīnə. Pəh kwən a tukrərer kupən irəriə, mīni atuaturək nəgkiarien yame kamhani iran.’ ¹⁷ Kwasiğ ikin, iriə khauə mhatərhav-pə eikīn e, yakpəh nīwhīnien, mətəriğ kīn nəgkiarien yame kamhani iran. Kəni rīkwamīr əmə kīn, yīmnəhitə ye kot, mīni mīmə tukhakīr Pol mhauə. ¹⁸ Məkneikīn, tīkmīr kafan mīnə kīshekīmter, kīni rīkīk raməsīk mə iriə tukhani mhamə in ramor norien hah kīrik. Məriğ, nīkam. Khapəh nhaniyen. ¹⁹ Iriə kīmisəgkiar-əgkiar əmə ye nəhuakīen kapəriə, mīne yermamə kīrik yame ruahmə ta, nhagīn e Yesu. Pol rīmə yermamə ai in rīmamragh mīn. ²⁰ Yakeinein mə jakhawor məkīr narīmnar mīnə a. Ror pən, yīmnaiyoh-pən Pol mīmə, ‘?Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətəriğ kīn əriə kīsəvsao kīn norien kafam apaikīn, kīni yakəkīr əmhen uə?’ ²¹ Məriğ Pol raiyoh-pə yo mə jakher-pən kīn in rīvən apa Rom kīmi Sisa, pəh in tukrəkīr. Ror pən yīmīpəh Pol raməmīr ye kalabus meriaji yakvəh nīpig tuk nher-pənien kīn kīmi Sisa.”

²² Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, “Yo min yakorkeikei mə jakərig nəgkiarieren kape kwən a.”

Kini Festas rimə, “Nəmhen. Tikianakwamer, nakətərig kin in.”

Pol rimmərer ye nimir King Agripa

²³ Kəni rikwamer kin, Agripa mine Benis kirauə ye kwənmhan yame kasor kot ikin. Kini namehuə yamə mine kasarmaru ye mobael minə, mine namehuə minə khapsaah kape yerkwanu a kimnhakwasig kin, masor norien ehuə minə kape nisaiyen Agripa mine Benis. Kini Festas rimə tukhakir Pol mhauə imə. ²⁴ Kini mimə, “King Agripa, mine kimiə fam yamə mine naksəkwətə eikin e. Nakasəm kwən e yame nəmə Isrel eikin e mine nəmə Isrel apa Jerusalem min kamhaniah-pə pik in tuk yo, misokrən mhamə, ‘Ripəh natuatukien mə kwən e tukramragh.’ ²⁵ Mərig yakpəh nəmien nar kirik yame in rimmor mə in tukraməkeikei mimhə tukun. Mərig in raiyoh-pə yo mə tukrivən apa Rom mərer ye nimir Sisa, kini yimneighan kin mə jakher-pən kin apa Rom. ²⁶ Mərig nəgkiarieren iran rirkək mə to yakni-pən tuk Sisa. Ror pən, King Agripa, yakamərip in ye nimir, mine ye nimir narmamə minə e, mə taksəm apu norien kafan, mə tukasəm nəgkiarieren kirik yame jakwəhsi-pən kimi Sisa. ²⁷ Yakamərig mə tukmə kiraptərakin yermamə kirik, mərig kipəh nini-atuatukien nəgkiarieren iran, ripəh natuatukien mə tuksher-pən kin in kimi Sisa.”

26

Pol ramægkiar ye nimir yermaru a King Agripa

¹ Kini Agripa rini-pən tuk Pol mimə, “Taktəkun ai, nakirkun niniyen nikar nægkiarien yame kamni iram.”

Kini Pol rini-əhu əriə mə tukhapim, mamni-ərhav nikar nægkiarien mimə, ² “King Agripa. Rikik ragien pik mə yakamərer ye nimir ai taktəkun, mə jakni atuatur nægkiarien yame kamhani irak, ³ meinai ik nakirkun huvə narəyen kapəməwə nəmə Isrel mine narimnar yame kamotgoh tukun. Ror pən, yakmə jakaiyoh mə nərigien kafam tukrapomh tuk nərigien nægkiarien kafak.

⁴ “Nəmə Isrel kharkun huvə norien kafak, ririkakun ye nipig yimnarkəskəh hanə, mamarə kimawə narimnə imak ikin, muə meriaji-pə nipig yimnamarə Jerusalem. ⁵ Kwənharkun ta yo tu, kini tukmə rikiriə ragien, kharkun nhani-ərhavyen mhamə yo Farisi kirik, ririkakun ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun. Kimawə Farisi minə, yaksəri-pən huvə loa kape nəhuakien kapəməwə, rapita narmamə minə tiksın. ⁶ Kini taktəkun ai yakamərer ye nimir mirh meinai yo yakamərehu nərigien kafak ye nægkiarien yame Kughen rimnor kupən kimi kaha minə kapəməwə. ⁷ Yenpig mine yeraan, kwənərəus twelef kapəməwə minə kasəhuak kimi Kughen miseito kin nægkiarien a kape Kughen tukritərhav-pə. King Agripa, meinai yakamərehu məkneikin nərigien kafak, nəmə Isrel a kamhani

hah yo. ⁸ !Kimiə! ?Rhawor rəutən pik tuk əmiə tuk niniyen nəfrakisien mə Kughen rirkun norien yermamə yame rimamhə rimragh min? ⁹ Apa kupən, yo min yimnəm mə ratuatuk tuk norien narimnar mətəpig kin nhag yemə Nasaret a Yesu. ¹⁰ In e norien kafak yame yimnor apa Jerusalem. Jif pris minə kwənhavəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə jakvən məhi-pən narmamə khapsaah kape Kughen khavən ye kalabus. Kini nipig kisəkir əriə mə tukhamhə, yo min yakamni mə tukup əriə. ¹¹ Nipig rehuə yimnarkurao ye niməhuak minə kape nəmə Isrel mivəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak minə, mamarkut mə jakarar ye nərigien kapəriə, mə jakor əriə khani hah Yesu. Yimnaməməkin pik əriə, mivən min apa yerkwanu isok minə mə jakuh min əriə apaikin.”

Pol raməvsao kin in mə rimauə mirkun Yesu Kristo

(Wok 9:1-19; 22:6-16)

¹² Kini Pol rimə, “Mərig nipig kirik, yimavən min apa Damaskes mə jakor min norien a. Jif pris minə kwənhawəhs-ipə nehuəyen kimi yo mə jakvən apaikin, mhani skai-pə min tuk yo mə jakaməkeiki mivən mor məkna. ¹³ King Agripa, ye nipig a, yerkweiha, yimnaməriwək ye swatuk, məm nikhakien kirik ye napuə rəsia-pen yo mine kafak narmamə minə. Nikhakien a raməsiə pik rapita mirh. ¹⁴ Kini kimawə m-fam yakhamir ye swatuk. Kini yakərig nəgkiarieren kirik ye nəgkiarieren kape nəmə Isrel ramni mīmə, ‘Sol. Sol. ?Rhawor nakamor rahas pə məkneikin kimi Yo?

Norien a ramoriah əmə ik. Ik nakəmhen kın kau yame tukmə khai kın nai esrə, kını ruh nai a rirerig-pən, mhai atuk əmə mın in.’

¹⁵ “Kini yakaiyoh-pən in mımə, ‘?Yermaru, Ik pa en?’ Kini Yesu Yermaru rımə, ‘Yo Yesu e, yame ik nakamor aha pə kimi Yo. ¹⁶ Mərig takhekınter mərer. Yakaurə tuk ik məkneikın mə jakvəh-si haktə ik mə ik takuə yor atuə kın kafak. Takaməkeikei mivən mını-ərhav nar e nımnam ai taktəkun kimi narmamə, mine narımnar yame jakhajoun ik kın. ¹⁷ Yo jakvəhsi-ta ik ye kwermi nəmə Isrel, mine ye kwermi nəmə tanə pısın pısın mınə. Jakher-pən kın ik takvən mını-ərhav-pən Yo tuk əriə. ¹⁸ Takaməkeikei məhitə ye nirkunien kapəriə, pəh kısarar ye nərigien kapəriə, misəta ye nəpignapien, mhauə ye nıkhakien. Kini misəta ye kwermi Setan, mhauə tuk Kughen, pəh tukhani nəfrakisien irak, pəh Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə, kasarə iriə narmamə yamə mine Kughen rımırpen-ta əriə.’ ”

¹⁹ Kini Pol rırpın mımə, “King Agripa, yo yakamor narımnar yamə mine Kughen ramor kimi yo ye nəmrərhavyen a. ²⁰ Yımavən məkupən tuk nəmə Damaskes, kwasig ikin yımavən tuk nəmə Jerusalem, mine nəmə Judia, mine nəmə tanə pısın pısın mınə, maməvhag kimi əriə mə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah, mhauə tuk Kughen. Mə narmamə tuksəm norien kapəriə, kharkun mə kwəsarar əfrakis ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. ²¹ Ror pən, nıpig yımnaməmır ye Nımə Ehuə kape Kughen, nəmə Isrel kısarar mhauə mharaptərəkın

yo, misarkut mə tukshopni yo. ²² Mərig Kughen ramasitu irak ye nīpīg fam meriaji-pə ai taktəkun, ror pən, yakamni-ərhav Yesu ye nīmri narmamə kimi namehuə mīnə mīne narmamə apnapīg mīnə. Nəgkiarien yame yakamni in əmə mīn e profet mīnə mīne Moses kīmnhani-ərhav apa kupən mhamə tukruə. Kīmnhani mhamə, ²³ ‘Kristo a tukraməkeikei mamərig rahas ye nīpran, mīvən, mīmha. Kini meinai in tukrəkupən mamragh mīn ye nīmhayen, in tukrhajoun nīkhakien kimi nəmə Isrel mīne nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə mīn.’ ”(*Aesea 42:6; 49:6*)

²⁴ Pol raməgkiar hanə, kini Festas rīraptəəkīn nəgkiarien kafan, marar mokrən apomh mīmə, “! Pol! !Ik nakamenoeno en! Nīmnor pīk skul en mor kapəm kapə rameno-eno.”

²⁵ Mərig Pol rīni-pən tukun mīmə, “Yamehuə kafak. Yakpəh neno-enoyen. Nəgkiarien yame mīne yakamni kīsatuatuk əmə, kini mīsəfrakis.

²⁶ Yakamətghah tuk nəgkiarien kimi King Agripa, meinai yakīrkun mə in ruərkun-ta narīmnar mīnə a. In rīmīvəh fam nəgkiarien mīnə a. Pəh nien mə nar kīrik yame kīmnor kerkwaig kīn. ²⁷ King, ? ik nakamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape profet mīnə uə? Yakīrkun mə ik nakamni nəfrakisien irəria.”

²⁸ Mərig King Agripa rarar mīni-pən tuk Pol mīmə, “! Ei! ?Ik nakamarkut kimi yo ye nīpīg kwakwə e mə takvi yo yakuə Kristin uə?”

²⁹ Mərig Pol rīni-pən tukun mīmə, “Nar apnapīg mə nīpīg kwakwə uə nīpīg apomh, mərig yo yakaməhuak kimi Kughen mə pəh nien mə ik pīsīn

əmā, mārīg kīmiā m-fam yamə mine nakasətərig kīn nəgkiarīen kafak ai taktəkun, taksor rəmhen kīn yo ye narīmnar fam. Mārīg jen əmə, yakpəh norkeikeiyen mə tīkarkwəji əmiā kīn jen rəmhen kīn yame kīmnor irak.”

³⁰ Pol rəgkiar fam, kīni King Agripa mine Festas mine Benis mine narmamə yamə mine kasəkwtə iriə miriə, kīsarar, ³¹ mhatərhav mhani tuk əriə minə mhamə, “Kwən a rīpəh norien nar has kīrik mə to rīmhə tukun, uə tukvəhsi-pən in ye kalabus tukun.”

³² Kīni King Agripa rīni-pən tuk Festas mīmə, “Rīpi mə kwən a rīpīpəh nīpīni-yen mə tukrərer ye nīmri Sisa, kīpiharīsin in ai taktəkun.”

27

Pol rītərhav Sisaria, mivən Rom

¹ Kīni kīmini ta mə jakhavən apa Rom,* kīmikīr Pol mine narmamə tīksin mīn yamə mine kwərapətəkīn-ta əriə, kīvəhsi-pən əriə ye kwermī yamehuə kape mobael mīnə kīrik, nhagin e Julias. Kafan e mobael mīnə kamni kīmə, “Mobael kape Sisa.” ² Rao kīrik rīmatərhav apa Adramitiam, muə, mamor apnəpenə mə tukrīvən mīvhiak apa yerkwānu mīnə Tarki ipakə tuk nīkar-kar tahik. Kīni yīmnhavən ye rao a mhavirə. Kīni yemə Masedonia kīrik rīmīkwasig kīn əmawə. Nhagin e Aristakas. Iman apa Tesalonaeka.

³ Kəni rīkwamer kīn, yīmnhavhiak mīn apa Saedon. Kīni Julias a, rīmnor huvə pən kīmi Pol, kīni meighaan kīn mə tukrīvhiak məm

* **27:1:** Rom in yerkwānu ehūə kīrik apa tanə a Itali. **27:2:** Wok 19:29

in mīnə tīksin apaikīn, mə iriə tuksasitu iran. ⁴ Kīni ai yīmīsarar, mhatərhav mīn mhavirə. Yimnharəhpīkīn nīmətag, kīni mhakurao-pən ye tanə a Saepras, mhavən ye tahik yame rəmərinu. ⁵ Yimnhakurao-pən iruə ye tanə mir a Silisia mīne Pamfilia, kīni mhavhiak apa yerkwānu a Maera ye provins a Lisia. ⁶ Ikin aikīn a, yamehuə kape mobael mīnə rīmnam rao kirik yame rīmatərhav apa yerkwānu a Aleksandria, mamvən apa Rom†. Kīni rīvəhsi-pən əmawə ye rao a. ⁷ Kīni yakhavirə mīn, məriḡ nīpīḡ fam rao a ramaiyu mar, nīpīḡ rehuə ramarkut pīk tuk nīvhiakien ipakə tuk yerkwānu a Nidas. Aikīn a, nīmətag rehuə pīk, mamətapīḡ kīn əmawə, yīmīseinein nhavhiakien. Aikīn, yīmīsarar, mīsaiyu mhavən ye tanə a Krit. Mīsaiyu, mhakurao ye kwənmhaan a Salmone, mīsaiyu pīrə ye nīkarīn pən. ⁸ Yīmvsaiyu ipakə tuk nīkar-kar tahik; yīmīsarkut pīk, məriḡ yakhavhiak ikīn kirik kamni kīmə “Ikin rəmərinu ikīn,” yame ipakə tuk yerkwānu a Lasea.

⁹ Kīmawə yīmīsorīah nīpīḡ rīpsaah, kīni nīpīḡ kape tahik raməsəso iran ruauə ipakə.‡ Kīni Pol ramor kwirīḡ kīmi narmamə mīnə mīmə, ¹⁰ “Yo mīnə tīksin. Yakəm yakīrkun mə tukmə kītwə khavirə pīk, nīmətag ehuə ravən, rao tukrəməteih, rao mīne narmamə mīne narīmnar tuksəmnīm.”

† 27:6: Nəḡkiarīen kape Girs ramni mə rao a ramvən apa ye provins Itali. Rom in yerkwānu kirik ye provins Itali. ‡ 27:9: Nəḡkiarīen kape Gris ramni mə, “Yakvəsapita nīpīḡ kape nəvīḡinien ehuə e kamni kīmə, ‘Yom Kipir.’” (Nīpran rīmə, “Nīpīḡ kape nīvīyen nītə, pəh Kughen tukrīvəhsita narpīnien kape təvhagə hah.”) Kīraptərəkīn nəvīḡinien ehuə a ye makuə e Oktoba. Kwasiḡ ikīn ye nəvīḡinien a, nīpīḡ kape nīmətag.

11 Mərig yamehuə kape mobael minə rīpəh nətərig-pīkien kin Pol, mamətərig əmə kin kapten kape rao minə yermamə e kafan a rao. 12 Kini nīkar-kar tahik a, rahas tuk nīvhiakien aikin ye nīpīg kape nīmətag. Ror pən, iriə khapsaah khamə kimawə jakhavirə mamhavən misarkut tuk nīvhiakien apa tanə a Krit. Kwənmhan kirik aikin rəmərinu ikin, kamni kimə Finiks. Nəpag nīmri tanə a ramor nəkwān kiraru ye tahik rīmivhiak ikin: Kirik rīvaag-pən ye nīkarin pīhiu ikin; kirik rīvaag-pən ye nīkarin prah ikin.

Nīmətag ehuə ruh əriə

13 Kini nīmətag kirik rīsi-pīhiu mamavən, rīpəh nehuə-pīkien. Kini kisəm, khamə tuksəri-pən nərigien kapəriə, mhavi haktə angka, mhavirə misaiyu ipakə tuk nīkar-kar tahik apa Krit. 14 Kini rīpəh norien tu, nīmətag ehuə kirik ravən. Nīmətag a kamni kimə, “Notis.” Nīmətag a rīsi-fiak 15 mirəh əmawə, kini muh rao. Kini rao reinein naiyuyen mirəhpikin nīmətag. Yaksəpəh, misəta ye nīmətag rīrəh əmawə mivən. 16 Kini yimnhakurao ye kwaji tanə a kamni kimə Kaoda, ye nīkarin pīhiu. Aikin a yimiserkwaig kəskəh, misarkut pik tuk nhavītərəkiniēn kwaji bot kape rao ehuə a, 17 mərig nar-mamə kape rao minə kisarkut pik, mharəh-si haktə kwaji bot a ye nəkwai rao ehuə, mharəh nəraus, miseiwaiyu-pən ye nəkwai rao ehuə a apa ye tanə, mharkwəji kwaji bot. Mhagin pik, meinai iruə ye tanə a Sirtis, tahik rīpəh nəmnimien. Khamə tamə rao tukrīrəhpikin nīpakir. Ror pən, kharəhsi-əhu sel kape rao, mhapəh nīmətag ramrəh əmə rao mamvən. 18 Kəni rikwamer kin, nīmətag rīmoh pik

əməwə, yimisarakikin-pən narimnar yamə mine rao rampik ye nəkwai tahik. ¹⁹ Kəni rikwamer min kin, kimisarakikin narimnar kape rao rəmhen kin nərəus minə ye nəkwai tahik. ²⁰ Kini nimətag a rimnamavən nipig ripsaah, mipəh norien infamien. Yimnhapəh nisəmien mirh. Mine yenaiyu minə, yimnhapəh nisəmien kəmhau minə. Kini kimawə yaksərig yakhamə to yakhapəh nhamraghien.

²¹ Ye nipig a, kimawə fam yimnhapəh nisəviginien nipig ripsaah, kini Pol rimnərer ye nimrimawə mimə, “Yo minə tiksın. To nakpisərig nəgkiarien kafak misəkupən, kini mipihapəh nisəpəhyen tanə a Krit, to kipihapəh nisəyəyen ye nahasien e. Narimnar ye nəkwai rao to ripiamswin huvə əmə. ²² Mərig taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə mimə rikimiə tukrihuvə əmə. To kitawə kirik ripəh nimhəyen. Rao əmə e tukrahas. ²³ Səm-ru. Yenaiyu e, kafak Kughen, yame yakaməhuak kimin, rimnher-pə kin agelo kirik kafan rimauə məm yo ²⁴ mamni-pə tuk yo mimə, ‘Pol, takpəh niginien. Takaməkeikei mivən mərer ye nimri Sisa. Kughen, rikin ragien mə tukrivəh miragh narmamə fam yamə minə kasarə kimiə miriə ye nəkwai rao, meinai In rhuvə pik.’ ”

²⁵ Kini Pol rimə, “Yo minə tiksın, takhapəh nhaginien. Yo yakamni nəfrakisien ye Kughen mimə, narimnar yamə mine agelo a rimini tukror nəfrakisien kin. ²⁶ Mərig kupən ikin, nimətag tukraməkeikei mirəh rao kapətwə mivhiak ye tanə kirik, məwhan-pən ye nikar-kar tahik.”

Kimnhavhiak ye tanə kirik

²⁷ Yimisarə ye nahasien a miseriaji nipig fotin, nimətag ramrəh rao ye tahik a kamni kimə “Mediterenian.”[§] Kini yenpig əru, narmamə kape rao minə khamə ta-mə rao ravhiak ipakə tuk nikar-kar tahik. ²⁸ Kimnharuk-pən nar kirik yame ripam ye nərəus misarkwəhu kin ye nəkwai tahik mə tuksəm-ru mə rəmnim uə rətəpeikə. Kini misəm mə rəmnim rəmhen kin toti seven meta. Misaiyu kəskəh, misəm mə rəmnim rəmhen kin twenti eit meta. ²⁹ Kini kimnhagin pik, mhamə rao a tukrirəhpikin kapier. Kini kharəh angka iriə kuas, misarkwəhu kin apa ye kwasig ye rao. Kini masəhuak kimi kapəriə kughen minə mə tukriraan aihuaa əmə. ³⁰ Kini narmamə kape rao minə kisarkut mə tuksap ta kin rao ehua a. Knimnhavi kwaji bot reiwaiyu, maseikuə mhamə tukhavən əmə misarkwəhu kin angka tiksın apa kupən ye rao ehua. ³¹ Mərig Pol rini-pən tuk yamehuə kape mobael minə mine mobael kafan minə mimə, “Tukmə narmamə minə a khapəh nisəmिरien ye nəkwai rao ehua e, Kughen tukripəh nivəh-miraghien ətawə.” ³² Ror pən, mobael minə kimnhavən misərəru nərəus ye kwaji bot a, rimavən mirkək.

³³ Ipakə əmə riraan, kini Pol raməkeikei kimi əriə mimə tukasəkeikei misəvigin. Mamni mimə, “Nipig fotin ruauə ta muavən, kimiə nakamhagin pik, misatuakəm, masəpəh nəviginien. ³⁴ Ror pən yakaməkeikei kimi əmiə m-fam mə taktəkun ai takasəkeikei misəvigin. Meinai in a nimraghien

§ 27:27: Tahik a, nhag pisin e kimə “Adriatik.”

kapəmiə. !Səvigin! To kimia kirik ripəh nimhəyen.”
³⁵ Pol rimməngkiar ta, kini mirəh nipar bred ye
 nimiria, mini vi vi Kughen tukun. Makapir,
 mən. ³⁶ Kini nərigien kapəria rhuvə min, khavən
 misəvigin. ³⁷ Kimawə m-fam tu hundred seventy
 sikis ye nəkwai rao a. ³⁸ Kimiasəvigin rəmhen, kini
 mhavən, mhapik ye rhav bag flaoa* yamə minə e
 kamhaswin ye nəkwai rao, misarak-ərhav kin ye
 nəkwai tahik, mhamə rao tukrəruvəruvə min.

Rao rinahas

³⁹ Kini ruəraan, narmamə kape rao minə kisəm
 mə yakwənhavhiak ye tanə kirik. Mərig kiseinein
 mə hiə. Kini kisəm nikar-kar tahik kirik, nipakir
 in əmə in əmə. Kini kisərig mhamə to kharəh rao
 mhavən mhavhiak aikin. ⁴⁰ Kini khavən misəru
 nərəus ye angka minə a kisəmnim. Kini mharisin
 ta nərəus yamə mine kimnərkis ətərkən niveiyə
 ehua kin. Kini mhavi haktə sel apa kupən, mə
 nimətag tukrirəh rao mivən mivhiak. ⁴¹ Mərig in
 aikin a, tahik ripəh nəmnimien ikin, kini kupən
 ye rao rimirəhpikin nipakir, meinein nikiu-kiuyen.
 Peao-peao ramuh kwasig ye rao, moteih-oteih.

⁴² Kini mobael minə khapəh nisorkeikeiyen
 mə narmamə yamə mine kimipik-pən əria ye
 kalabus tukseiai misap, kini masərer matuk mə
 tukshopni-hopni əria. ⁴³ Mərig yamehua kape
 mobael minə rorkeikei mə tukrivəh miragh Pol,
 kini mini-əhu nərigien kape mobael minə. Kini
 mini-pən tuk narmamə yamə mine kharkun
 neaiyen mə tuksəkupən mhaviə-viə miseiai

* **27:38:** Nəgkiarien kape Gris ramni “grain,” in rəmhen kin flaoa,
 kon, mine wit.

mhavhiak. ⁴⁴ Kini mini-pən tuk narmamə tiksın aikin mimə tukharəh nıpar-par nai yamə mine tahik rimnakapır-ta ye rao, miseiai kin. Ror pən kimawə fam yimnhavhiak, misarə huvə.

28

Pol raməmır apa Molta

¹ Yimnavhiak, misarə huvə, misarig mə tanə a kamni kimə Molta. ² Kini narmamə aikin a kimisor rhuvə-pə pik kimi əmawə. Nəhig ramıp hanə, nokieyen rehuə, mərig iriə kimisher nap kirik mə jaksərkəp kin, misarha huvə tuk əmawə. ³ Mərig Pol rərao-pən mampik nai misia mamərakə-pən kin ye nap, mərig snek kirik yame tukmə rəs yermamə, ramhə, raməmır yerki nai misia minə a. Nap rərag, snek ai ritərhav məs kwermi Pol. ⁴ Nəmə aikin kimisəm snek a raməker-pən ye kwermi Pol, khani-pən tuk əriə minə mhamə, “Tukmə ror yermamə kape nhopniyen yermamə. Rinapita pawk tahik əsəso, mərig kughen minə khapəh nisətayen iran mə tukramragh.” ⁵ Mərig əmə Pol rəwhan-əwhan kwermi kin snek a rier ta mimir-pən apa ye nap, mipəh noriahyen Pol. ⁶ Kini nəmə aikin khamə ta mə kwermi Pol tikrəsis, uə Pol tukreiwaiyu məwhan mimhə. Khawhin ror tu, mərig kisəm mə nar kirik ripəh norien Pol, kini kisarar ye nərigien kapəriə mhamə, “In kughen kirik.”

⁷ Yimisəmır ipakə tuk imei yamehuə kape tanə a, nhagin e Publias. Kini yamehuə a ror rhuvə-pə kimi əmawə. Mikir əmawə mivən ye nəkwai

nimə kafan. In məm vi vi əmawə nipiḡ kisisər.
⁸ Mərig ye nipiḡ a, rīm yamehuə a ramhə, mamapir
 əmə ye kafan nikaokao. Ramokiei-okiei, ma-
 maiyu kin nitə. Kini Pol rauru-pən ye kwənmhan
 kape kwən ai, mərəhu-pən kwermīn iran məhuak-
 pən iran, mor huvə in. ⁹ Kwasig ikin, nar-
 mamə tiksīn kamhamhə ye tanə a khauə tukun,
 kini Pol rəhuak-pən irəriə, kisəsanin. ¹⁰ Kini
 iriə khavəhsi-pə narimnar ripsaah kimi əmawə.
 Nipiḡ yimisər apnəpenə tuk nitərhavyen aikin, iriə
 kimnhavəhsi-pə narimnar fam yame yaksorkeikei
 tuk nəriwəkien kapəməwə.

Pol ritərhav Molta mivən Rom

¹¹ Kimawə yimisərə makuə kisisər ye tanə a.
 Kini rao kirik raməmīr aikin. Kupan, rimatərhav
 apa Aleksandria, muə, mamerkwaig aikin ye nipiḡ
 kape nimətag. Rao a, kamni kimə “Kwajikovə
 kiraru mir mir mir* kape kughen a Sus.” Kini
 yakhavən iran mhavirə. ¹² Yakhavhiak ye yer-
 wanu a kamni kimə Saerakus. Misərə apaikin
 nipiḡ kisisər. ¹³ Mhatərhav, misaiyu, mhavən,
 mhavhiak ye yerkwanu a kamni kimə Rejiam.
 Kəni rikwamer kin, nimətag kirik rīsī-pihiu, mīrəh
 rao yakhavhirə. Kəni rikwamer kin, yakhavhiak
 ye yerkwanu a kamni kimə Puteoli. ¹⁴ Aikin a,
 yaksəm nəməhuak tiksīn. Kini iriə kisaiyoh-pə
 əməwə mə jaksərə kimawə miriə kape nəhuakien
 kirikianə. Kwasig ikin, yaksəriwak, mhavən
 Rom. ¹⁵ Kini nəməhuak mīnə apa Rom kisərig
 nəvsaoyen kin əməwə, kini khatərhav mhauə mə

* **28:11:** Kwajikovə mir a mir mir kape kughen a Seus nhagri e
 Kastor mine Poliks.

tuksəm əmawə. Khauə misəriaji yerkwanu mir a Apias Maket, mine Tri Hotel. Pol rəm əriə aikin, mini vi vi Kughen tukun. Kini rikin ramərinu min. ¹⁶ Yakhavən, mhatərhav-pən Rom, gavman reighan kin Pol mə tukramarə pisin əmə ye nimə kirik; mobael kirik ramarha tukun.

Pol raməvhag kimi narmamə apa Rom

¹⁷ Nipig kisisər ruə mivən, Pol rokrən kin namehuə kape nəmə Isrel, mə tukhauə misəkwətə. Khauə misofugin, in rini-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın. Yakpəh noriahyen ətawə kirik, mipəh noriahyen narəyen kapətawə yame kaha minə kapətawə kimisərəhu kupən. Mərig kiraptərəkın yo apa Jerusalem, kivəhsi-pən yo ye kwermi nəmə Rom. ¹⁸ Iriə kisəm əpu norien kafak, mhapəh nisəmien mə yimnor nar kirik yame ratuatuk mə jakmhə tukun. Mhamə natukharisin yo, ¹⁹ mərig nəmə Isrel khapəh nisorkeikeiyen. Ror məknakin, rikik ramuh mə jakaməkeikei muə mərəer ye nimri Sisa, pəh in rəkir yo. Mərig yo jakpəh nini-hahyen ətawə kirik. ²⁰ Ror pən, yimnokrən kin əmiə mə takhauə misəm yo, mə jakəgkiar kəskəh kimi əmiə. Kimirkwəji yo kin jen meinai yakamərəhu kafak nərigien ye Kristo e yame kitawə nəmə Isrel khamə tukrivəh miragh ətawə.”

²¹ Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Kimawə yakhapəh nhavəhyen nəkwəkwə iran kirik, yame rimasi-pən Judia. Mine kimawə kirik rirkək yame rimatərhav Judia mivəh nəvsaoyen kin ik muə, uə yame ramni-hah ik. ²² Mərig yaksorkeikei mə

jaksərig nərigien kafam. Meinai yakharkun mə ikin minə fam narmamə kamhani hah nəhuakien kafam.”

²³ Aikin, narmamə minə a iriə Pol kisəəhu nipiğ kirik. Ye nipiğ a, narmamə khapsaah khauə misəm in apa iman ikin. Yenpiğ-enpiğ meri-aji yenaiyu, Pol rinməvhag kimi əriə, mamni-ərhav narmaruyen kape Kughen. In mamho-prai Loa kape Moses mine nəkwəkwə kape profet minə mə tukhani nəfrakisien ye Yesu. ²⁴ Iriə tiksın kisərig nəgkiarieren kafan, mhani nəfrakisien iran. Mərig tiksın kisəpəh. ²⁵ Kini misotgoh kimi əriə minə, mhamə tuksəta ye Pol. Mərig kwasig ikin kisəta iran, Pol rini nəgkiarieren infamien tuk əriə mimə, “Nəgkiarieren yame Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən kimi profet a Aesea mə tukriniiərhav kimi riptawə minə kupən, in ratu-atuk əmə. Kughen rimini-pən tukun mimə,

²⁶ “Yuvən mini-ərhav tuk narmamə minə a mə yo Kughen yakamni mimə,
 “To nakasarha-kin misarha-kin pawk, mərig to nakhapəh nisəmien nıpran.
 Kimiə to naksərig pawk, mhapəh nharkunien.

²⁷ Tuksor məknakin meinai kapəriə kapə riskai pik,
 Kamhasisigin nimətirgiriə, misapir yeru.
 Ror pən, to khapəh nisəmien Yo,
 mhapəh nisərigien Yo
 mhapəh nharkunien Yo
 mhapəh nisararieren ye nərigien kapəriə mə jakor huvə əriə.” ’ ’ (Aes 6:9-10)

²⁸ Kini Pol ramni mamr̄irp̄in m̄imə, “Takasəkeikei mharkun mhamə nəgkiar̄ien kape swatuk yame Kughen tukr̄ivəh m̄iragh narmamə iran, Kughen r̄imivəhsi-pən kimi narmamə pəh nien mə nəmə Isrel. !Iriə a tuksətəriḡ kin!” ²⁹ Pol rəgkiar̄ fam, kini nəmə Isrel khatər̄hav, nəriḡien kapəriə rəwhai. Kini kisotgoh p̄ik kimi əriə m̄inə tukun.†

³⁰ Pol ramarə ye nimə a yame kamərok, kape newk̄ kiraru. Morkeikei m̄in narmamə yamə m̄ine khauə m̄isəm in. ³¹ In rətgha tuk n̄ini-ər̄havyen narmaruyen kape Kughen m̄ine nhajounien narmamə kin Yesu Kristo Yermaru, m̄ipəh n̄ipəhyen.

† **28:29:** Keinein mə Luk r̄im̄irai v. 29 uə n̄ikam, meinai v. 29 r̄irkək ye kopi akwas tiks̄in kape Niutesteman.

**Nəkʷəkʷə imərhakə kape kughen: nirpenien
vi
The New Testament in the Southwest Tanna Language
of Vanuatu
Le Nouveau Testament dans la langue sud-ouest Tanna
de Vanuatu**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Southwest Tanna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Tanna, Southwest

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

ad9e16d0-33ca-5cbe-ad05-46d1635fa22b